

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ronja Linnanen

Kuinka olla urhoollinen ja turvassa samanaikaisesti?

*Hurtti Ukon, Seikkailujen Maailman ja Yank! The Army Weekly Magazinen kansallinen ja
ylikansallinen mieskuva vuonna 1943*

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LINNANEN RONJA: Kuinka olla urhoollinen ja turvassa samanaikaisesti? *Hurtti Ukon, Seikkailujen Maailman* ja *Yank! The Army Weekly Magazinen* kansallinen ja ylikansallinen mieskuva vuonna 1943.

Pro gradu -tutkielma, 84 s., 3 liites.

Historia

Maaliskuu 2015

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee miehuutta, maskuliinisuutta ja niiden transnationaalisuutta kahdessa suomalaisessa ja yhdessä amerikkalaisessa lehdessä vuonna 1943. Tutkielma vastaa kysymykseen, miten miehille suunnattu halpa ajanvieteviihde toisti tai kyseenalaisti kansallista ja sukupuolittunutta kansalaiskasvatustavoitetta sotavuonna 1943. Tuon päätutkimuskysymyksen alle muodostuu kolme alakysymystä, jotka valottavat aihetta eri näkökulmista. Ensinnäkin työssä tarkastellaan, heijastuivatko julkisten instituutioiden – joilla tässä yhteydessä viitataan armeijaan, kouluun ja suojeluskuntaan – kansalaiskasvatustavoitteet ajanvietteeksi tarkoitettuihin lukemistoihin. Toiseksi tutkielmassa tuodaan esille, miten miehuutta ja maskuliinisuutta rakennettiin niiden toiseuksien kautta: miten naisia ja kotirintaman miehiä kuvattiin lehdissä ja miten se osaltaan loi selkeämmät rajat suomalaisen miehen ideaalille. Kolmas alakysymys tarrautuu selittämään päätutkimuskysymyksen ajatusta mieskuvan kansallisuudesta: onko suomalaislehtien ideaalimies todella vain kansallisesti tunnustettu, vai onko kyseessä transnationaali ilmiö.

Tutkielman päälähteinä on kolme sota-ajan miehille suunnattua aikakausjulkaisua, jotka poikkeavat profiileiltaan hieman toisistaan. Kanervan Kirjapaino Oy:n julkaisema *Seikkailujen Maailma* edustaa puhtaasti viihteellistä ajanvietejulkaisua, kun taas Siviili- ja asevelvollisuusinvalidiliiton julkaisema *Hurtti Ukko* lukeutuu maanpuolustuslehtiin. *Yank! The Army Weekly* -lehteä julkaistiin ”värvättyjen toimesta värvätyille” ja lehti muistuttaa muotonsa puolesta suomalaista maanpuolustuslehteä. Yhteistä näille kolmelle painatteelle on se, että kaikissa kolmessa lehdessä julkaistiin sekä sotilaiden omia rintamakertomuksia että viihteellisempää materiaalia.

Tutkielman analyysissä lähdemateriaalin avaamiseen käytetään metodeina kahta kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmää: teoriasidonnaista sisällönanalyysia ja vertailua. Sisällönanalyysin avulla lähdemateriaali on ensin pilkottu osiin ja koottu sitten uudelleen samankaltaisuuksia etsien. Koska yhdistän analyysiyksiköstä nousseet ilmiöt aiempaan tutkimukseen ja käyn havaintojen pohjalta keskustelua tutkimuskirjallisuuden kanssa, kutsun metodiani teoriasidonnaiseksi sisällönanalyysiksi. Vertailua käytän puolestaan hahmotellessani millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ilmiöillä on ja mitä ne merkitsevät.

Loppupäätelmissä todetaan, että julkisten instituutioiden muotoilemat mieskansalaisen ihanteet, niin sanottu miehuus, oli hyvin samankaltainen kaikilla tutkielman tarkastelemilla kulttuurin tasoilla. Suomalaismiehen ideaali voidaan tiivistää kolmeen sanaan: valmius, velvollisuus ja kyvykkyys. Nämä olivat hyveitä, joihin koulu, suojeluskuntatoiminta ja armeija pyrkivät vaikutuspiiriinsä joutuneissa herättämään, mutta myös hyveitä, joita sekä puhtaasti viihteelliseksi tarkoitettu *Seikkailujen Maailma* että maanpuolustuslehti *Hurtti Ukko* uusinsivat. Tämän suomalaissotilaan ylivertauksuutta tuki sekä kummassakin lehdessä tuotetut naiskuvat että ainoastaan *Hurtti Ukossa* esitetty ”aseeton miehuus”.

Tutkielma osoittaa myös, että lehdissä ei esitetty ainoastaan miesideaalia, eli miehuutta, vaan maskuliinisuus kätki sisäänsä myös ahdistusta, pelkoa ja epäröintiä. Epäröinti ja ahdistus liittyivät usein siviili- ja sotilas-minän väliseen ristipaineeseen, jota voi kutsua myös foucaultilaiseksi

objektivisoinniksi. Nämä kertomukset kamppailusta yksilön ja univormun välillä päättyivät aina niin sanottuun eheytymiseen eli tilanteeseen, jossa yksilö taipui yhteisön ja yleisen hyvän edessä noudattamaan käskyjä.

Pro gradu -tutkielmassa tullaan myös siihen lopputulokseen, että suomalaislehdissä esitettyä mieskuvaa voidaan pitää transnationaalina. Vertailu suomalaislehtien ja amerikkalaisen *Yank! The Army Weeklyn* välillä osoittaa, että lehdissä kuvattiin samanlaisia yhteen hiileen puhaltavia, ryhmähenkeä uhkuvia yksilöitä kuin suomalaislehdissäkin. Myös star and stripes -lipun alla juoksuhaudoissa maanneet miehet miettivät sodan mielettömyyttä, univormun raskasta taakkaa ja omaa pientä itseään sen sisällä. Siitä huolimatta he toimivat, koska niin myös amerikkalainen mies tekee. Analyysissä tultiin siihen tulokseen, että kaikissa kolmessa lehdessä esitetyissä mieskuvissa oli paljon samankaltaisuuksia, minkä perusteella voidaan todeta, että miehuus ja maskuliinisuus sisältää paljon transnationaalisia piirteitä.

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys ja sen yhteydet aikaisempaan tutkimukseen.....	1
1.2 Keskeisiä käsitteitä.....	5
1.3 Aineisto ja metodi	9
2. Valistusta ja viihdytystä.....	14
2.1 ”Jo pienestä on jokaiseen poikaan istutettava Runebergin Sotilaspojan sankarimieli”	15
2.2 Kiihdyttävä ja viihdyttävä ajanviete	17
2.3 Huokeaan hintaan laajalevikkisiä lehtiä.....	22
3. Suomalainen sotilas; suomalaismiehen positiot.....	28
3.1 Sotilassankarit	30
3.2 ”Johtaja ja esimerkki” – sotilasesimiehet lehdissä.....	40
3.3 Pojat on poikia	47
3.4 Kokenut sotaveteraani.....	52
3.5 Yhteenvedo suomalaissotilaasta	55
4. Miehuuden toiseudet: alistaiset maskuliinisuudet ja nainen miehen toiseutena	58
4.1 ”Myös eikö aseetonkin toisinaan, voi miehuut’ osoittaa?”	58
4.2 Nainen miehen toiseutena	65
4.3 Yhteenvedo hegemonisen maskuliinisuuden toiseuksista	71
5. Mies – kansallinen vai ylikansallinen kulttuurituote?.....	71
5.1 Individuaali – ei individualisti	72
5.2 Sotilaallinen dilemma: kuinka olla urhoollinen ja turvassa samanaikaisesti?	78
5.3 Kansallisten lehtien ylikansallinen mies?	80
6. Loppupäätelmät.....	81
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	85
LIITTEET	91
Liite 1: <i>Seikkailujen Maailman</i> numeerinen sisällön erittely vuosilta 1939, 1943 ja 1945.....	91

Liite 2: Suomen Puolustusvoimain sotilasarvotaulukko	93
--	----

1. Johdanto

Jatkosodan venyttyä suunniteltua pidemmäksi ja rintamalinjojen pysähtyttyä lopulta paikoilleen oli Suomen armeijan ryhdyttävä taisteluun myös toista vihulaista vastaan. Korsuissa oli ruvettava tappamaan vihollisen sijasta aikaa. Kenttäviihdytystoiminta organisoitiinkin ripeästi ja pysähtyneillä rintamalinjoilla nähtiin muun muassa teatteri- ja tanssiesityksiä ja järjestettiin iltamia. Vaikka viihdytystoiminnan organisointi olikin tehokasta, sotamiehet viettivät suurimman osan ajasta keskenään korsuissa. Näinä hitaina hetkinä lukeminen oli varmasti monelle mieluisa ja luonteva tapa kuluttaa aikaa, mikä tulee hyvin esille myös erään suomalaissotilaan lukijakirjeestä:

Kesäinen tervehdykseni täältä Karjalasta, missä tuulikannel soittaa Suomen riemumarssia, missä ikihongat humisevat niin tyyntävästi vainajien rauhaa vartioiden. - - - Olen aina, kun olen ehtinyt, lukenut tyytyväisin mielin *Seikkailujen Maailmaa* ja täytyy sanoa, että sen parissa on hauska olla. Kaikki kilvan huutavat: Aa-tilaus! kun saan lehden käteeni. [...] Soturiterveisin: Stm. Pentti Hallaperä, 10 Kpk.¹

Pro gradu -tutkielmani käsittelee kahta suomalaista jatkosodan aikana julkaistua ja todennäköisesti useassa korsussa tavattua lehteä: puhtaasti viihteellistä julkaisua, Kanervan Kirjapaino Oy:n *Seikkailujen Maailmaa* ja Siviili- ja asevelvollisuusinvalidien liiton julkaisemaa viihdepainotteista lukemistolehteä *Hurtti Ukkoa*. Tarkoitukseni on eritellä ja analysoida näiden kahden hyvin samanlaisten ja toisaalta hyvin erilaisen julkaisun välittämää ja sävyllään kansalaiskasvatuksellista suomalaista mieskuvaa. Vertailukohtana tuon esille myös ensimmäistä kertaa suomalaisessa tutkimuksessa amerikkalaisen sota-ajanvietelehden *Yank! The Army Weekly*:n², joka tavoitti amerikkalaissotilaat toisen maailmansodan taistelutantereilla.

1.1 Tutkimuskysymys ja sen yhteydet aikaisempaan tutkimukseen

Pro Gradu -tutkielmassani tarkastelen kolmen lukemistolehdeksi luokiteltavan painotuotteen sisältöjen pohjalta, millaista kansalaisuutta ja kansallista maskuliinisuutta miehille suunnatuissa ajanvietelevissä uusinnettiin ja tuotettiin jatkosodan aikana. Päättökysymykseni on, *miten halpa ajanvieteviihde tuotti tai kyseenalaisti kansallista ja sukupuolittunutta kansalaiskasvatustavoitetta asemasotavuonna 1943*.

Päättökysymystä täydentävät kolme alakysymystä. Ensimmäinen alakysymys käsittelee julkisten instituutioiden kansalaiskasvatuksen tavoitteiden suhdetta tämän työn lähdemateriaaliin: *miten suomalainen Seikkailujen Maailma ja Hurtti ukko uusinsivat tai kyseenalaistivat julkisten instituutioiden kansalaiskasvatusideaaleja*. Julkisilla instituutioilla merkitsee tässä yhteydessä armeijaa, koulua ja suojeluskuntaa. Peilattessani lehdistä tekemiäni havaintoja aikaisempaan

¹ *Seikkailujen Maailma* (jatkossa lyhenteellä *SM*) 8/1943, 93.

² Käytän tutkielmassani tästä lehdestä myös lyhyempää muotoa *Yank!*.

tutkimuskirjallisuuteen sukupuolesta, kansalaiskasvatuksesta ja luettelemistani julkisista instansseista, hahmottuu samalla ikään kuin porrasmainen rakennelma, jossa havainnoidaan, miten ideaalikansalaisuuden, miehuuden, tavoitteet heijastuvat julkisemmilta tahoilta kulttuurin alemmille tasoille. Ensin Siviili- ja asevelvollisuusinvalidien julkaisemaan *Hurtti Ukkoon*, ja lopulta puhtaaseen viihteeseen, eli Kanervan Kirjapaino Oy:n *Seikkailujen Maailmaan*. Kiinnitän huomioni myös maanpuolustuslehdissä esiintyneisiin miehuuden säröihin, eli maskuliinisuuksiin, joilla tarkoitan kaikkia niitä positioita, joita mies voi ottaa fiktioissa ja niin sanotuissa puolifiktioissa. Etsimällä vastausta siihen, miten miehuutta ja maskuliinisuutta tuotettiin miehille tarkoitetuissa lehdissä, tulen vastanneeksi myös siihen, *millaista miehuutta ja maskuliinisuutta lehdissä rakennettiin*.

Toisena alakysymyksenä on, *millaisia vastinpareja suomalaiselle normimiehuudelle tarjottiin suomalaislehdissä*. Työssä tarkastellaan tämän kysymyksen yhteydessä ensinnäkin lehtien luomaa naiskuvaa ja toiseksi lähdemateriaalin valtavirrasta poikkeavia mieskuvia. Näitä kahta, tietynlaisen hegemonisen kuvan alisteisia ihmiskategorioita tarkastelemalla voidaan hahmottaa yhä paremmin sitä, millainen suomalainen mies oli ja ei ollut.

Päätutkimuskysymyksessäni määrittelen tarkastelevani maskuliinisuuden ja kansalaisuuden lisäksi myös kansallisuutta. Hahmottaakseni missä määrin *Seikkailujen Maailman* ja *Hurtti Ukon* maskuliinisuuksia voidaan pitää kansallisina, olen valinnut vertailukohteeksi amerikkalaisotilaiden tuottaman ja lukeman *Yank! The Army Weekly* -lehden. Amerikkalaista vertailukohtaa tarkastelemalla voin vastata kolmanteen alakysymykseen: *voidaanko suomalaislehtien mieskuvaa pitää kansallisena, vai onko lehtien sivuilla luotu mieshahmo transnationaalinen?*

Aikarajaukseni perustuu ajatukseen siitä, milloin lehdet ovat todennäköisesti tavoittaneet lukijakuntansa laajimmillaan, minkä takia tarkastelen asemasotavuoden 1943 painatteita. Rajaus on perusteltua sikäli, että kyseisenä vuonna rintamalinja Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli hyvin staattinen. Koska asemasotavaihe oli alkanut jo vuoden 1941 puolella ja koska vuonna 1944 Suomen ja Neuvostoliiton neuvottelut ja lopulta Neuvostoliiton suurhyökkäys kesäkuussa 1944, sitoivat miehiä rintamalle, on oletettavaa, että lehdet tavoittivat miehet niin lukijoina kuin kirjoittajinakin parhaiten juuri vuonna 1943.

Tutkielmani aihe limittyy näkemykseni mukaan neljään laajempaan kokonaisuuteen. Kyseessä on laajoja tutkimusaloja, joiden saralta on tehty monenlaista tutkimusta erilaisista näkökulmista, joten tutkielmani puitteissa ei ole mahdollista, eikä relevanttia esitellä jokaista työhöni vaikuttanutta tekijää ja teosta yksityiskohtaisesti. Kokonaisuudet, joihin katson pro gradu -työni limittyvän, ovat:

sota-ajan viihdettä koskeva tieteellinen keskustelu, kansalaiskasvatusta analysoiva tutkimusala sekä ajanvietekirjallisuutta analyttisesti tarkasteleva tutkimus, jonka uutena aluevaltauksena on juuri pulp-kirjallisuutta tarkasteleva tutkimus. Tässä tutkielmassa merkittävimpään rooliin on nostettu kuitenkin ne teokset, jotka ovat käsitelleet luettelemiani teemoja vielä siitä neljännessä tutkimusalan näkökulmasta, johon työni myös kuuluu – sukupuolen näkökulmasta. Koska sukupuoli on kaikissa näissä keskusteluissa punaisena lankana, esittelen lyhyesti juuri ne teokset, joissa mainitsemiani tutkimusalat ovat kytköksissä myös sukupuoli-temaan.

Sukupuolta ja sota-ajanviihdettä ovat tarkastelleet Barbara Friedman sekä Sonya O. Rose. Friedman tarkastelee artikkelissaan ”’The Soldier Speaks’: Yank Coverage of Women and War Time Work”, millaisia asenteita ja ajatuksia *Yank!* -lehdessä esitettiin naisten työssäkäynnistä vuosina 1944–1945. Rose puolestaan käsittelee sukupuolen ja kansalaisuuden yhteyttä toisen maailmansodan aikaisessa Iso-Britaniassa artikkelissaan ”Temperate heroes: concepts of masculinity in Second World War Britain”. Rosen havainnot perustuvat sodanaikaiseen kulttuuriin: tarkastelun keskiössä ovat niin mainokset, sota-ajan dokumenttielokuvat kuin populaarikulttuuri. Vaikkei artikkelin keskiössä olekaan ajanviete- tai maanpuolustuslehdet, se linkittää tutkielmani maskuliinisuus- ja kulttuurikysymyksen kautta osaksi eurooppalaista tutkimusta.

Julkisten instituutioiden sukupuolittuneiden kansalaiskasvatustavoitteiden tarkastelun pohjaan aikaisempiin tutkimuksiin, joista keskeisessä osassa ovat Pauli Arolan, Mervi Kaarnisen, Seija-Leena Nevala-Nurmen ja Anders Ahlbäckin väitöskirjat. Pauli Arolan *Tavoitteena kunnan kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924* ja Mervi Kaarnisen *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa* pohjalta luon käsitykseni kansakoulun ja kansalaiskasvatuksen tavoitteista ja ideaalikansalaisen kuvista. Nevala-Nurmen *Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944* -väitöskirja puolestaan on korvaamaton apu suojeluskunnan kansalaiskasvatustavoitteiden hahmottamisessa ja ymmärtämisessä. Ahlbäckin *Soldiering and Making of Finnish Manhood. Conscripted and Masculinity in Interwar Finland 1918–1939* luo teräväpiirteisen kuvan, millaiseksi suomalainen sotilas haluttiin muovata asepalveluksessa sisällissodan ja talvisodan välisenä aikana. Ahlbäck analysoi työssään myös yhtä maanpuolustuslehteä ja siinä tuotettua maskuliinisuutta, minkä takia teos on erityisen tärkeä tutkielmani kannalta.

Seikkailujen Maailma -lehti tunnetaan Suomen yhtenä varhaisimpana pulp-julkaisuna.³ Sanana ”pulp” viittaa selluloosaan, ja sillä tarkoitetaan kirjallisuudesta puhuttaessa halvalla paperille

³ Nummelin 2000, 30.

painettuja kaavamaisia tarinoita, jotka on helppo lukea ja nopea unohtaa. Näin ollen tutkielmani sivuaa siis myös niin sanotun roskakirjallisuuden tutkimusta.⁴ Kioskikirjallisuuden tutkimus on suhteellisen tuore aluevaltaus niin kielitieteiden kuin historian tutkimuksenkin puolella.⁵ Suomessa pulp-lehtiä on yhä tarkastellut käsitykseni mukaan ainoastaan tietokirjailija-tutkija Juri Nummelin, joka perehtyneisyydestään huolimatta ei ole julkaissut kuin pintapuolisia, historiikinomaisia yleisteoksia suomalaisesta pulpista.

Jopi Nymanin ja Paula Havasteen väitöskirjoissa yhdistyvät pulp-kirjallisuuden ja sukupuolen tutkimus. Nymanin väitöskirja, *Men Alone. Masculinity, Individualism and Hard-Boiled Fiction* tarkastelee maskuliinisuuden rakentumista neljässä pulpkirjallisuuden klassikossa. Havasteen väitöskirja puolestaan erittelee Edgar Rice Burroughsin kulttimaineeseen nousseen *Tarzan*-kirjasarjan luomaa mies- ja maskuliinisuuskuvastoa.⁶

Tutkielmani tarkastelee lehtiä, joille yhteistä on se, että ne on tuotettu viihteeksi ja ajanvietteeksi ja siten myös kulutettu. *Seikkailujen Maailma* kuuluu tähän kategoriaan kiistatta, mutta myös *Hurtti Ukko* täyttää nämä kriteerit. *Hurtti Ukko* kuului voittoa tavoitteleviin maanpuolustuslehtiin,⁷ minkä voi olettaa ja myös todeta vaikuttaneen lehtien sisältöön. *Yank! The Army Weekly* puolestaan tulee viihdeteollisuuden kehdestä, Yhdysvalloista, ja sisälsi myös ajanvietteeksi luokiteltavaa materiaalia. Tämän takia, vaikka lähdemateriaalistani vain yksi on ”puhdasta pulppia”, antavat Nymanin ja Havasteen teokset kuitenkin paljon eväitä ajanvietelehtien tarkasteluun.

Viihdelehdistön tarkempi tarkastelu on tärkeää siksi, että se paljastaa kulttuuristamme asioita, joiden lukeminen virallisista lähteistä ei onnistu. Siinä missä esimerkiksi kansanvalistusta ajavien seurojen, julkisten asiakirjojen ja oppikirjojen sivuilta voidaan lukea julkisen hallinnon tavoitteita,

⁴ Pulp-sanalla viitataan siis kirjallisuuteen, joka on kirjoitettu lähinnä rahan vuoksi vailla sen suurempaa inspiraatiota tai sanomaa ja joka ei saa valtakulttuurin hyväksyntää ”väkivaltaisuuksensa tai muuten epäilyttävän sisältönsä vuoksi”. Sanatarkasti englannista käännettynä ”pulp” merkitsee muun muassa selluloosaa, roskaromaania ja -lehteä. Nummelin 2000, 12; MOT sanakirja, hakusana ”pulp”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>], luettu 12.4.2013. Roskakirjallisuutta voikin käyttää terminä arvottavasti tai suorana käännoksenä: tässä työssä käytän käsitettä roskakirjallisuus ei-arvottavassa mielessä.

⁵ Pulp-lehtien tutkimuksen nuoresta iästä kertoo jo se, kuten David M. Earle artikkelissaan tuo ilmi, että vasta vuonna 2000 julkaistiin ensimmäinen akateeminen tutkimus pulp-lehdistä: Erin Smithin *Hard-Boiled: Working Class Readers and Pulp Magazines*. Earle 2012.

⁶ Tarzan-kirjoja on perinteisesti pidetty lasten ja nuorten kirjallisuutena, mutta Burroughs ei suinkaan kirjoittanut niitä alun alkaen lapsia ajatellen. Vaikka jälkipolvet eivät miellä Burroughsia pulp-kirjalijaksi, niin hänen tarinansa ilmestyivät aluksi pulp-lehdissä, muun muassa *Thrilling Adventuresissa*. Havaste 1998, 19; Nummelin 2000, 13.

⁷ *Hurtti Ukko* luetaan tässä tutkielmassa Pertti Kilkin määritelmän mukaisesti maanpuolustuslehtiin. Kilkin mukaan maanpuolustuslehdellä tarkoitetaan julkaisua, ”jonka pääasiallisena tehtävänä on käsitellä maanpuolustusta koskevia asioita sekä puolustuslaitoksen ja maanpuolustuksen hyväksi työskentelevien yhteisöjen toimintaa”. Maanpuolustuslehdeltä odotetaan myös, että sen tavoitteisiin – joko julkilausuttuihin tai -lausumattomiin – kuuluu pyrkimys vaikuttaa lukijakuntansa mielialaan siten, että maanpuolustus koettaisiin mielekkääksi. Kilki 1991, 185, 209–210.

joita yhteiskunnalle ja sen itseymmärrykselle halutaan tuottaa, viihde⁸ edustaa toteutunutta ideaalimallin luojaa. Tällä tarkoitan sitä, että kun tarkastellaan esimerkiksi oppikirjoja lähdemateriaalina, niin lukija tietää, että sille on asetettu ennalta jokin tehtävä – tässä tapauksessa kansan jonkinasteinen sivistäminen. Samaten raittiusseurat, pikkulottajärjestöt ja sotilaskoulutuksen harjoitusohjesäännöt sisältävät kasvatuksellisen tavoitteen ja määrätynlaisen ideaalin luomiseen. Amerikkalaisista pulp-kustantamoista kirjoittanut Adam Parfrey kertoo haastatelleensa useita kustannustoimittajia ja toimittajia, joilta hän oli kysynyt, miten he vastaavat akateemikkojen esittämiin näkemyksiin siitä, että pulp-lehdet sisälsivät muun muassa misogyynisiä ja rasistisia elementtejä. Kustannustoimittaja Bruce Jay Friedman hämmensi Parfreytä kertomalla, etteivät he ajatelleet siihen aikaan kahdesti, mitä julkaisivat – ”asiat olivat niin kuin olivat”.⁹

Friedmanin kommentit antavat kärjistäen perustelun sille, miksi ajanvietettä tulisi tutkia akateemisesti enemmän: ne sisältävät tietoa yhteiskunnassamme vallinneista käsityksistä, jotka olivat niin yleisesti hyväksytyjä, ettei niiden allekirjoittamista tarvinnut ajatella. Todellisuudessa erot viihteen ja valistuksen välillä ei kuitenkaan ole koskaan olleet näin jyrkkä. Vaikka valistavaan tekstiin käytetään todennäköisesti keskimääräistä enemmän aikaa pohtiessa sen tavoitteita, valistavankin materiaalin sisällä on paljon sellaista, mitä kirjoittajat eivät ole kyseenalaistaneet. Näin ollen myös valistus pitää sisällään ajatuksen siitä, että ”asiat olivat niin kuin olivat”.

Aivan kuten valistus sisältää materiaalia, joka on kirjoitettu ilman itsekritiikkiä ja vallitsevan järjestelmän kyseenalaistamista, sisältää viihdekin päämäärätietoista materiaalia. Käsitykset ja kuvat, joita yhteiskunnastamme on luettavissa näistä lehdistä, eivät ole totuus, vaan kyseessä on tietynlaisia ihanteita, mutta myös pelkoja ja kritiikkiä vallitsevia oloja kohtaan. Vain, koska lehdet eivät olleet julkisen instituution toimittamia, ei merkitse sitä, etteivätkö ne sisältäisi tavoitteellista materiaalia. Intention taso valistuksen ja viihteen välillä on siis matalampi kuin mitä nopeasti ajateltuna voisi luulla.

1.2 Keskeisiä käsitteitä

Tutkielman kannalta keskeisimpiä käsitteitä nousee yhteensä kuusi kappaletta: *maskuliinisuus*, *miehuus*, *mieskuva*, *kansalaisyksityys*, *transnationaalinen*, *nationalistinen* ja *kansallinen*. Näiden käsitteiden määrittely jo tutkielman alkumetreillä on tarpeen, sillä muutamat niistä muistuttavat

⁸ Viihde-sana keksittiin vasta sotien jälkeen Yleisradion ja *Suomen Kuvalehden* järjestämässä kilpailussa ja populaarikulttuurikin syntyi sanana vasta 1960-luvulla. 1940-luvun Suomessa käytettiin termiä ”ajanviete”. Tässä tutkimuksessa näitä termejä käytetään kuitenkin rinnakkain ja toistensa synonyymeinä. Niiniluoto 1994, 53.

⁹ Parfrey 2003, 7.

synonyymejä, mutta termien välillä on eroja, joiden ymmärtäminen on tämän tutkielman seuraamisen kannalta välttämätöntä.

Maskuliinisuus ja *miehuus* ovat toisiaan muistuttavia sukulaiskäsitteitä, mutta niiden välille on mahdollista tehdä ero. Tässä työssä termejä käytetään Anders Ahlbäckin ja Ville Kivimäen tekemän jaottelun mukaisesti. *Miehuus* (*manliness*) kuvaa ihanteita ja ajatuksia siitä, millainen miehen tulisi olla. Kielitoimiston sanakirjan määritelmä ”miehinen arvo, kunto, rohkeus”¹⁰ viittaa mielestäni samanlaisiin ominaisuuksiin. Arto Jokinen kiteyttääkin samat ajatukset napakasti: ”Mieheksi ei synnytä, miehuus ansaitaan.”¹¹ Miehuus-käsite on erityisen tärkeä, kun tarkastelen, miten julkisten tahojen ideaalit heijastuvat viihteeseen: tarkastelun kohteena on siis, miten miehuutta tuotettiin ja toteutettiin ajanvietteessä julkisten instituutioiden hengessä.

Maskuliinisuus puolestaan on laajempi ja hankalasti määriteltävä käsite. Maskuliinisuus merkitsee Ahlbäckin ja Kivimäen mukaan yhteen kietoutuneita sukupuolittuneita käytäntöjä sekä kulttuurissa vakiintuneita sosiaalisia suhteita. Connell täydentää Ahlbäckin ja Kivimäen määritelmää siten, että maskuliinisuudessa on kyse kentästä tai alueesta, joka pakottaa ja houkuttelee miehiä omaksumaan tiettyjä miehisiä piirteitä.¹² Tässä työssä maskuliinisuudella tarkoitetaan niitä kuvia, joita *Seikkailujen Maaima*, *Hurtti Ukko* ja *Yank! The Army Weekly* tuottivat kokonaisuudessaan. Ajanviete on Connellin tarkoittama ”kenttä” ja osoittaa Ahlbäckin ja Kivimäen määritelmän mukaisesti, mitkä positiot miehelle olivat hyväksytyjä ja jos eivät aina hyväksytyjä kokonaan, niin tunnettuja ja tiedostettuja. Maskuliinisuus tarkoittaa siis määritelmäni mukaan lehdissä esiintyneitä mieskuvia, joista osa edustaa samalla myös miehuutta. Maskuliinisuuksien havaitseminen teksteistä on hankalampaa kuin miehuuden, koska nämä ”miehuuden säröt” piilevät usein yksityiskohdissa ja nyansseissa – toisinaan jopa yhdessä sanassa. Tulkintoja tehdessä on siis pidettävä huoli siitä, ettei tule ylitulkinneeksi tekstiä. Tavoitteen saavuttamiseksi pyrin tarkastelemaan tulkintojani kriittisesti ja tuomaan esille myös tulkintojeni ongelmallisuuden. Tulkinnallisuuden tiedostaminen ja sen auki kirjoittaminen lisää tutkielman luotettavuutta ja avaa mahdollisuuden avoimeen keskusteluun. Tarkennukseksi todettakoon, ettei tässä tutkimuksessa ole tarkoitus tarkastella kaunokirjallisuuden suhdetta todellisuuteen, vaan pääasiassa miehille suunnattujen ajanvietelevien tapaa ymmärtää ja esittää ”mies”.

¹⁰ MOT, Kielitoimiston sanakirja. Tulos hakusanalle ”miehuus”. [<http://helios.uta.fi:2084/mot/uta/netmot.exe>], luettu 15.10.2014.

¹¹ Jokinen 2003, 10.

¹² Connell 1995, 67–71.

Mieskuva-termiä käytetään tässä tutkielmassa niputtamaan yhteen lehdissä esiintyneet miehuudet ja maskuliinisuudet. Mieskuvalla tarkoitetaan siis miesrepresentaatioita yleensä, eli käsityksiä miehestä. Käsite kulkee miehuuden ja maskuliinisuuden rinnalla, sillä se helpottaa viittaamista lehtien kokonaisvaltaiseen kuvaan miehistä – kuvaan, joka pitää sisällään sekä miehuudet että maskuliinisuudet.

Kansalaiskasvatus termillä tarkoitetaan tässä pro gradu -tutkielmassa sekä julkisten instituutioiden tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisella toiminnalla luomaa kuvaa Suomen kansalaisesta että ympäröivän kulttuurin uusintamaa, julkisen vallan hyväksymää kuvaa mallikansalaisuudesta. Kansalaisuus ja kansallisuus ovat toisiaan hyvin lähellä olevat termit, ja kumpaankin on mahdollista kasvattaa. Kansallisissa kuvastoissa esitetään nationalistisessa hengessä juuri kyseisen kansakunnan ideaali-ihminen, ja kuten tutkimuskysymyksessäni mainitsen, työni tarkastelee kansallista kansalaiskasvatusta. Kansallisuuden ja kansalaisuuden pitäminen yhteisenä käsittelyparina on tässä tutkielmassa perusteltua siksi, ettei etnisen alkuperän tutkiminen sinällään riitä, vaan sen rinnalle on otettava tarkasteluun myös toiminnallinen puoli, eli kansalaisuus.

Yhdenmukaista suomalaisuutta korostettiin jo 1910-luvulla julkisuudessa ja kouluissa, mutta Suomen kahtia jakanut sisällissota nosti kysymyksen yhtenäisestä kansakunnasta yhä tavoiteltavammaksi asiaksi.¹³ Isänmaallisten ihanteiden juurruttaminen kansaan oli etenkin koululaitosta kehittäneen Aukusti Salon mukaan yksi tärkeimmistä kasvatuksen tehtävistä, ja kansakoulun päälinjaksi tehtäväksi nousi isänmaanrakkauden opettaminen ja Suomi-keskeinen kansallinen ajattelu, sekä maanpuolustushengen lujittaminen.¹⁴ Tutkija Pauli Arola toteaa, että vaikka oppivelvollisuus ei tarkoitakaan koulupakkoa, niin vuonna 1936 jo 86,6 % kouluikäisistä kävi koulua.¹⁵

Kansalaiskasvatus ei suinkaan päättynyt kansakoulunpenkille, vaan mieskansalainen sai ohjausta kasvuunsa armeijassa, jossa pojista kasvatettiin miehiä. Pauli Arola toteaa kansalaiskasvatusta käsittelevässä väitöskirjassaan, että sotaväki nähtiin yhtä tärkeänä kasvatusinstituutiona kuin kansakoulu tai kansanopisto: asevelvollisuudelle annettiin kasvatuksellista arvoa.¹⁶ Anders Ahlbäck esittää *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta* -teoksessa julkaistussa artikkelissaan, että vuosina 1918–1939 varusmieskoulutuksen suoritti yli 0,5 miljoonaa 20–21 vuoden ikäistä suomalaismiestä. Arolan ja Ahlbäckin esittämien tilastojen valossa voidaan

¹³ Arola 2003, esipuhe; Tuomaala 2011, 99–105.

¹⁴ Arola 2003, 177; Tähtinen 2011, 201.

¹⁵ Arola 2003, 206.

¹⁶ Arola 2003, 98–102. Asevelvollisuuden kasvattavasta vaikutuksesta ks. myös Ahlbäck 2014, 206–207.

mielestäni perustellusti olettaa, että armeijan ja/tai koulun kansalaiskasvatus oli tavoittanut valtaosan täysi-ikäisistä miehistä jatkosotaan tultaessa.

Asevelvolliset saivat valistusta muun muassa isänmaallisen historian ja siveysopin oppitunneilta.¹⁷ Tämän lisäksi sota-aikana valistus- ja viihdytystyö oli integroitu yhteen niin, että sen tehtävä määriteltiin seuraavasti:

[...] aina ja jokaisessa tilaisuudessa on se [valistus- ja viihdytystyö] suoritettava selventävänä, rakentavana, kohottavana ja virkistävänä sotilaallisena *kasvatustyönä*, jonka päämääränä on henkisen taistelukunnon lujittaminen [...]¹⁸

Oppituntien lisäksi miehille tarjoiitiin kristillis-nationalistista kasvatusta sotilasaikakauslehden, *Suomen sotilaan*, muodossa. Ahlbäckin mukaan *Suomen sotilas* loi sotilaskoulutuksesta sellaista kuvaa, että se varusti ”nuorukaiset hyvän sotilaan ominaisuuksilla – fyysisellä voimalla, rohkeudella, tarmolla, itsehallinnalla, velvollisuudentunnolla ja uhrimielellä – ja muutti heidät samalla isänmaallisiksi ideaalikansalaisiksi sekä vahvoiksi, miehekkäiksi miehiksi”.¹⁹

Osa vuonna 1943 sotineista nuorukaisista oli ottanut osaa suojeluskuntatoimintaan,²⁰ jonka isänmaallisuuskasvatukseen on perehtynyt tarkemmin Seija-Leena Nevala-Nurmi väitöskirjassaan *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Nevala-Nurmi osoittaa väitöskirjassaan, että suojeluskuntatyö kasvatti ”Suomen pojista Suomen miehiä”. Nevala-Nurmen mukaan suojeluskuntatyö pyrki aktiivisesti kasvattamaan poikia tietynlaiseen kansalaisuuteen, joka kannusti uhrivalmiuteen ja sankaritekoihin isänmaan puolesta.²¹

Mielestäni olisi kuitenkin puutteellista puhua kansalaiskasvatuksesta pelkästään julkisen tahon propagandana²², minkä tähden käytän termiä laajemmassa merkityksessä viittamaan kaikkiin kulttuurin tahoihin, jotka tunnustivat ylemmältä taholta annetun kansalaiskuvan uusintamalla sitä. *Asemies*, *Hurtti Ukko* ja *Seikkailujen Maailma* toimivat esimerkkeinä kulttuurin merkityksestä kansalaiskasvattajana. Mervi Kaarnisen väitöskirjan *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa* pohjalta tunnustan myös olettamuksen siitä, että kansalaiskasvatus oli sukupuolittunutta ja julkiset instituutiot pyrkivät tietoisesti rakentamaan kahta erilaista

¹⁷ Ahlbäck 2006, 110.

¹⁸ KA, PK2089, Sodanaikaisen valistus- ja viihdytystoiminnan suorittaminen.

¹⁹ Ahlbäck 2006, 110. Ks. myös Ahlbäck 2010, 186.

²⁰ Nevala-Nurmi toteaa artikkelissaan ”Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat”, että suojeluskuntajärjestö oli sotien välisenä aikana jäsenmäärältään maan suurimpia kansalaisjärjestöjä: enimmillään siihen kuului noin 126 700 jäsentä. Nevala-Nurmi 2014, 225.

²¹ Nevala-Nurmi 2012, esim. 251, 397–398.

²² Propaganda-käsitteellä on toisen maailmansodan jälkeen ollut varsin negatiivinen kaiku. Tässä tutkielmassa termiä ei kuitenkaan käytetä arvottavassa mielessä. Käytän tutkielmassani propagandan käsitettä Kielitoimiston sanakirjan merkityksessä: ”Mielipiteen muokkaukseen tähtäävien oppien, asenteiden t. ajatusten levittäminen.” MOT, Kielitoimiston sanakirja, hakusana ”propaganda”. [<http://helios.uta.fi:2088/mot/uta/netmot.exe>] luettu 6.2.2015.

ihannekansalaisuutta sukupuolen mukaan. Käsittelen miessukupuoleen kohdistuneen kansalaiskasvatuksen tavoitteita perusteellisemmin luvussa kaksi.

Transnationaalinen, nationalistinen ja kansallinen kuuluvat samaan käsiteperheeseen ja käsitteet esiintyvät tiuhaan tässä työssä. Etenkin *nationalismi* ja *kansallinen* ovat sisartermeinä niin läheisiä, että ne monesti sekoittuvat toisiinsa, vaikka niissä on selvä käsitteellinen ero. *Nationalismilla* tarkoitetaan tässä tutkielmassa kansallisuusmielisyyttä ja *kansallisella* viitataan vähemmän arvolatautuneesti ”jollekin kansalle erityisesti ominaiseen”.²³ Nationalismi viittaa terminä tässä tutkielmassa tietynlaiseen kiihkomieliseen kansallisuuteen ja kansallisuusaatteeseen. Erona termiin ”kansallinen” on se, että nationalismiin liittyy vahvemmin patriootisuus. Näkemykseni mukaan nationalistisuuteen kuuluu jossain määrin myös kansallisuuden rakentaminen vastakohtien kautta: omaa suomalaisuutta rakennetaan negaatiossa ulkopuolista uhkaa vastaan.

Transnationaalinen on termi, jota Kielitoimiston sanakirja ei tunne. *Transnationaalilla* tai *transnationaalisella* tarkoitetaan tutkielmani yhteydessä *ylikansallisuutta*.²⁴ Ylikansallinen määritellään Kielitoimiston sanakirjan mukaan ”kansallisuuksien rajat ylittävää” ja ”maailmanlaajuista”.²⁵ Tämän tutkielman kohdalla termiä käytetään keskusteltaessa siitä, voidaanko tutkielman lähdeaineiston valossa puhua miehuudesta ja maskuliinisuudesta ylikansallisina ilmiöinä. Koska tarkastelussa on lehtiä ainoastaan kahdesta valtiosta – Suomesta ja Yhdysvalloista –, on Kielitoimiston määritelmä ”maailmanlaajuinen” turhan kunnianhimoinen. Tämän takia tutkielmassa puhutaan *länsimaisesta transnationaalisuudesta*. Termillä halutaankin alleviivata, että kyse on nimenomaan länsimaiden välillä esiintyvistä yhtäläisyyksistä. Etuliite ”länsimaalainen” viittaa eurooppalaiseen nykykäsityksemme siitä, että sekä Suomi että Yhdysvallat kuuluvat niin sanottuihin länsimaisiin valtioihin.²⁶

1.3 Aineisto ja metodi

Aineistoni koostuu kolmesta profiililtaan hieman erilaisesta aikakauslehdestä: *Hurtti Ukosta* ja *Seikkailujen Maailmasta* ja amerikkalaisesta *Yank! The Army Weekly* -lehdestä. *Hurtti Ukko* ja

²³MOT, Kielitoimiston elektroninen sanakirja, hakusanat ”nationalistinen” [<https://helios.uta.fi:2086/mot/uta/netmot.exe>] ja ”kansallinen” [<https://helios.uta.fi:2086/mot/uta/netmot.exe>], luettu 30.1.2015.

²⁴ Maija Urposen mukaan transnationaalisuus jakautuu kahdeksi erilliseksi, mutta toisiinsa tiiviisti kytköksissä olevista käsitteistä: ylijalaisuus ja ylikansallisuus. Urposen mukaan transnationaalisesta käytetään myös vastinetta ”poikkikansallinen”. Tässä työssä transnationaalisuudella viitataan kuitenkin ainoastaan ylikansallisuuteen ja sen määritelmänmukaiseen sisältöön. Urponen 2010, 20.

²⁵ MOT, Kielitoimiston elektroninen sanakirja, hakusana ”ylikansallinen”, [<https://helios.uta.fi:2107/mot/uta/netmot.exe>], luettu 2.2.2015.

²⁶ Tiedostan, että 1940-luvulla Suomen ”länsimaisuus” ei ollut täysin kiistaton kysymys, ja sen ettei termi ”länsimainen” ole yksiselitteinen 2010-luvullakaan.

Seikkailujen Maailma ovat julkaisutiheydeltään samankokoiset painatteet. *Seikkailujen Maailma* ilmestyi kerran kuussa, joten numeroita kertyi tarkasteluajanjaksona yhteensä 12 kappaletta. *Hurtti Ukko* ilmestyi samana ajanjaksona 11 kertaa, mutta viimeisin painos oli joulujulkaisu, joka vastasi sivumäärältään kahden numeron kokoa. Lehtien koossa on kuitenkin huomattava ero, sillä *Seikkailujen Maailma* oli lähes 100-sivuinen lehti, kun taas *Hurtti Ukossa* sivuja oli ainoastaan 24. Kanervan Kirjapaino Oy:n julkaisussa tapahtui kuitenkin jatkosodan aikana mielenkiintoinen kurssinmuutos: lehdessä julkaistiin ennätysmäärä suomalaiskynäilijöiden tarinoita. Suomalaiskirjoittajien tarinat lehteä kohden vastaavat *Hurtti Ukon* sivumääriä. Lehtiä yhdistää myös niiden ajanvietelehden leima, vaikkakin *Hurtti Ukosta* sai lukea runsaasti myös perinteisempiä maanpuolustuslehden artikkeleita sodasta.

Seikkailujen Maailma oli lahtelaisen kustannusosakeyhtiö Kanerva Oy:n pulp-julkaisu, jonka sisältö koostuu pääasiallisesti viihteellisistä jännityskertomuksista, jotka muistuttavat toinen toistaan juonenkulultaan. Jännityskertomuksien tyypillisimpiä aiheita ovat salapoliisimysteerit, yliluonnollisuutta tihkuvat kauhukertomukset sekä toiminnalliset lännenkertomukset: kun on lukenut yhden, on lukenut kaikki. Tämän lähteen kannalta ongelmalliseksi muodostuu se tosiasia, että osaa suomalaiskirjoittajien henkilöllisyyksistä on mahdotonta todistaa täysin aukottomasti, mikä johtuu paljolti siitä, että sota-aika synnytti tilapäiskirjoittajia, jotka osallistuivat erilaisiin kirjoituskilpailuihin lisätienestin toivossa.²⁷ Selvitystyötä hankaloittaa sekin, ettei lahtelaisen Kanervan Kirjapaino Oy:n jäljiltä ole säilynyt arkistomateriaalia.²⁸

Hurtti Ukko oli Siviili- ja asemiesvelvollisuusinvalidien liiton vuosina 1940–1944 julkaisema viihdepainotteinen maanpuolustuslukemisto. Juri Nummelin kirjoittaa lehden tarjonnan lähinnä tosijuttuja, joita rintamamiehet olivat itse kirjoittaneet.²⁹ Johan K. Harju muistelee teoksessa *Sotasavotta. Korsuelämää 1939–1944*, että *Hurtti Ukko* kuului niihin harvoihin lehtiin, joita rintaman kanttiineihin tilattiin valtion armeijan puolesta.³⁰ On kuitenkin mielenkiintoista, että tutustuessani Kansallisarkistossa puolustusvoimien vuosina 1940–1945 maksamiin laskuihin viihdytystoiminnan osalta en löytänyt kuin yhden kuitin tilatusta *Hurtti Ukosta*.³¹ On tietysti täysin mahdollista, ettei kaikkia kuitteja ole säilynyt. Kuitenkin *Hurtti Ukko* on mainittu puolustusvoimain

²⁷ Heikkilä-Halttunen 1999, 133.

²⁸ Jäljitin Kanervan Kirjapaino Oy:n arkistoa usealta eri taholta tuloksetta. Olavi Kanervan perillinen Raili Kanerva-Kurittu totesi sähköpostissaan, että paperit ovat saattaneet tuhoutua tulipalossa, joka olisi Olavi Kanervan tyttären Kanerva-Kurittun mukaan tapahtunut ”joko vuoden 1969 tai 1968 tienoilla Kanervan Kirjapaino Oy meni konkurssiin vuonna 1977 ja kirjapainon talo Rautatienkatu 23 – Vapaudenkatu 16 purettiin vuonna 1984, joten paperit ovat tuhoutuneet todennäköisesti viimeistään tässä vaiheessa”. Sähköposti vastaanotettu 31.1.2011. Tekijän hallussa.

²⁹ Nummelin 2014, 53.

³⁰ Nyman, Salminen & Vento 1975, 186.

³¹ KA, T-10603/8.

sanomalehtihinnastossa vuonna 1944 – toisin kuin *Seikkailujen Maailma*, jota ei tarjottu edes tilausmahdollisuudeksi puolustusvoimain puolesta.³² Lukuisista yhteydenotoista eri organisaatioihin huolimatta en ole onnistunut jäljittämään *Hurtti Ukon* mahdollisia arkistomateriaaleja.

En analysoi lehtien kaikkea sisältöä, vaan olen rajannut analysoitavan aineiston fiktion ja rintamamiestarinoin. Analyysin ulkopuolelle ovat jääneet *Hurtti Ukossa* julkaistut uutismaiset artikkelit sodan nykytilasta Euroopassa ja Suomessa. Rajaus on perusteltavissa muutamastakin näkökulmasta. Rajanveto fiktion ja ”tosien” rintamamiestarinoiden välillä on yhtä tulkinnanvarainen kuin Pähkinäsaaren rauhan raja: on hankala sanoa, missä määrin rintamalta kirjoittaneet ”sotapoijat” panivat omiaan tarinoihin – toisin sanoen on hankala sanoa, missä kulkee toden ja epätoden raja. Rajanvedon ongelmallisuutta toden ja tarun välillä korostaa mielestäni myös se, että viihdefiktiojulkaisu- *Seikkailujen Maailmassa* julkaistiin sotapoikien lähettämiä tarinoita suhteellisen paljon tarkasteluajanjaksona. Kutsunkin rintamamiesten tarinoita puolifiktioksi, koska niiden todenperäisyydestäkään ei voida olla täysin varmoja. Rintamamiestarinat tarjoavat kiinnostavan näkökulman suomalaismiehen tarkasteluun heidän itsensä tuottamina: millaista miehuutta ja maskuliinisuutta rintamalla sotivat itse tuottivat jatkosodan aikana?

Amerikkalainen vertailukohta *Yank! The Army Weekly* ilmestyi sen sijaan tiheämmin: 24-sivuinen julkaisu ilmestyi kerran viikossa normaalisti – tarkasteluajanjaksona lehtiä ilmestyi yhteensä 49 kappaletta. Yhdysvaltalaisista moraalia kohottamaan tarkoitettua lehteä julkaistiin vuosina 1942–1945 ja sen painoksia selattiin innolla yhteensä 17 maassa.³³ Lehti muistuttaa sisällöllisesti suomalaisia maanpuolustuslehtiä, vaikka *Yank!:*n sotilaiden tarinat ovat ”kolmelta mantereelta ja sadalta saarelta”.³⁴

Koska lehteä on julkaistu suomalaislähteitani huomattavasti useammin ja sivumäärällisestikin vuoden 1943 painos on valtava, olen rajannut myös analysoitavaa amerikkalaislehden sisältöä. Analyysi käsittää artikkeleita 12 lehdestä, jotka ovat valikoituneet satunnaisotannalla. Otanta kattaa kuitenkin vuoden kierron sikäli, että jokaiselta kuukaudelta tarkasteluun on valikoitunut yksi kappale. Näin ollen otanta vastaa sivumäärällisesti *Hurtti Ukon* painosta. Kysymyksenasettelun ja työn laajuuden kannalta otannan rajaaminen 12 lehteen on tarkoituksenmukaista ja perusteltua.

³² KA, T8362/30.

³³ Friedman 2005, 67.

³⁴ Foster, Renita, 2009,

[http://www.army.mil/article/26343/_039_Yank__039__magazine_energized_Soldiers__reminding_them_of_the_reasons_for_fighting/], luettu 15.10.2014.

Vaikka *Yank! The Army Weekly* luettiin ja osin kirjoitettiin Euroopan taistelukentillä, lehden päätoimitus toimi Yhdysvalloissa. Lehtiä olen pystynyt selaamaan internetin (laittomasti?) digitoiduista versioista, mutta luonnollisestikaan mitään arkistomateriaalia minulla ei ole käytössäni tästä lehdestä.³⁵ Myös lehteä käsittelevää kirjallisuutta on ollut laajamittaisesti haasteellista ja työni laajuuteen nähden tarpeetonta hankkia valtameren yli. Tämä on perusteltua myös siksi, että työni keskittyy lehden tuottamaan miehuuteen ja maskuliinisuuteen, ei niinkään esimerkiksi kustannustoimintaan tai vastaavaan.

Aineiston analysoinnissa käytän kahta kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmää: sisällönanalyysia ja vertailua. Sisällönanalyysi voidaan nähdä joko väljänä viitekehyksenä tai yksittäisenä metodina; riippuu tutkimuksesta ja tutkijasta. Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysia käytetään jälkimmäisessä merkityksessä. Sisällönanalyysi on tekstin purkamista, uudelleen järjestelyä ja jälleen yhteen kokoamista – Tuomi ja Sarajärvi puhuvat teemoittamisesta. Aineisto pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan, minkä jälkeen pyritään muodostamaan erilaisia teemoja, joiden pohjalta varsinainen analyysi tehdään.³⁶ Sisällönanalyysi on metodi, jolla etsitään enemmän sisältöjen samanlaisuuksia kuin poikkeamia ja erilaisuuksia.

Sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriasidonnaiseen analyysiin. Käytän tässä työssä teoriasidonnaista analyysia, jossa analyysiyksiköt valitaan aineistosta – kuten aineistolähtöisissä analyysissa – mutta tutkimuksella on tiettyjä teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät kuitenkaan ole yhtä tiukkoja kuin teorialähtöisessä analyysissa.³⁷ Teemat ovat nousseet analysoitavasta materiaalista, ja peilaan näitä teemoja aikaisempiin tutkimuksiin kansalaiskasvatuksesta, miehuudesta ja maskuliinisuudesta. Teemat muodostavat tässä työssä suomalaismiestä käsittelevän luvun alaluvut: teemat ilmentävät niitä positioita, joita suomalaismies saattoi saada lähdemateriaalin fiktiossa ja faktassa. Yhdistän analyysiyksiköstä nousseet ilmiöt aiempaan tutkimukseen ja käyn havaintojen pohjalta keskustelua tutkimuskirjallisuuden kanssa, minkä vuoksi kutsun metodiani teoriasidonnaiseksi sisällönanalyysiksi.

Jukka Kekkonen toteaa vertailua käsittelevässä artikkelissaan, että vertailu on ihmiselle luonnollinen tapa ajatella, mistä osittain kielii se, että useimmissa historian tutkimuksissa on vertaileva tutkimusote, vaikka se vain äni harvoin muistetaan tutkimuksessa todeta. Oleellista ovat

³⁵ Sulkeissa oleva huomautus ja epäily lehtien laillisista internetkoppioista perustuu siihen, ettei nettisivu vaikuta olevan minkään julkisen tahon tai instituution ylläpitämä. Sillä ovatko lehdet kopioitu luvallisesti, tahi luvattomasti internettiin, ei ole lehtien sisällönanalyysin kannalta kuitenkaan merkitystä.

³⁶ Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93.

³⁷ Tuomi & Sarajärvi 2002, 98–99.

siis kysymykset siitä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ilmiöillä on ja mitä ne merkitsevät.³⁸

Tutkielmassani on monia vertailun ulottuvuuksia. Ensinnäkin vertaileva ote tutkielmani kohdalla tarkoittaa sitä, että tarkastelen, onko ajanvietelehtien ja julkisten instituutioiden mieskuvauksissa eroa ja miten miehuutta tuotetaan kummassakin foorumissa. Koska *Seikkailujen Maailma* ja *Hurtti Ukko* poikkeavat toisistaan lehtiprofiililtaan kuitenkin hieman, on kiinnitettävä huomio myös lehtien välisiin eroihin. Toisaalta huomioni kiinnittyy myös jossain määrin sukupuolten välisten erojen osoittamiseen, mikä on välttämätöntä, jotta miehuuden ja maskuliinisuuden rajat voidaan hahmottaa terävämmin. Transnationaalisen ulottuvuuden selvittämiseksi vertailen suomalaislehtien miehuutta ja maskuliinisuutta amerikkalaiseen vertailukohtaan, *Yank! The Army Weeklyyn*. Tutkielmani vertailukohtien kohtalaisen suuri määrä tekee työstä haasteellisen, mutta se mahdollistaa miehuuden ja maskuliinisuuden ymmärtämisen sota-aikana vallinneessa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä tutkielma rakentuu johdannon lisäksi viidestä muusta luvusta, joista ensimmäinen, luku kaksi, on tutkimusta taustoittava luku. Luvussa kaksi käsitellään viihdettä sota-ajan Suomessa: miten siihen suhtauduttiin yleisesti ja minkälainen erityislaatuinen osa sillä oli puolustustahdon ylläpitäjänä. Samassa luvussa käsittelen vielä hieman laajemmin lähdemateriaalina käyttämiäni lehtiä.

Luvuissa kolme, neljä ja viisi keskitytään lehtien tarkempaan sisällönanalyysiin. Ensimmäiseksi analysoin luvussa kolme, millaista miehuutta ja maskuliinisuutta miehille suunnatuissa *Seikkailujen Maailmassa* ja *Hurtti Ukossa* tuotettiin. Teemaluvut tarkastelevat miehen positioita *sotilassankarina, esihenkilönä, poikina ja veteraaneina*. Neljäs luku tuo esiin lehdissä esiintyneet toiseudet suhteessa ylivoimaisesti esillä olleeseen suomalaissotilaaseen. Luvun neljä alaluvut pohtivat, miten naista esitettiin lähdeaineistossa, mutta myös sitä, miten kotirintaman miehiä esitettiin lehdissä.

Viidennessä luvussa pohditaan aikaisemmin esitetyn mieskuvan transnationaalisuutta. ”Mies – kansallinen vai ylikansallinen kulttuurituote?” -luvussa pohditaan *Yank!*-lehden sisällönanalyysin pohjalta, missä määrin *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa* tuotettua maskuliinisuutta ja miehuutta voi pitää kansallisena. Lopulta kuudennessa luvussa summaan päätelmäni yhteen ja

³⁸ Kekkonen 2008, 33–34.

toivotan ”parhaat kiitoksemme Teille, lukijat, [...] osoittamastanne ystävällisyydestä ja harrastuksesta”³⁹.

2. Valistusta ja viihdytystä

Ennen lehtien analyysiin uppoutumista on syytä tarkastella lyhykäisesti niitä konteksteja, joihin tutkielma aihealueeltaan nivoutuu. Niinpä tässä alaluvussa luodaan katsaus 1900-luvun alun suomalaiseen yhteiskuntaan valistuksen ja viihteen näkökulmasta. Tarkoituksena on hahmottaa lukijalle, millaisia tavoitteita julkisilla instituutioilla oli kansalaiskasvatuksen suhteen sotaa edeltäneinä itsenäisyyden vuosina, mutta myös luoda kuva viihteen asemasta nuoren Suomen yhteisössä.

Ensimmäisessä alaluvussa hahmotellaan koulun, suojeluskuntatoiminnan ja armeijan miehille asettamia kansalaiskasvatustavoitteita. Isämaallisen rakkauden ajateltiin saatavan syttymään ennen kaikkea historian oppitunneilla. Kuten Pauli Arola asian ilmaisee, oman kansakunnan syntyyn ja vaiheisiin tutustumisen ajateltiin vahvistavan nuorelle kansakunnalle välttämätöntä isänmaallista henkeä.⁴⁰ Tarkastelen muutaman isänmaallisuuteen sisältyvän teeman valossa, millaista miehuutta julkiset instituutiot rakensivat sisällissodan jälkeisessä Suomessa.⁴¹ Katsaus instituutioiden miehuusideaaliin luodaan Anders Ahlbäckin, Pauli Arolan, Mervi Kaarnisen, Seija-Leena Nevala-Nurmen sekä Saara Tuomaalan julkaisujen pohjalta.

Toisessa alaluvussa puolestaan arvioidaan ajanvietteen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Ensin viihdettä ja siihen suhtautumista arvioidaan suomalaisen kirjallisuuskulttuurin näkökulmasta: näkökulmaa valottaa osaltaan *Kansanvalistus ja kirjallisuuslehti* ja *Arvioiva kirjallisuusluettelo*. *Kansanvalistus ja kirjallisuuslehti* ja *Arvioiva kirjallisuusluettelo* oli lähinnä kirjastoalalla työskentelevien lukema julkaisu, jossa arvioitiin erilaisten teosten arvoa, merkitystä ja sopivuutta suomalaisiin kirjastoihin. Lehdissä otettiin myös kantaa sivistyksen nykytilaan myös yleisemmällä tasolla. Arvioituani viihdettä kirjallisuuskulttuurin näkökulmasta, tarkastellaan viihteen asemaa maanpuolustuksellisesta näkökulmasta. Luvussa tuodaan esille, millaisena ajanviette näyttäytyi Suomen puolustusvoimain silmissä.

Viimeiseksi tässä taustoittavassa luvussa piipahdetaan vielä lähdeaineiston tarkemmassa esittelyssä muutaman sivun verran. Keskiöön on nostettu kaksi keskeistä teemaa lehtien taustoista, jotka luovat pohjaa myös lehtien sisältöjen arvioimiselle ja analysoinnille. Ensimmäiseksi luon kuvan siitä,

³⁹ SM 3/1946, 9.

⁴⁰ Arola 2003, 209.

⁴¹ Aihetta on sivuttu jo lyhyemmästi johdannon alaluvussa, joka käsittelee tutkielman käsitteistöä: katso luku 1.2.

miten hyvin *Hurtti Ukko*, *Seikkailujen Maailma* ja *Yank! The Army Weekly* ovat tavoittaneet lukijakuntansa vuonna 1943. Toinen keskeinen, ja nimenomaan lehtien sisällön analyysiä auttava, teema on lehtien yhteiskunnalliset kytkökset.

2.1 ”Jo pienestä on jokaiseen poikaan istutettava Runebergin Sotilaspojan sankarimieli”⁴²

Yksi tutkielman tavoitteista on tarkastella, miten instituutioiden asettamat kansalaiskasvatustavoitteet heijastuvat kulttuurin porrasmaisessa rakennelmassa julkiselta taholta halpaan ajanvietteeseen. Tämän takia on paikallaan luoda aluksi katsaus julkisten instituutioiden mieskuvaan ja tavoitteisiin. Ajallisesti painopiste on talvi- ja jatkosotaa edeltäneen ajan tarkastelussa, sillä analyysin lehdet edustavat jatkosotavuotta 1943, mikä tarkoittaa sitä, että rintaman lukijakunta on käynyt koulunsa, mahdolliset suojeluskuntaharjoituksensa ja sotilaskoulutuksensa osin jo ennen toisen maailmansodan vuosia. Koulukasvatuksen ja suojeluskuntatoiminnan kasvatustavoitteet tunnustivat maanpuolustuslaitoksen mieskansalaisen ihanteita. Tässä luvussa on nostettu tarkastelun kohteeksi kolme keskeisimmäksi katsomaani ominaisuutta, jotka mittasivat mieskuntoa ja kansalaisuutta. Teemakokonaisuuksia ovat *uhrivalmius*, *maalaiselämän ihanne* ja *yhteisöllisyys*.

Yksi miehuuden mittareista 1940-luvun Suomessa oli, kuten johdannossa mainitsin, *uhrimieli* isänmaan puolesta. Tämän uhrimielen kasvattaminen nuorukaisissa olikin yksi hyvän sotilaan ominaisuuksista ja armeijan kasvatustavoite,⁴³ mutta miehiin uhrivalmiuden itu oli asetettu itämään jo kauan ennen armeijan harmaita. Uhrivalmiuteen kasvattaminen aloitettiin jo kansakoulussa. Kansakoulujen lukemistojen ikivihreisiin kuuluivat muun muassa J. L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinat* ja Sakari Topeliuksen *Maamme kirja*. Kumpaakin kirjaa tavattiin äidinkielen tunneilla ja *Maamme kirja* käytettiin sen lisäksi historian opetuksessa oheislukemistona yläkansakoulussa ja jatkokursseilla. Tuomaalan tulkinnan mukaan molemmat teokset korostivat uhrivalmiutta isänmaan puolesta.⁴⁴ Vielä matkalla kenttäharmaisiin osa pojista ehti imeä sisäänsä lisää uhrimielen paatosta suojeluskuntatoiminnasta. Uhrimieltä koetettiin herätellä pojissa sekä fyysisillä että psyykkisillä virikkeillä. Esimerkiksi urheilulla oli merkittävä kasvatustehtävä kannustaa poikia tiellään uhrivalmiiksi suomalaissotilaiksi.⁴⁵ Suojeluskuntatyön siipeen perustetussa lottatyössä äitien asemaa uhrimielen kasvattajana korostettiin. Nevala-Nurmi on teoksessaan lainannut vuodelta 1929 olevaa äitienpäiväkirjoitusta *Lotta Svärd* -lehdestä: ”Hän [äiti] istuttaa heihin vakaumuksen, että isänmaan puolustusta on välttämättömästi tuettava. Lapsiin kasvaa silloin kuin luonnostaan tieto

⁴² *Suojeluskuntalaisten lehti* 29 & 30/1922. Nevala-Nurmi 2012, 187.

⁴³ Ahlbäck 2006, 110.

⁴⁴ Tuomaala 2004, 307

⁴⁵ Nevala-Nurmi 2012, 254.

isänmaan merkityksestä. Heihin kehittyi uhrimieli, joka pakoittaa isänmaan puolesta työhön rauhan aikana ja taisteluun kun vaara uhkaa.”⁴⁶

Yksi kiinnostavimmista kansalliseen yhtenäisyyteen tähtäävistä ideoista oli *maalaiselämän ihannointi*, joka niin ikään oli sekä armeija- että koulukasvatuksen keskeisiä periaatteita.⁴⁷ Kaarnisen mukaan vuoden 1925 maalaiskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä korostui muun muassa maaseutuelämän ihannointi.⁴⁸ Käytännössä tämä tarkoitti tyttöjen ja poikien kasvattamista erilaisiin tehtäviin – esimerkiksi käsityötunnit olivat vahvasti sukupuolittuneita ja ilmensivät agraaria työnjakoperinnettä.⁴⁹ Maalaiselämän arvostamiseen kasvattamista jatkettiin armeijan harmaissa. Ahlbäckin mukaan agraari-Suomen peruskivestä, talonpojasta, oli rakennettu jo sisällissodan jälkeen urhoollisen sotilaan arkkityyppi.⁵⁰ Sotalaitos jatkoikin maaseutuihanteen iskostamista miehiin, koska suurimpana uhkakuvana nähtiin ”suurkaupungissa asevelvollisuuttaan suorittava, maalta kotoisin oleva sotilas”, joka ”mieltyy kaupunkilaiselämään ja jättää maalaiselämän”.⁵¹ Maatalousyhteiskunnan yhtenä leimallisena piirteenä voidaan pitää töiden eriyttämistä sukupuolen mukaan, mihin sekä koulu että armeija kasvatustoimissaan pyrki. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että eriyttäminen arvottaisi lähtökohtaisesti tehtäviä, ja usein maatalousyhteiskunnassa etenkin naisen oli astuttava ”miehiselle” alueelle. Seija-Leena Nevala-Nurmen havainnon mukaan suojeluskuntatoiminnan suhde agraariseen yhteiskuntaan oli problemaattinen. Suojeluskunta- ja sen oheen perustettu lottatyö osin mursivat agraarista työnjakoa ja osin säilyttivät sitä. Nevala-Nurmen mukaan tyttö- ja poikatyön organisoiminen kahteen erilliseen, sukupuolen mukaan määräytyvään toimintayhteisöön on jo itsessään agraaria työnjakoperinnettä uusintavaa ja säilyttävää toimintaa. Agraariyhteiskuntaa murtavana elementtinä Nevala-Nurmi pitää naisten oma-aloitteista organisoitumista maanpuolustusliikkeeseen.⁵²

1900-luvun ensimmäisiä vuosikymmeniä tavataan pitää individualismin ensimmäisenä nousukautena. Myös suomalainen yhteiskunta oli havahtunut tähän egoismin voittokulkuun ja altruismin inflaatioon. Arolan mukaan koulu halusi kasvattaa nuoria *yhteisöllisyyteen* ja ”taistella” äärimmäistä yksilöllisyyttä ja egoistista individualismia vastaan”.⁵³ Tätä egoismin kitkemistä kansakunnan puutarhasta pönkitti myös kansalaiskasvatuksen niin sanottu zoon politikon -tavoite.

⁴⁶ Nevala-Nurmi 2012, 283.

⁴⁷ Ahlbäck 2010, 16; Arola 2003, 104; Nevala-Nurmi 2012, 134, 145–146; Tuomaala 2004, 302–303, 306; Kaarninen 1995, 34–35.

⁴⁸ Kaarninen 1995, 35.

⁴⁹ Tuomaala 2004, 305.

⁵⁰ Ahlbäck 2010, 63.

⁵¹ Arola 2003, 104.

⁵² Nevala-Nurmi 2012, 175.

⁵³ Arola 2003, 176.

Tuomaalan mukaan agraariyhteiskunnan ihannointi ja poliittiseksi toimijaksi kasvaminen eivät olleet toisiaan poissulkevia elementtejä: miehistä koetettiin muotoilla agraarityötä tekeviä ja paikallispolitiikasta kiinnostuvia kansalaisia.⁵⁴ Suomen puolustusvoimissa poliittisesti valveutuneen kansalaisen tavoite näkyi käytännössä siten, että sotilaille järjestettiin valistusluentoja, joista peräti 25 tuntia käytettiin yhteiskuntaoppiin ja 10 tuntia raittius ja -siveellisyysluentoihin.⁵⁵

Yhteisöllisyyden yksi merkittävimmistä aspekteista oli nimenomaan yhteishengen luominen punaisten ja valkoisten välille. Kansakoulun tehtäväksi katsottiin Arolan mukaan 1920-luvulla ”uuden sopusointuisen” ja ”yksimielisen sukupolven” rakentaminen, millä aikalaismuotoilu viittaa sisällissodan juovan eheyttämiseen.⁵⁶ Samanlainen tavoite oli myös suojeluskuntaopikatyoilla. Kansalliseen eheytymiseen ajateltiin päästävän muun muassa suojeluskuntaopikiin liittymällä. Ajatuksena oli, että tervemielinen järjestö ”oikean suomalaisuuden” vaikutuspiirissä muuttaisi vasemmistoperheiden lapset isänmaallisiksi.⁵⁷ Myös armeija koetti kuroa kansakuntaa yhteen. Ahlbäckin analyysin mukaan *Suomen Sotilas* -sotilasaikakausjulkaisussa sotilaspalvelusta itsessään markkinoitiin tietynlaisena osoituksena siitä, että kaikki siihen osallistuvat kuuluvat yhteen. Kliseisesti ilmaistuna ”tekemällä, mitä miehen on tehtävä”, eli puolustamalla maataan ase-in, jokaisella olisi paikka yhtenäisessä Suomessa.⁵⁸

2.2 Kiihdyttävä ja viihdyttävä ajanviete

Suomen talvi- ja jatkosodan aika oli paperipulasta ja sensuurista huolimatta kirjallisuuden myynnin sekä lukemisen kannalta ennennäkemätöntä noususuhdannetta.⁵⁹ Tämän lisäksi myös erilaiset aikakausjulkaisut valtasivat markkina-alaa ja kiihtyvistä paperipulasta⁶⁰ huolimatta ajanvietelukumistojen painomäärien laskemista venytettiin niin pitkälle kuin mahdollista – sota-aika jopa lisäsi useiden lehtien levikkiä.⁶¹

Ajanvietekirjallisuuden tehtävänä oli saada lukijan vapaa-aika kulumaan nopeasti naurun, levon ja nautinnon kehdoissa, mikä ei suinkaan näyttäytynyt kaikille kirjallisuuden ystäville positiivisena

⁵⁴ Tuomaala 2004, 306. Myös Arola on tehnyt kouluelämän tavoitteista samanlaisen havainnon. Arola 2003, 209.

⁵⁵ Perustuu vuonna 1925 vahvistettuun kansalaisopetusohjelmaan. Vertailukohtana mainittakoon, että Suomen historiaa piti olla yhteensä 45 tuntia ja kotimaista kirjallisuuden historiaa 12. Arola 2003, 105.

⁵⁶ Arola 2003, 177.

⁵⁷ Nevala-Nurmi 2012, 275–276.

⁵⁸ Ahlbäck 2010, 177.

⁵⁹ Lassila 1999, 15.

⁶⁰ Paperin säännöstely tapahtui kansanhuoltoministeriön alaisuudessa vuosina 1942–1949. Aluksi, maaliskuussa 1942, paperinkulutusta yritettiin rajoittaa vapaaehtoisuuteen perustuvalla säännöstelyllä, mutta tämä osoittautui pian tehottomaksi tavaksi säästää paperia, joten jo saman vuoden lokakuussa tehtiin suunnitelma vuoden 1943 sanomalehtipaperin jakelun alentamiseksi. Tämä tarkoitti ajanvietelukumistojen kannalta sitä, että sanomalehtipaperia myönnettiin vuoden 1943 painotarpeisiin 70 % vuonna 1942 kuluttamasta paperimäärästä. Perko 1988, 53–56; Tommila 1992, 196.

⁶¹ Leino-Kaukiainen 1992, 196, 208.

asiana.⁶² Suhtautuminen ajanvietteeseen kiristyi iloisen 20-luvun väistyttyä, ja 1930-luvulta lähtien ajanvietteestä tuli jo moraalinen kysymys.⁶³ *Arvosteleva kirjallisuusluettelo* suhtautui Eija Eskolan ja Erkki Seväsen mukaan jopa ajan yleistä kirjallisuusilmastoa ankarammin kirjallisuuden ”terveyteen”. Eskolan havaintojen mukaan voi päätellä, että *Arvosteleva kirjallisuusluettelo* rakensi ”valkoista Suomea” 1920- ja 1930-luvulla, sillä Eskolan mukaan arvostelut olivat ”voittopuolisesti oikeistoväritteisiä, usein propagandistisia ja konservatiivisia arvomaailmaa värittäviä”.⁶⁴ Sota-ajan *Kansanvalistus ja Kirjastolehdistä* huokui hyvin samanlainen valkoista Suomea rakentava kuva sekä huoli siveellisestä kasvatustyöstä ja ala-arvoisen kirjallisuuden turmelevasta vaikutuksesta etenkin nuoriin.⁶⁵

Eskolan väitöskirjan ja sodanaikaisten *Kansanvalistus ja Kirjastolehden* pohjalta totean, että suhtautumista ajanvietteeseen leimasi 1930- ja 1940-luvulla ennen kaikkea epäluuloisuus. Niin kirja-arvosteluissa kuin *Kansanvalistus ja Kirjastolehden* puheenvuoroissa nousee osalta huoli ajanvietteen ”vahingoittavuudesta”, mutta toisaalta taas toiveikkaimmat esittävät positiivisen porttiteorian mallin, jossa harjaantumaton lukija saattaa ajautua ”henkeä edistävän” kirjallisuuden pariin ajanvietekirjojen myötä.⁶⁶ Ajanviete kirjoittaa siten kitkerän katkeria kirjoituksia viihteen turmiollisuudesta, mutta myös varovaisen optimistisia toiveita sen johdattelevasta luonteesta kohti parempaa kirjallisuutta sekä toisaalta sivuhuomautuksia sen viattomasta luonteesta niin sanottuna ”välipalakirjallisuutena”. Ajanvietekirjallisuuttakin turmiollisemmaksi arvioitiin kuitenkin ajanvieteledet,⁶⁷ joihin *Seikkailujen Maailman* lukeutuu. Tästä huolimatta ajanvietekirjallisuutta ei aina voitu tai haluttu luokitella täysin sopimattomaksi lukemiseksi. Eskolakin toteaa väitöskirjassaan, että joitakin jännitys- ja seikkailuromaaneja pidettiin sopivana viihteenä miehille, koska ne ”uhkuvat hyväntuulista, pelotonta suomalaista seikkailumieltä”.⁶⁸

Pertti Lassila esittää toimittamassaan *Suomen kirjallisuushistoria 2* -teoksessa, että kustantajat huomasivat ”heti jatkosodan alussa”, ettei sotaa käsittelevä kirjallisuus kiinnostanut enää lukijoita. Havaintojeni mukaan jatkosota ei näkynyt *Arvostelevassa kirjallisuusluettelossa* Lassilan kuvaamalla tavalla: sota-aiheisia kirjoja ei arvosteltu huonoiksi pääsääntöisesti, eikä niistä julkaistu

⁶² Malmio 1999, 290–292.

⁶³ Alestalo, Eskola, Gronow 1982, 645.

⁶⁴ Eskola 2004, 61–66.

⁶⁵ Mikkonen, Viljo, ”Uuden vuoden näköaloja vapaassa kansansivistystyössä”, *Kansanvalistus ja Kirjastolehti* [jatkossa esiintyy lyhenteellä *KV & KL*] 1/1943, 3–9.

⁶⁶ Esimerkiksi Helene Mugasto tuo esille kirjoituksessaan ”Kaunokirjallisuuden aiheenmukaisesta jaottelusta”, että ajanviete saattaa vaikuttaa ”vahingoittavasti lukijan maun kehitykseen”, mutta ajanvietekirjallisuus [seikkailukirjallisuus esimerkkinä] ”on siltana vakavampaan kirjallisuuteen”. *KV & KL* 2/1941, 70.

⁶⁷ Ananias, ”Kirjojen leimaajan mietteitä”, *KV & KL* 2–3/1942, 53.

⁶⁸ Eskola 2004, 85–86.

vähemmän arvosteluita kuin aikaisempina vuosinakaan. Etenkin vuonna 1941 *Kansanvalistus ja Kirjastolehde*ssä julkaistiin lukuisia mainoksia Suomen talvisotaa käsittelevästä kirjallisuudesta.⁶⁹ Vuosien 1942 ja 1943 painoksissa ei ilmestynyt mainoksia, mutta voisi olettaa, että kyse on ollut ehkä ennemmin säännöstelyn aiheuttamasta pakosta: koska paperi oli kortilla, ei kallisarvoista palstatilaa tahdottu antaa mainoksille. *Arvostelevassa kirjaluettelossa* julkaistiin myös vuosina 1942 ja 1943 tasaiseen tahtiin sota-aiheisia kirjoja, joita suositeltiin hankittavaksi kirjastoihin – valtaosa historiallisista teoksista käsitteli Suomen ja Neuvostoliiton sotaa vuosina 1939–1940. Tämän perusteella voisi mahdollisesti sanoa, että vaikka ehkä ”kansan syvissä riveissä” isänmaalliset sotamuistelmat eivät olleet kysytyintä kirjallisuutta, niin ”ylemmällä taholla” ne nähtiin kuitenkin yhä heimohenkeä vahvistavana ja siksi suotavana kirjastojen hyllyillä.

Asemasotavaiheen alkaminen ja siten myös vapaa-ajan lisääntyminen kiihdytti keskustelua ajanvietteestä etenkin siellä, missä rintamalinjojen seisahduminen vaikutti tekemisen määrään ratkaisevasti: Suomen armeijassa. Vaikka Suomen puolustusvoimat halusi kasvattaa siveellisiä sotilaita, armeijan johto joutui myöntämään, että ”hermoja kuluttavissa oloissa myös nuoremmat kaipaavat piristävää vaihtelua ja ajanvietettä”.⁷⁰

Etulinjojen teltoissa ja korsuissa on tiedonjano ja virkistykseen kaipausta suurin. Sen vuoksi ei ole unohdettava mitään, minkä avulla voidaan taistelujen jännityksessä ja rasituksessa uupuneiden miesten syvästi herkkiin ja välittömästi reagoiviin mieliin saada kohottavaa virkistystä.⁷¹

Näin määrättiin ohjeistuksessa, joka oli annettu sodanaikaiseen valistus- ja viihdytystyöhön. Näin ollen neuvottiin, että vaikka ”sotilaallista kasvatustyötä” ei saanut unohtaa, niin sotilaille oli tarjottava muun muassa asemiesiltoja, jokaiseen perusyksikköön oli saatava radiovastaanotin ja ”sanomalehtien jatkuva tulo on taattava”.⁷² Sam Lebovic toteaa artikkelissaan toisen maailmansodan amerikkalaisjoukkojen rintamaviihdytyksestä, että kaikki kansat – olivatpa ne sitten demokratioita tai diktatuureja – mobilisoivat populaarikulttuurin pitämään taistelumoraalia yllä. Eikä viihteen valjastaminen kansallisiin tarkoituksiin ollut niin ikään ajallisesti uniikki ilmiö. Lebovic muistuttaa, että ainakin amerikkalaisten sotajoukkojen keskuudessa viihdytystoimintaa oli hyödynnetty jo Yhdysvaltain sisällissodan sekä ensimmäisen maailmansodan aikana.⁷³

Eräässä kenttäkirjastoja koskevassa kirjeessä todetaan, että miehet ”käyttävät huomattavan osan vapaa-ajastaan juuri lueskeluun”.⁷⁴ Lukemisharrastuksen sodanaikaista suosiota vahvistaa myös

⁶⁹ WSOY:n mainos *KV & KL* 2/1941, 5/1941, 7/1941, 8/1941; Otavan mainos *KV & KL* 1/1941, 7/1941.

⁷⁰ Korpela 1991, 63.

⁷¹ KA, PK 2089, Sodanaikaisen valistus- ja viihdytystyön suorittaminen.

⁷² KA, PK 2089, Sodanaikaisen valistus- ja viihdytystyön suorittaminen.

⁷³ Lebovic 2013, 265–266.

⁷⁴ KA, T 8362/30.

Niiniluodon havainto siitä, että kotimaisen ajanvietekirjallisuuden ja lukemistojen myynti nousi sotavuosina. Ajanvietelukemistojen suosiosta vihjaa puolestaan sekin, että Irja Virtasen romaanissa *Kenttäharmaita naisia* nuori lotta toteaa, että linjoilla luetaan seikkailu- ja jännitysromaaneja.⁷⁵ Vaikkei kaunokirjallinen teos kerro totuudesta paljaasti ja sinänsä, niin uskon, Ilona Kemppaisen tavoin, että fiktion voi suodattaa muun muassa tietoa aikakauden ihmisten maailmankuvasta ja itsestäänselvyyksistä.⁷⁶

Vaikka rintamalla kuluikin rutkasti ajanvietettä, niin Niiniluoto muistuttaa, ettei viihteeseen suhtauduttu varauksetta juoksuhaudoissakaan. Tiedotuskomppaniomiehenäkin⁷⁷ tunnettu Olavi Paavolainen oli ajanvietteen yksi peräänantamattomimmista vastustajista. Paavolainen kritisoi ajanvietettä samoista syistä kuin *Kansanvalistus ja Kirjastolehti*, eli siitä, ettei ajanviete palvellut kirjallisuuden jalointa tehtävää – toisin sanoen herättänyt ihmisiä ajattelemaan ja käyttämään pääkoppaansa.⁷⁸

Ajanvietteen moraalista heikentävä ominaisuus ei liittynyt ainoastaan henkiseen veltostumiseen, vaan epäilyksiä herätti myös kysymys siitä, kuinka paljon sotilaita voisi tai saisi muistuttaa heitä odottavista kodeista ja perheistä. Helena Pilke nostaa rintamalehtiä käsittelevässä teoksessaan esille, kuinka esimerkiksi lapsi- ja kotikuvien julkaisusta rintamalehdissä oli esitetty sellaisia epäilyksiä, että se saattaisi aiheuttaa ”lukijoissa taistelumoraalin heikentymistä koti-ikävässä muodossa”.⁷⁹ Ajanvietteen ei siis välttämättä nähty ainoastaan turmelevan älyllisellä puolella, vaan repivän sotilaita emotionaalisesti vielä enemmän hajalleen.

Sekä Niiniluodon että Korpelan teokset osoittavat sangen vahvasti, että erilaisilla viihdytysmuodoilla oli äärimmäisen merkittävä osa sotapoikiemme viihtyvyyden kannalta. Vaikka viihteen arvosta väiteltiin – niin kotirintamalla kuin etulinjassa –, niin Korpela toteaa, että rintamalla esiintyneisiin viihdytyskiertueisiin suhtauduttiin, kenraalista sotamieheen, arvostaen.⁸⁰ Suomen armeijan kenttäkirjaston järjestämisen ja sen tosiasian valossa, että rintamalehtiä julkaistiin jatkosodan aikana satoja, olen taipuvainen uskomaan, että suhtautuminen oli samanlaista myös ajanvietekirjallisuutta ja -lehdistöä kohtaan jatkosodan aikana.

Asenneilmapiiriä vahvemmin ajanvietekirjojen ja -lehtien julkaisuun on todennäköisesti vaikuttanut pula-aika, joka heijastui paperiteollisuuden kautta myös kirjapainotalojen elämään. Paperi-

⁷⁵ Niiniluoto 1994, 108, 124–125.

⁷⁶ Kemppainen 2006, 173–174.

⁷⁷ Tiedotuskomppania esiintyy tässä työssä myös lyhenteellä ”TK”.

⁷⁸ Niiniluoto 1994, 126–127.

⁷⁹ Pilke 2012, 261.

⁸⁰ Korpela 1991, 40.

säännöstely tapahtui kansanhuoltoministeriön alaisuudessa vuosina 1942–1949.⁸¹ Vaikka kiristyvää paperipula merkitsi monelle lehdelle kuolemaa ja vaikka voisi kuvitella, että paperisäännöstely on näkynyt ensimmäisenä juuri aikakauslehtien julkaisuissa, valtiolta ymmärsi ajanviettelukemistojen merkityksen kansan hyvinvoinnin kannalta. Monia viihteellisiä julkaisuja pyrittiinkin lukemaan yleishyödyllisten lehtien ryhmään, sillä viranomaiset ymmärsivät, minkälaista närkästystä viihdelukemistojen katoaminen olisi aiheuttanut paitsi niistä elantonsa ammentaville myös ennen kaikkea niiden lukijoille, jotka tarvitsivat pakopaikan sodasta. Monien lehtien levikki kasvoikin sota-aikana, kun lehtiä tilattiin sekä kotiin että rintamalle,⁸² ja sekä kysynnän lisääntyminen että paperin säännöstely näkyi myös *Seikkailujen Maailmassa*:

Vallitsevan paperipulan johdosta olemme pakoitettut [sic] rajoittamaan Seikkailujen Maailman painosmäärän siihen, missä se oli viime vuoden lopussa. Kysyntä on kuitenkin tänä vuonna paljon suurempi kuin nykyinen painosmäärä edellyttää [...] Toiveita on kuitenkin, että voimme Seikkailujen Maailman säännöllisesti julaista [sic] joka kuukausi kuten ennenkin.⁸³

Ilmestymisaikanaan on Seikkailujen Maailma saanut vakiintuneen lukijakunnan, mikä varsinkin viime vuosina on suuresti lisääntynyt. Sota-ajasta johtuen emme valitettavasti voi lehdestämme ottaa niin suuria painoksia, mitä kysyntä edellyttää. [...] Painoksemme suuruus riippuu siitä, kuinka paljon saamme paperia ja siihen on tyydyttävä. Seikkailujen Maailman koko ja ulkoasu pysyy ennallaan.⁸⁴

Ilmoituksista huomaa kuitenkin sen, ettei lehden julkaisukokoa tai -tiheyttä rajoitettu kovin ankaralla kädellä, sillä noin satasivuinen julkaisu sai jatkaa ilmestymistään kuukausittain myös vuosina 1944 ja 1945. Vasta vuonna 1945 *Seikkailujen Maailman* toimitus ilmoitti lukijoilleen, että paperipulan vuoksi lehteä ei pystytä julkaisemaan vuonna 1946 säännöllisesti, kuten siihen asti.

Hurtti Ukossa puolestaan valiteltiin vuoden 1943 tammikuussa, ettei lehti voikaan laajentaa 40-sivuseksi, kuten oli ehtinyt jo lukijoilleen aikaisemmin luvata. Syyksi toimitus mainitsee ”tiukan paperitilanteen”. Siviili- ja asevelvollisuusinvaliidien⁸⁵ liiton julkaisemaa lehteä julkaistiin noin 30-sivuisena aina vuoden 1944 loppuun asti, minkä jälkeen lehti lakkautettiin. Pertti Kilkin mukaan lehtien lopettaminen jatkosodan päätyttyä ”johtui lähinnä ajan asialle kielteisestä hengestä”.⁸⁶

Suhtautuminen ajanvietteeseen muuttui radikaalisti sodan vaihtuessa rauhaan. Jatkosodan päättyminen merkitsi paitsi monen korsu- ja maanpuolustuslehden hautaamista myös ajanvietteen aseman arvostuksen laskua ainakin siinä mielessä, että useilta viihdepainotteisimmilta lehdiltä evättiin oikeus paperiin pula-aikana. Kansanhuoltoministeriö oli linjannut lokakuussa 1945, etteivät ajanvietelehdet ”tai niihin verrattavat aikakautisjulkaisut” saisi paperia vuodelle 1946. Ajanvietelehtien kustantajat eivät nielleet tätä purematta, vaan ottivat Kansanhuoltoministeriöön yhteyttä kirjeitse. Erityisesti lehtiä

⁸¹ Perko 1988, 53–56; Leino-Kaukiainen 1992, 196.

⁸² Leino-Kaukiainen 1992, 196, 208.

⁸³ *SM* 2/1943, 3/1943, 4/1943.

⁸⁴ *SM* 12/1943.

⁸⁵ Kirjoitusasu on alkuperäinen.

⁸⁶ Kilki 1991, 210.

närkästytti veteen piirretty raja ”puhtaasti ajanvietelevinä pidettävien ja muiden lehtien” välille.⁸⁷ Eräässä kirjelmässä Kansanhuoltoministeriölle puolustettiin ajanvietelevien asemaa seuraavin argumentein:

Kaunokirjalliset viikkolehdet ovat kansan syvien rivien, työläisäitien ja -tyttöjen sekä yleensä työläiskotien niin maaseudulla kuin kaupungeissa ja tehdasseuduilla, melkein ainoita joutohetkien viihdykkeitä. [...] Kuitenkaan ei niiden sisältö, joka on kansan syvien rivien keskuudessa elävien kirjoitusharrastusten tulosta, ole missään suhteessa ala-arvoista. [...] Vielä rohkenemme kiinnittää Teidän huomiotanne erääseen näkökohtaan. Kaunokirjalliset viikkolehdet ovat viimeksi kuluneinakin vaikeina vuosina ylläpitäneet satojentuhansien lukijainsa [sic] keskuudessa elämänmyönteistä mielialaa ja rohkeutta sekä kohottavaa ja rakentavaa ajanvietettä, jota ilman nuoriso olisi etsinyt ala-arvoista ajanvietettä sekä hairahtunut tapojen turmeltumiseen ja ehkä rikollisuuteenkin vielä suuremmassa määrin kuin on nykyään tapahtunut. [...] Kansan mielialankin hoitamisen kannalta on mitä tärkeintä, että kaunokirjallisten viikkolehtien sallitaan edelleen ilmestyä[...]⁸⁸

Kuten lainauksesta käy ilmi, ajanvietelevät kokivat itse olleensa – toisin kuin osa pelkäsi – moraalia ylläpitävä ennemmin kuin rappeuttava voima. Tästä huolimatta moni lehti lakkasi ilmestymästä jatkosodan jälkeen. *Hurtti Ukon* ja *Seikkailujen Maailman* tuomio oli siis sama, joskin syyt painosten loppumiseen olivat erilaiset. *Hurtti Ukon* liekki sammui, koska maanpuolustushenkeä ei enää tarvinnut pitää yllä, kun taas *Seikkailujen Maailman* turmioksi koitui sen profiloituminen ajanvieteleväksi.

2.3 Huokeaan hintaan laajalevikkisiä lehtiä

Helena Pilke toteaa, että jatkosodan aikana julkaistiin toistasataa erilaista rintamalehteä, ja lehtien painokset olivat levikiltään täysin kilpailukykyisiä suurimpien sanomalehtien kanssa.⁸⁹ Armeijan ja joukko-osastojen julkaisemien lehtien lisäksi korsuissa ja kanttiineissa luettiin myös muita aikakauslehtiä ja sanomalehtiä, sekä tietysti kirjoja.⁹⁰ Puolustusvoimain viihdytystoiminnan laskutuksesta voi saada jonkinlaisen kuvan siitä, mitä sotapojat ovat vapaa-aikanaan lukeneet, mutta koska yksityishenkilöiden tilaamat lehdet toimitettiin kuitenkin ennen vuoden 1944 tammikuuta kenttäpostin kautta, ei Viihdytysosaston arkistoissa ole tietoja yksityishenkilöiden rintamalle tilaamista lehdistä. Tämä alaluku avaa johdantoa yksityiskohtaisemmin kahden suomalaisen sekä yhden amerikkalaisen rintamalinjojen miehiä viihdyttäneen lehden profiilia, levikkiä sekä kytköksiä ympäröivään yhteiskuntaan. Nämä ovat tietenkin aiheita, joista itsessään olisi aihetta laajempaankin tutkimukseen, mutta koska kyse on taustoittavasta luvusta, on tyydyttävä ytimekkääseen ilmaisuun.

Kuten johdannossa toin julki,⁹¹ *Seikkailujen Maailma*, *Hurtti Ukko* sekä *Yank! The Army Weekly* poikkeavat toisistaan profiililtaan ja sisällöltään. Näistä kolmesta lehdestä suomalainen *Seikkailujen Maailma* on ainoa painate, joka edustaa niin sanottua puhdasta viihdettä. *Seikkailujen Maailma* oli

⁸⁷ KA, Eb:1, ”Kansanhuoltoministeriölle. Koskee: paperin myöntämistä ajanvieteleville”, 20.8.1946.

⁸⁸ KA, Eb:1, ”Kansanhuoltoministeriölle”, 23.10.1945.

⁸⁹ Pilke 2012, 12.

⁹⁰ T-10601/19 III, valistustoiminnan järjestely 1943–44 ; T8362/30 III j 1941–43; T8362/30 I/II ja II/II.

⁹¹ Luku 1.3.

Kanervan Kirjapaino Oy:n jo 1930-luvulla perustama ajanvietejulkaisu, jonka pääasiallinen sisältö koostui halvasta käännösfiktiosta. Lehteä ei siis oltu perustettu maanpuolustuksellisiin tarpeisiin toisin kuin *Hurtti Ukko* ja *Yank! The Army Weekly*. Edes viimeksi mainitut eivät ole keskenään aivan samaa genreä. Vaikka lehtien sisällöt muistuttavat paljon toisiaan – raportteja sotarintamalta, sotilaille tarkoitettu viestipalsta, jossa voi kysyä siviilielämään siirtymisestä syntyviä kysymyksiä ja niin pois päin –, lehdet eroavat toisistaan niiden julkaisijoiden profiilin takia paljonkin.

Miksi siis valita toisistaan kohtalaisen paljonkin poikkeavat lehdet tarkastelun kohteeksi? Johdannossa selitettiin jo, miten tutkielman tarkoituksena on tarkastella, miten yhtenäinen tai epäyhtenäinen mieskuva länsimaisessa kulttuurissa vallitsi jatkosodan aikana. Kaikkia kolmea lehteä yhdistää kaikessa erilaisuudessaankin niiden hyvin todennäköisesti laaja tavoitettavuus ja tavoitettavuus sota-aikana. Tämä käsitys pohjautuu paitsi tietoihin lehtien levikeistä, niin ennen kaikkea kaikkia kolmea yhdistävään seikkaan: huokeaan hintaan.

Tarkastellaan ensin *Seikkailujen Maailman*, *Hurtti Ukon* sekä *Yank!:*n saavutettavuutta painosmäärän näkökulmasta. Suomalaislehtien levikeistä ainoat säilyneet dokumentit ovat *Seikkailujen Maailman* ja *Hurtti Ukon* kustantamoiden täyttämät kyselylomakkeet kansanhuoltoministeriölle. Kyselylomakkeista kävi ilmi ainoastaan vuodelta 1943 koko vuoden painosmäärät, ja *Seikkailujen Maailmaa* ja *Hurtti Ukkoa* voidaan pitää levikkinsä puolesta vertailukelpoisena kaksikkona. *Seikkailujen Maailman* levikki, vuonna 1943, oli 24 500 kappaletta kuukaudessa.⁹² *Hurtti Ukkoa* puolestaan painettiin reilu 10 000 kappaletta kuukaudessa enemmän, eli levikki oli 35 000. Kyselylomakkeesta käy myös ilmi, miten *Hurtti Ukon* levikki jakaantui vuonna 1943: tilaajia oli 16 539 kappaletta, ja loput kappaleet myytiin irtomyynissä; Rautatienkirjakauppa oli suurin myyjä 13 000 kappaleella.⁹³ Levikkien kattavuuden hahmottamiseksi on syytä mainita, että koko perheelle suunnatun *Seuran* levikki oli vuonna 1944 säännöstelystäkin huolimatta peräti 55 000 kappaletta.⁹⁴ *Seikkailujen Maailman* ja *Hurtti Ukon* lukijakunta häviää *Seuralle* lukijamäärissä, mutta on otettava huomioon, että vaikka *Seura* olikin luonteeltaan ajanvietelukemisto, niin sen kohderyhmä – koko perhe: tytöt ja pojat, vauvat ja vaarit – oli tutkielmassa tarkasteltavia lehtiä laajempi. Sekä *Seikkailujen Maailman* että *Hurtti Ukon* levikit

⁹² KA, Elinkeinotoimikunnan säännöstelytoimikunnan arkisto, Aikakauslehdiltä saapuneet kyselylomakkeet, säilytysyksikkö Ed:1.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Malmberg 1991, 131.

päihittivät kuitenkin oletettavasti Lahden seudun suurimman sanomalehden levikin perusteella sota-aikana: *Etelä-Suomen Sanomia* julkaistiin vuonna 1942 13 500 kappaletta ja vuonna 1948 25 500.⁹⁵

On oletettavaa, että *Seikkailujen Maailma* ja *Hurtti Ukko* tavoittivat lukijakuntansa vuonna 1943. *Hurtti Ukon* ”pääasiallinen sisältö” koostui ”asemiesten itsensä” kirjoittamista artikkeleista, kuten se kyselylomakkeeseen on muotoiltu, ja sota-ajan muisteluissa sotineet muistavat, että lehteä olisi ollut luettavissa ainakin kanttiineissa.⁹⁶ Kyselylomakkeen kohdassa viisitoista kustantajalta pyydetään ”perusteita, jotka osoittavat lehden jatkuvan ilmestymisen tärkeyden”. *Seikkailujen Maailman* päätoimittaja ja Kanerva Kirjapaino Oy:n omistaja August Kanerva puolusti lehden julkaisua seuraavasti:

Lehti on hyvin suosittu etenkin sotapoikien keskuudessa. Monissa kirjeissään he ilmituovat mielipiteensä, että Seikkailujen maailma on heille mieluista lukemista rintamalla ja korsuissa. Mukana seuraa otteita sotapoikien kirjsistä [sic] (*Seikkailujen maailma* N:o 8 1943, siv. 93). Puolustusvoimien Viihdytystoimisto tilaa S. Maailmaa useita satoja kappaleita joukkoyksikköihin.⁹⁷

Vaikka en ole onnistunut löytämään Kansallisarkiston kokoelmista Kanervan Kirjapainon lausuntoa tukevaa aineistoa, on oletettavaa, ettei argumentti ole aivan tuulesta temmattu – tuskinpa väite olisi mennyt Kansanhuoltoministeriössä läpi, ellei se olisi pitänyt paikkaansa. *Seikkailujen Maailma* sai jatkaa ilmestymistään normaalisti, mikä viittaisi siihen, että August Kanervan lausunto perustui ainakin osittain toteen.

Amerikassa kaikki on suurempaa, kuten tavataan sanoa. Amerikkalaisesta *Yank!* -lehestä tiedetään, että lehteä painettiin vuosien 1942–1945 välillä yhteensä 17 paikassa ympäri maailmaa. Lehden levikin on siis täytynyt olla valtava.⁹⁸ Arvio levikistä on 2,6 miljoonaa.⁹⁹ Lehteä kirjoitettiin ennen kaikkea sotilaiden tarpeisiin: värvättyjen toimesta värvätyille. Barbara Friedman viittaa artikkelissaan kuitenkin Max Grossmanin vuonna 1945 ilmestyneeseen 50-sivuiseen julkaisuun, jossa kerrottiin, että rivimiehillä oli tapana lähettää viimeisin *Yank!* kotiin luettavaksi.¹⁰⁰ Friedman ei kerro artikkelissaan, valottiko Grossman ilmiötä sen enempää: halusivatko rivimiehet välittää kotijoukoille sanomalehdistöä henkilökohtaisemman näkemyksen sodasta? Ilmiö on kiinnostava,

⁹⁵ Perko 1988, 78.

⁹⁶ KA, Elinkeinotoimikunnan säännöstelytoimikunnan arkisto, Aikakauslehdiltä saapuneet kyselylomakkeet, säilytysyksikkö Ed:1; Nyman, Salminen & Vento 1975, 186; Ks. myös tutkielman johdannosta luku 1.3.

⁹⁷ KA, Elinkeinotoimikunnan säännöstelytoimikunnan arkisto, Aikakauslehdiltä saapuneet kyselylomakkeet, säilytysyksikkö Ed:1.

⁹⁸ Wikipedian artikkelin mukaan levikki olisi ollut peräti yli 2,6 miljoonaa. Koska Suomessa on puutteellisesti lähdekirjallisuutta tästä aiheesta, en voinut tarkistaa tätä lukua Barret McGurnin teoksesta, johon artikkelissa viitataan. Wikipedia, [http://en.wikipedia.org/wiki/Yank,_the_Army_Weekly], luettu 21.10.2014.

⁹⁹ Lähdekirjallisuutta ei ole tosiaan saatavilla Suomesta, eikä teoksia voi lukea edes yliopiston elektronisten e-kirjastopalveluiden kautta. Tämä lukema perustuu siis Wikipedia-artikkeliin. Ibid.

¹⁰⁰ Friedman 2005, 68.

enkä ole törmännyt suomalaista rintamalehdistöä käsittelevässä tutkimuksessa vastaavanlaiseen ilmiöön.¹⁰¹

Toinen lehtien tavoittavuuteen vaikuttava seikka on julkaisujen edullinen ostohinta asiakkailleen. *Hurtti Ukon* irtonumero maksoi seitsemän (7) markkaa ja *Seikkailujen Maailman* 12 markkaa.¹⁰² Vaikka sota-aikana elettiin niukasti, lehtien hinnat ovat kohtalaisen pienet, jos niitä vertaa Suomen vuoden 1943 asetuskokoelmassa määrättyihin sotilaiden päivärahoihin rintamalisineen. Palveluksessa olevan miehen päiväraha riippui hänen sotilasarvostaan: haitari venyi alokkaan 8 markan päivärahasta aina divisioonan komentajan 60 markkaan. Kolme alinta palkkaluokkaa – jos kolmen markan päivärahalla työskentelevät työpalvelusvelvollisia ei huomioida – olivat alokas (8mk), sotamies, värvätty mies ja korpraali (10mk) ja alikersantti (12mk). Päivärahan lisäksi saatettiin sotilaille maksaa niin sanottua rintamalisää, joka niin ikään riippui miehen sotilasarvosta. Rintamalisä maksettiin päivärahan päälle. Näiden kolmen alimman ”palkkaluokan” kohdalla se tarkoitti kymmentä markkaa päivässä.¹⁰³ Näin ollen sekä *Seikkailujen Maailma* ja *Hurtti Ukko* maksoivat hankkijalleen kohtalaisen vähän: alokkaan kuukausituloista *Seikkailujen Maailman* hinta vastasi noin

2,2 %:a, ja *Hurtti Ukko* ainoastaan 1,3 %:a.¹⁰⁴ *Hurtti Ukossa* vedottiinkin ostajiin mainoksessa:

Pitkäksi ajaksi riittää lukemista yhdessä sotakirjassa? Parissa illassa kai sellaisen ”ahmaissette” – olkoonpa kysymyksessä kookaskin teos. Kun kuitenkin mielihyvin maksatte siitä ilosta useita kymppettä – ajatelkaas, kuinka edullista olisi sijoittaa 75 mk **HURTTI UKON vuosikertaan**, jossa saa jännittävää sotalukemista vähintään **10 kirjan edestä** [...]¹⁰⁵

Lehtiin saattoi päästä käsiksi myös ottamalla osaa *Hurtti Ukon* ja *Seikkailujen Maailman* järjestämiin lukijakilpailuihin.¹⁰⁶ *Hurtti Ukon* tilauksesta Viihdytysosaston puolelta on säilynyt myös yksi dokumentti. Selvityksessä vuoden 1943 joululle myönnettyistä joululahjavaraosuudesta AV 2 -osasto on käyttänyt osan jouluvaroistaan tilaamalla *Hurtti Ukkoa* 56 markan edestä, eli todennäköisesti puolen vuoden mittaiseksi jaksoksi.¹⁰⁷

¹⁰¹ Perustuu lähinnä Helena Pilkkeen teokseen. Pilke 2012.

¹⁰² Nordean rahanarvokerroinlaskurilla selvisi, että 7 markkaa vastaa nykyrahaan muutettuna 1,3 euroa ja 12 markkaa 2,25 euroa. Suomen pankin rahanarvolaskurista käy puolestaan ilmi, että vuonna 1943 voim kilohinta oli 48,00 markkaa, työmiehen keskimääräinen tuntipalkka 18,8 markkaa ja Helsinki–Hämeenlinna-välimatkasta junalla pyydettiin 80,00 markkaa.

[<http://www.nordea.fi/Henkil%C3%B6asiakkaat/S%C3%A4%C3%A4st%C3%B6t/Sijoittaminen/Rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>]; [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>], luettu 2.2.2015.

¹⁰³ Suomen asetuskokoelma 1943.

¹⁰⁴ Laskutoimituksissa on otettu huomioon sekä alokkaan päiväraha, että rintamalisä.

¹⁰⁵ Viestiä tehostamaan käytetyt lihavoinnit ovat lähteen. *HU* 5/1942, 181.

¹⁰⁶ *Seikkailujen Maailmassa* vuoden ensimmäisen numeron palkintotehtävässä luvattiin voittajalle loppuvuoden lehdet veloitusetta. Kiinnostavaa kyllä *Seikkailujen Maailman* palkintokilpailuista saattoi voittaa myös muiden kustantamoiden lehtiä. Esimerkiksi tammikuussa palkinnoksi luvattiin *Suomen Kuvalehteä* ja *Hakkapeliitää*, samaten maaliskuun numerossa. *SM* 1/1943; *SM* 3/1943, 79; *HU* 7/1943, 222.

¹⁰⁷ KA, T-10603/8, [14], III/III.

Yank! ei niin ikään ollut ilmaispainate, vaan sotilaiden oli maksettava numeroa kohden 5 senttiä, mikä käy ilmi lehtien kansista. Amerikkalaissotilaan 50 dollarin kuukausituloista neljän lehden kustantaminen kuukaudessa tarkoitti alle puolen prosentin menoerää koko kuukauden tuloista.¹⁰⁸ Näiden tietojen varassa on perusteltua olettaa, että myös amerikkalaissotilaiden julkaisu tavoitti lukijakuntansa erittäin hyvin toisen maailmansodan aikana.

Lehtien sisältöön vaikuttaa niiden julkaisijoiden taustat ja intressit, minkä takia on tarpeen vielä viipyä hetki tarkastellen lehtien yhteyksiä ympäröiviin yhteiskuntiin. *Hurtti Ukon* yhteys ”valkoisen Suomen” rakentamiseen oli sängen yksiselitteinen. Lehden päätoimittajana toimi Olavi Linnus otti osaa sotatoimiin vuonna 1943, ja *Hurtti Ukossa* julkaistiin useita TK-miesten artikkeleita, tarinoita ja kuvareportaaseja. Näin ollen on perusteltua kategorisoida *Hurtti Ukko* Pertti Kilkin maanpuolustuslehtien jaottelun mukaisesti ”puolustusvoimain ja rajavartiolaitoksen piirissä sodan ja rauhan aikana ilmestyneet lehdet”-lokeroon. Kilkin mukaan tähän kategoriaan voidaan lukea myös sellaisten järjestöjen lehdet, joiden jäsenistö koostuu pääasiassa puolustusvoimissa palvelevista henkilöistä. Siviili- ja asevelvollisuusinvalidiliiton jäsenistön voi perustellusti olettaa kuuluneen tähän ryhmään. Tämä tekee lehdestä Kilkin jaottelun mukaan myös tiukasti puolustusvoimain johdon linjaan sidoksissa olevan painatteen. Tätä käsitystä tukevat myös arkistomateriaali ja lehtien artikkelit:

Lehden tarkoitus: Julkaisemalla [sic] allamainittuja [sic] kirjoituksia osal=aan [sic] ylläpitää puolustustahtoa ja lujittaa henkisen rintaman kestävyttä.¹⁰⁹

Huomioonottaen [sic] tämän tärkeän ja merkityksellisen yhteiskunnallisen ja isänmaallisen tehtävän, mikä lehdellä on, *Hurtti Ukko Oy*. ei ole säästänyt työtä saadakseen levikkinsä mahdollisimman suureksi. [...] *Hurtti-Ukolla* on ja tulee olemaan erittäin tärkeä yhteiskunnallinen ja aatteellinen tehtävä täytettävänä. [...] Meidän toimintamme on elähdyttänyt ja elähdyttää edelleenkin lehtemme palstoilla tallettaa Teille sitä historiaa, jota tälläkin hetkellä tätä lukiessamme aseveljemme luovat ase kädessä, ylläpitää sitä yhteenkuuluvaisuuden henkeä, mikä talvisotamme päivinä syntyi, ja mikä teki kansamme eheäksi ja voimakkaaksi, ylläpitää puolustustahtoa ja isänmaallista mieltä sekä osaltaan vaikuttaa nousevan polveen [sic] innoittavasti ja kasvattavasti.¹¹⁰

Paljoa selvemmin ei liene mahdollista muotoilla, että *Hurtti Ukon* toimitus koki sillä olevan erityinen asema isänmaallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan toteuttajana. Tämän perusteella voidaan tulevissa luvuissa esitetyt mieskuvat tulkita tarkoituksenmukaisiksi ja tavoitteellisiksi. Vaikka lehden toimitus linjasi helmikuun artikkelissaan ”Mistä nyt oikein on kysymys?”, ettei se vaikuta

¹⁰⁸ American Merchant Marine at War, *Rights and Privileges of American Servicemen: Office of War Information Press Release May 1943* [<http://www.usmm.org/wsa/rights.html>], luettu 21.10.2014.

¹⁰⁹ KA, Elinkeino- ja elinkeinotoimikunnan säännöstelytoimikunnan arkisto, Aikakauslehdiltä saapuneet kyselylomakkeet, säilytysyksikkö Ed:1.

¹¹⁰ ”Mistä nyt oikeastaan on kysymys?”, *HU* 2/1943, 1–2, 4. Huom! Artikkelin kirjoittajaa ei ole mainittu, minkä takia ainoastaan artikkelin nimi on kirjattu. Jatkossa käytän samanlaista merkitsemistapaa, jos kirjoittajaa ei ole ilmaistu jutun yhteydessä.

ainoastaan ”määrätyissä piireissä”¹¹¹, on aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitetty, että Suomessa ainoa oikea suomalaisuus oli valkoista suomalaisuutta 1940-luvulla.¹¹² Käsitteenä ”valkoinen suomalaisuus” ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Esimerkiksi Tuomas Tepora kirjoittaa, ettei ollut olemassa vain yhtä valkoista suomalaisuutta: keskiluokkainen ja valkoinen konsensus osoittautui Teporan mukaan illuusioksi.¹¹³ Samaan tapaan kuin valkoisen – ja siten myös punaisen – leirin sisällä oli erilaisia näkemyksiä ja eripuraa, on punaisen ja valkoisen puolen välillä varmasti esiintynyt myös värikartan ylittäviä samankaltaisuuksia: arvoja ja ideaaleja, jotka tunnustettiin väristä välittämättä. Koska aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa käytetään kuitenkin kyseistä käsitettä kuvaamaan uhrivalmista ja isänmaallista miestä, käytän käsitettä tulevissa luvuissa.

Yank! The Army Weekly Magazine oli *Hurtti Ukkoa* vahvemmin kiinnittynyt osaksi amerikkalaista sotakoneistoa, kuten olen aikaisemmin sivulauseissa tuonut julki. Se oli Yhdysvaltain armeijan julkaisema painate, jota sotilaat kirjoittivat toinen toisilleen. Lehteä julkaistiin Yhdysvaltain armeijan War Departmentin alaisena.¹¹⁴ Tämä tarkoitti myös käytännössä sitä, että kaikki 127 lehden toimituksen jäsentä – esimerkiksi valokuvaajat, kirjoittajat ja piirtäjät – olivat aktiivisotilaita.¹¹⁵ *Yank!:*n voi näiden tietojen perusteella olettaa heijastaneen Yhdysvaltain armeijan hyväksymää mieskuvaa sekä sisältäneen kansalaiskasvatuksellisesti tavoitteellista materiaalia.

Erityisesti viihteellisimmän julkaisun, eli *Seikkailujen Maailman*, kohdalla kiinnostavaa tarkastella, oliko lehden kirjoittajilla suoraa yhteyttä Suomen sotaorganisaatioon. Mikäli lehden kirjoittajilla olisi vankka poliittinen tausta ja/tai yhteyksiä sotakoneistoon, lehden voisi katsoa kuuluneen osaksi suomalaista propagandakoneistoa. Koska kirjailijoita värvättiin sodan aikana erityisesti Valtion tiedotuslaitoksen, eli VTL:n¹¹⁶ leipiin, niin selvitin, kuinka moni kirjoittajista työskenteli sota-aikana VTL:n alaisena. Ainoa kirjoittaja, jonka henkilöllisyys on aivan varmaa ja joka työskenteli tiedotuskompaniassa, oli muun muassa Outsiderina tunnettu Aarne Haapakoski, joka on tehnyt mittavan uran salapoliisi- ja jännityskirjailijana.¹¹⁷ Haapakoski tiedetään myös ”valkoisen Suomen” rakentajana,¹¹⁸ mutta kumpikaan hänen kahdesta *Seikkailujen Maailmassa* vuonna 1943 julkaistuistaan mysteeritarinoista eivät olleet aatteellisia. Aarne Haapakosken lisäksi *Seikkailujen Maailmassa*

¹¹¹ Tällä kirjoittaja viittaa tulkintani mukaan sisällissodan voittaneisiin ”valkoisiin”.

¹¹² Katso esimerkiksi Ahlbäck 2010.

¹¹³ Tepora 2014, 493.

¹¹⁴ Friedman 2005, 65.

¹¹⁵ The Official Homepage of the United States Army, Homepage, News Archives, Article, ”’Yank’ Magazine energized Soldiers, Reminding them of the Reasons for Fighting”, [<http://www.army.mil/article/26343/>], luettu 3.2.2015.

¹¹⁶ Valtion tiedotuslaitos tai aikalaiskirjoitusmuodossa Valtion tiedotuslaitos.

¹¹⁷ KA, Tiedotusosaston arkisto, Tiedotusosaston ja tiedotuskompanioiden henkilökortisto 1941–1945, T 20681/34 ; Kukkola 1980, 112.

¹¹⁸ Kansallisbiografia, Haapakoski Aarne 1904–1961, [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8325/>], luettu 2.2.2015.

julkaistujen henkilöiden kytköksistä politiikkaan tahi sotaorganisaatioon ei selvityksieni mukaan voi olla varma.¹¹⁹

3. Suomalainen sotilas; suomalaismiehen positiot

Alli Valli luonnehtii nuoren, vastakihlautuneen suomalaistytön suulla *Seikkailujen Maailmassa* joulukuussa ilmestyneessä novellissaan, millainen urho onkaan varastanut tytön sydämen: ”ihan tavallinen sotamies”. Vain muutamaa lausetta myöhemmin Valli kuvailee tarkemmin, mitä tämä *tavallisuus* tarkoittaa:

Hänellä ei tosin ole tähtiä kauluksessa, mutta hänen silmissään minulla on kaksi sellaista tähteä, joihin panen tuhannen kertaa enemmän arvoa kuin joihinkin tuollaisiin metallinkappaleisiin, sillä niissä loistaa minua vastaan se, mikä yksin on arvokasta: miehuullisuus ja uskollisuus. Ja hänenlaistensa avulla me olemme saaneet ja saamme vastakin tuntea olomme turvatuksi. Häntä, jos ketään me saamme kiittää tämänhetkisestä vapaudestamme, häntä, ihan tavallista sotamiestä.¹²⁰

Kirjailijanakin pitkän uran tehneen A. Vallin luonnehdinta osoittaa, ettei tavallisuus suinkaan merkinnyt jotain sellaista, mikä olisi langennut itsestään ihmisen (miehen) ylle. Tavallisuuden viitatessa johonkin, mikä on ryhmässään yleisin, niin sanottu vakio- tai normaalimuoto,¹²¹ tulee se siten asettamaan siihen sisältyvät määreet – ”miehuullisuus ja uskollisuus” – jokaista velvoittaviksi tai vähintäänkin tavoittelemisen arvoiseksi. Tavallisuus ei siis ole jotain, mitä jokainen on, vaan

¹¹⁹ Tiedotuskomppanian henkilökortistossa oli myös kaksi muuta nimeä, jotka kävivät yksiin Seikkailujen Maailman kirjoittajien kanssa ja saattaisivat näin ollen myös selvittää epävarman kirjoittajakaartin henkilöllisyyksiä. Nämä kaksi henkilöä olivat toimittaja Olavi Järvi ja lehtori Kalevi Kajava. Seikkailujen Maailmassa julkaistiin vuonna 1943 Veli Kajava -salanimellä neljä lentäjääiheistä novellia, mutta kirjoittajan todellisesta henkilöllisyydestä ei voi olla täysin varma. Juri Nummelin on kuitenkin esittänyt, ettei kyseessä mitä todennäköisimmin ole runoilija-kirjailija Viljo Kajava, joka toimi myös TK-miehenä jatkosodassa. Nummelin arvelee blogissaan, että kyseessä saattaisi olla Ester Kallberg, joka käytti toisinaan salanimeä Elli Kajava. J. Nummelinin mukaan Kallberg kirjoitti sota-aikana jännitysjuuttuja, mutta valitettavasti Nummelinkaan ei tiedä, missä lehdissä näitä tarinoita julkaistiin. Nummelin saattaa olla oikeassa, mutta pidän täysin mahdollisena, että kyseessä on ollut TK-mies Kalevi Kajava. Veli Kajava -nimimerkillä julkaistut tarinat eivät istuisi muiden Seikkailujen Maailmassa julkaistujen naiskirjoittajien tarinoiden kanssa yhteen, sillä ne ovat toiminnallisia ja sijoittuvat rintamalle. Veli Kajavan novelleissa kirjoitetaan myös yksityiskohtaisesti lentokoneista, mikä mielestäni viittaisi siihen, että kirjoittajalla pitäisi olla kohtalainen tietämys kyseisistä koneista, mikä puolestaan viittaisi siihen, että 1940-luvulla ainakaan kauhean monella naisella ei ollut riittäviä tietoja kirjoittaa niin yksityiskohtaisesti lentokoneista. TK-mies Kalevi Kajava kirjoitti sodan jälkeen kouluista ja kasvatuksesta useamman teoksen, minkä lisäksi hän kirjoitti ilmeisesti myös Kansa taisteli -lehteen vuonna 1969. Veli Kajavan todellinen henkilöllisyys jäänee kuitenkin iäksi salaisuudeksi. Olavi Järven tapaus sen sijaan saattaa olla yksiselitteisempi. Tiedotuskomppaniassa toimi jatkosodan aikana toimittaja Olavi Edvard Järvi, joka palveli toimistoupseerina. Siviiliammattinsa puolesta Järvi sopisi kuvaan, minkä lisäksi sota-aikana lisätienesti on ollut monelle tervetullut lisä muutoin laihaan palkkapussiin. KA, Tiedoitusosaston arkisto, Tiedoitusosaston ja tiedotuskomppanioiden henkilökortisto 1941–1945, T20681/34; SM 1/1943, SM 2/1943, SM 3/1943, SM 5/1943; Juri Nummelinin blogi Julkaise mattomia, *Veli Kajavasta vielä* [<http://jurinummelin.blogspot.com/2009/04/veli-kajavasta-viela.html>], luettu 2.2.2015; KA, Tiedoitusosaston arkisto, Tiedoitusosaston ja tiedotuskomppanioiden henkilökortisto 1941–1945, T20681/34.

¹²⁰ Valli, Alli, ”Ihan tavallinen sotamies”, SM 12/1943, 61.

¹²¹ MOT, Kielitoimiston sanakirja, hakusana ”tavallinen”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>], luettu 12.12.2014.

jotain mitä jokaisen on oltava, koska sana ”tavallinen” merkityksellään tulee niin vaatineeksi – ja se tavallisuus on ansaittava ”miehuullisuudella ja uskollisuudella”.¹²²

Tässä luvussa selvitetään, mitä tavallisuus tarkoitti suomalaismiehen kohdalla: miten julkisten instituutioiden tavoitteet heijastuivat ajanvietteeksi tarkoitettujen lehtien sivuille eli millainen ihannemies lehdissä esitettiin. Analysoimani sotanovellit sisälsivät paljon vaatimuksia siitä, millainen suomalaisen sotilaan – siis miehen – tulisi olla. Tätä miehuutta rakennettiin hyvin vahvasti suhteessa juuri kansalaisuuteen,¹²³ minkä tähden tekstistä nostetut teemat liitetään osaksi kansalaiskasvatusajatusta. Osoitan kuitenkin näissä alaluvuissa myös, etteivät mieskuvat olleet aina yhtä siloposkisia kuin propagandakuvisa poseeraavat pojat, vaan miehuuden kuoren alle kätkeytyi myös epävarmuutta ja pelkoja.

Lähdeaineiston mieskuvastosta valtaosa kuvasi miestä juuri sotilaana, minkä tähden on hyvä pysähtyä hetkeksi pohtimaan sotiluutta miehuuden muotona. Ajatus univormun ihmistä muuntavasta ja muokkaavasta voimasta voidaan nähdä foucautilaisena näkemyksenä. Kai Alhanen esittää teoksessa *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*, että kuuluisa ranskalaisfilosofi Michael Foucault on esittänyt niin sanotun subjektivointiteorian. Tällä Foucault tarkoittaa Alhasen mukaan sitä, että minua rakennetaan itsensä tarkkailun kautta. Subjektius kuitenkin joutuu instituutioiden puristuksessa objektivoinnin kohteeksi: koulu, armeija ja suojeluskunta odottavat jäseniltään tietynlaista käyttäytymistä ja tietynlaisen ajatusmallin omaksumista.¹²⁴ Tässä tutkielmassa miehuus edustaa tuota foucautilaista objektivisointia, mutta univormukaan ei pysty peittämään ja häivyttämään kaikkea subjektiivisuudesta. Vaikka tässä individualismin ja instituution ristipaineessa tarinoiden miehet ovatkin useimmiten omaksuneet sotilaspuvun asettamat odotukset, voi toisista tarinoista lukea myös hahmon henkilökohtaisen ahdistuksen tästä painolastista – tällaiset tarinat päättyvät kuitenkin usein ”eheytymiseen”, jossa hahmo alistuu objektivisoinnille ristiriidoista huolimatta. Näitä ristiriitoja esiin nostamalla ja

¹²² Maskuliinisuus on Arto Jokisen mukaan ristiriitainen ilmiö kulttuurillisesti: miehuuden odotetaan lankeavan luonnostaan miehille, mutta samaan aikaan kulttuurimme ajaa miehet kerta toisensa jälkeen erityisiin miehuuskokeisiin, joissa miehuus täytyy ansaita. Myös Paula Havaste toteaa väitöskirjassaan *Tarzan ja valkoisen miehen arvoitus. Tutkimus maskuliinisesta identiteetistä Edgar Rice Burroughsin Tarzan-sarjassa*, että mieheltä on vaadittu viktoriaanisen ajan poikakirjoista lähtien itseuria ja uhrautuvaisuutta, rohkeutta, urheilullisuutta ja tuloksellisuutta. Siis aivan samanlaisia asioita kuin 1940-luvulla *Seikkailujen Maailmassa* ja *Hurtti Ukossa*: 1940-luvun seikkailulukemistoissa otetaan miehestä mittaa, ja asetetaan sotapojat alati tilanteisiin, joissa heidän heroisuuttaan mitataan. Havaste 1998, 50; Jokinen 2000; 209.

¹²³ Havaintojeni mukaan kansalaisuutta rakennettiin tyypillisimmin korostamalla kansalaisuutta kansalaisuussanoilla kohdissa, joissa joko suomalaiset näyttäytyivät muita kansoja ylivertaisempina tai joku muu kansa, useimmiten neuvostoliittolaiset, näyttäytyivät suomalaisia huonompina. Kansalaisuussanoja, jotka ilmaisevat nimenomaan ”suomalaisuutta” ei kuitenkaan viljelty aivan yhtä paljon kuin venäläisistä käytettyjä synonyymejä (esim. vanja, iivana, bolsu jne.). Näitä Neuvostoliiton kansalaisista käytettäviä nimityksiä liitettiin usein negatiivisiin ja halventaviin ilmaisiin.

¹²⁴ Alhanen 2007, 22, 62–70.

tarkastelemalla kuva suomalaisesta maskuliinisuudesta täydentyy ja mieskuva osoittautuu monitahoisemmaksi kuin sen ideaalimallin kuori antaa odottaa.

Ei voida kuitenkaan puhua vain yhdestä suomalaissotilaan kuvasta, jota tekstit ovat tuottaneet. Mielekkäämpää onkin puhua erilaisista ”sotilastyypeistä”. Tämän sotilaskirjon – ja lukijaystävällisyyden nimessä – takia luku on jaoteltu vielä neljään pienempään, varsinaiseen analyysiyksikköön, joista jokainen tarkastelee yhtä lehdissä esiintyneistä sotilastyypeistä. Sotilastyypeistä ensimmäisen alaluvun saavat niin sanotut *sotilassankarit*, minkä jälkeen tarkastelen omassa luvussaan lehtien luomaa kuvaa *sotilasesimiehistä*. Kolmas alaluku ”Pojat on poikia” pohtii *poikina* kuvattujen miesten suhdetta miehuuteen, kun taas viimeinen alaluku tarkastelee lehdissä esiintynyttä *sotaveteraani*-tematiikkaa. Ennen siirtymistä miehuuden toiseuksia käsittelevään lukuun esitetään suomalaissotilaasta kuitenkin vielä yhteenveto luvussa 3.5.

3.1 Sotilassankarit

Suomalaissotilas ei menetä malttiaan, ei panikoi eikä lamaannu mahdottoman edessä. Hän ei tarvitse puoltakaan minuuttia kyetäkseen käymään läpi kaikki mahdolliset ratkaisut a:sta ö:hön, kartoittamaan riskit ja toimimaan siten, että voitto on taattu. Tarinasta toiseen hahmottuu sama kaavoittunut kertomus tuosta yli-ihmisestä, suomalaissotilaasta, miehestä, jonka neuvokkuus vastaa kymmenen iivanan aivokapasiteettia, mikä auttaa suomalaismiehen pinteestä kuin pinteestä. Tämä alaluku käsittelee *Seikkailujen Maailman* ja *Hurtti Ukon* luomia sankarisaagoja suomalaissotilaasta ja pohtii, millaisista tilanteista ja millaisin avuin supersankarinkaltaiset henkilöahmot selviävät. Alaluvussa mennään myös ihmemies ihon alle, mutta aivan ensiksi hahmotellaan sotilas- ja sotasankarin ero lyhyesti.

Tässä analyysissä sotilassankarin ja sotasankarin välille tehdään ero. Sotasankari termillä viitataan Kielitoimiston sanakirjan henkilöön, joka on ”sodassa huomattavaa urhoollisuutta osoittanut sotilas”. Näin ollen tässä tutkielmassa sotasankari viittaa käsitteenä henkilöön, joka on saanut *tunnustuksen* urhoollisuudestaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että olen luokitellut sotasankareihin ne hahmot, jotka on joko palkittu tarinoissa ansioituneesta sotatoiminnasta, tai kaatuneet sodassa. Sotilassankareilla viitataan puolestaan koko siihen joukkoon, jotka toimivat tarinoissa huomattavaa urhoollisuutta osoittaen, mutta siitä virallista tunnustusta saamatta – toisin sanoen heille ei myönnetty korkeampaa sotilasarvoa tai ansiomitalia tarinoissa. Valtaosa lehtien tarinoista luo kuvaa voittoisasti palaavista sankareista, mikä on Anders Ahlbäckin mukaan etenkin nuoriin vetoava ja mieluisampi samaistumiskohde kuin kuolleet sotasankarit.¹²⁵ Näkemykseni

¹²⁵ Ahlbäck 2010, 142.

mukaan lehdet kertovat mieluummin siis *sotilassankareista*, vaikka joukkoon toki mahtui myös sotasankareita.¹²⁶ *Hurtti Ukkoa* ja *Seikkailujen Maailmaa* verratessa voidaan todeta, että *Seikkailujen Maailmassa* ei puhuttu varsinaisista sotasankareista, vaikka monet hahmot olisivat varmasti moisen arvon saaneet tosielämässä. *Hurtti Ukossa* puolestaan oli muutamia henkilöhaastatteluja ”Mannerheimin ristinritareista”,¹²⁷ ja joissakin kertomuksissakin sankarihahmolle myönnetään julkinen tunnustus tai ainakin ehdotetaan sitä; esimerkiksi ensimmäisen luokan vapaudenmitalia.¹²⁸ Lähdemateriaalin runsaan sotilassankarikuvaston vuoksi myös seuraava analyysi painottuu vahvasti sotilassankarin kuvaamiseen ja selittämiseen. Analyysin tavoitteena on hahmottaa lukijalle kuva siitä, millaisena sotilassankarit lehdissä kuvattiin, sekä pyrkiä selittämään vaatimusten kytköksiä julkisiin tahoihin.

Suomalaista sotilassankaria voi kuvata paineenkestäväksi jopa supersankarinomaiseksi hahmoksi, jota kuvaa mielestäni parhaiten luonnehdinta ”kyvykäs”. Kielitoimiston sanakirja esittää kyvykkäälle synonyymeiksi kykenevä, pystyvä, lahjakas, etevä, taitava.¹²⁹ Suomalainen sotamies kuvataan seikkailulehden sivuilla yleensä lahjakkaaksi ja ylivoimaiseksi taistelijaksi, joka on, Juri Nummelinin sanoin, nokkela tappaessaankin.¹³⁰ Suomalaismiehien kyvykkyys tuodaan tarinoissa ilmi lähinnä siten, että heidät kuvataan toiminnaltaan ylivoimaisiksi viholliseen nähden, ja mikäli tarinassa on niin sanotusti objektiivinen tarkkailutaho, eli jonkun muun kansalaisuuden edustaja, niin tämän kuvitteellisen toiseuden silmissä suomalaisuus näyttäytyy jonain ihmeellisenä ja selittämättömänä kyvykkyutenä.

Kas niin toverit, ampukaa te vain ilmaan reikiä – ei niillä torakoilla kuitenkaan tänne päästä, naureskeli Vallius lisättyään korkeutta vielä tuhannen. – Ampukaa pojat, mutta kyllä te ammuttekin! tuumi hän tyytyväisenä nähtyään, että kaikki ammuksot jäävät pitkän matkan koneen alle. Valliuksen tarkka konekiväärisarja lävistää takimmaisena bensiinitankin ja melkein heti lentoveneen valtava ruho leimahtaa tuleen leviten pian koneen joka soppeen.¹³¹

Ihmiset juoksivat haltioituneina kentän reunoilta onnittelemaan suurenmoisen taidonnäytteen suorittanutta lentäjää [...] Olette te suomalaiset maineenne arvoisia, totesi mr. Simone haltioituneena koneesta nousseelle luutnantti Jakolle. – Ensin näytitte sellaista taitolentoa, mitä en ollut eläissäni osannut kuvitellakaan ja sitten pelastitte kalliin koneeni varmasta tuhosta, asettamalla oman henkenne alttiiksi.¹³²

¹²⁶ Esimerkiksi Sonya O. Rose puhuu ”soldier heros” termillä käsitellessään maskuliinisuksia toisen maailmansodan aikaisessa Isossa-Britanniassa. Koska englannin kielessä on olemassa myös termi ”war hero”, joka kääntyy sotasankariksi, olen päättänyt tässä työssä käyttämään termiä ”sotilassankari”. Rose ei selitä artikkelissaan, mitä eroa näillä kahdella termillä – war- ja soldier hero – on. Rose, 2004.

¹²⁷ Ks. Esim. Nopsanen, A., ”Valkean ratsun ritari”, *HU* 7/1943, 205.

¹²⁸ Ks. Esim. Perttuli, P. O., ”Me pelkäsimme, mutta Haverinen ei pelännyt”, *HU* 8/1943, 233.

¹²⁹ MOT, Kielitoimiston sanakirja, hakusana ”kyvykäs”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe?motportal=80>], luettu 12.12.2014.

¹³⁰ Nummelin 2009, 11.

¹³¹ Kajava Veli, ”Hävittäjä N:o 12”, *SM* 1/1943, 30.

¹³² Tuisku Topi, ”Kuolema lentää vieressä”, *SM* 4/1943, 43.

Kummassakin edellä esitetyistä *Seikkailujen Maailmasta* poimitusta lainauksesta tulee ilmi suomalaisen sotilaan taidokkuus eli kyvykkyys suhteessa muihin kansallisuuksiin. Ensimmäisessä lainauksessa luutnantti Vallius on joutunut neuvostosotilaiden ilmahyökkäyksen kohteeksi. Asetelma on sankaritarinoista tuttu: sankari yksin (suomalainen) vastaan kokonainen joukko vihulaisia, jotka kukistuvat sankarin nokkeluuden ja kyvykkyuden ansiosta. Novellissa Valliuksen kyvykkyyttä korostaa entisestään se, että vihollisjoukkojen ammuksiset suhahtavat suomalaislentäjän koneen ohi yhdenkään osumatta, kun taas kyvykäs luutnantti itse osuu yhdellä ”tarkalla konekiväärisarjalla” viholliseen. Toisessa katkelmassa puolestaan amerikkalainen Mr. Simone on suorastaan häkeltynyt suomalaisesta kyvykkyudesta ja korostaa, että suomalaiset kansana ovat maineensa veroisia. Suomalaisten kyvykkyyttä rakennetaan siis toisen kansalaisuuden avulla niin sanotusti positiivisuuden kautta, sillä amerikkalaisia ei näytetä vihollispuolena, vaan puolueettomana osapuolena, jonka silmissä suomalaiset näyttävät taitavina. Tarina luo näin samalla myyttiä ulkomaille kantautuneesta suomalaiskuvasta, mikä kiillottaa kuvaa suomalaisista entisestään, sillä nythän on kyseessä pohjoinen ja pieni kansa, jonka maine on kiirinyt jopa ison meren tuolle puolen.

Suomalainen kyvykkyys muodostuu pohjimmiltaan siitä, että suomalaissotilas osaa toimia aina tilanteen vaativalla tavalla, hoitaa tehtävänsä tarkkuudella ja taidolla, mutta myös periksiantamattomuudella, ehkäpä sillä myyttisellä suomalaissullalla. Suomalaisen sotilassankarin kyky tehdä itsenäisiä päätöksiä on kytkettävissä yhteen 1920-luvulla muotoansa hakeneen sotilaskasvatuksen tavoitteiden kanssa. Syynä tähän oli ainakin sodankäynnin murros; yksittäinen sotilas taisteli usein kaukana komentajista, minkä takia heidät oli saatava motivoitumaan ”sisäsyntyisesti”.¹³³ Tarinoissa tämä nousee esille erityisesti tyypillisen juonikaavan kautta: yksittäinen suomalaissotilas kohtaa vihollisjoukon, mutta selviää pälkähästä nopeiden hoksottimiensa ansiosta ja vieläpä yleensä ilman taustatukea. Tällaisen ”yksi suomalainen vastaa kymmentä ryssää” -asetelman voi nähdä yksilön korostamisena, mutta sitä ei saa missään nimessä erehtyä kutsumaan individualistiseksi ihmiskäsitykseksi. Sonya O. Rosen artikkelissa ”Temperate heroes: concepts of masculinity in Second World War Britain” esitetään, että sotilassankarin yksi keskeisimpiä ominaisuuksia oli nimenomaan tiimipelaajan rooli ja vahvat suhteet tovereihin, mutta samaan aikaan sotilas oli yksilö. Rose tekee osuvan havainnon individualismin ja yksilöllisyyden välillä: sotilassankari ei ole individualisti, vaikka onkin individuaali. Havainto on ristiriidassa Jopi Nymanin näkemyksen kanssa pulp-teoksien individualismia korostavasta näkemyksestä. Nyman kytkee maskuliinisuuden teoksessaan individualismin ja yksilökeskeisyyden kehittymiseen ja

¹³³ Ahlbäck 2010, 131–133, 137, 146.

tuottamiseen,¹³⁴ mutta mielestäni on vähintään yhtä tärkeää kuitenkin pulpissa samaan aikaan tuotettu yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuus, joka pohjautui luokkaan, rotuun ja sukupuoleen. Tietysti etenkin *Hurtti Ukko* poikkeaa genrellisesti niin paljon Nymanin tarkastelemista pulp-kirjoista, että suora vertaaminen on mahdotonta. Se ei kuitenkaan muuta näkemystäni siitä, etteivätkö yksilötoimijat suuremmassa mittakaavassa tuottaisi tietynlaista yhteenkuuluvuutta, sillä todennäköisesti Nymaninkin tarkastelemissa päähenkilöissä on paljolti samanlaisuuksia.

Yksilön korostaminen toimijana oli yleistä *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa*, mutta lähdeaineiston pohjalta voidaan tehdä Rosen tulkintaa tukeva havainto myös suomalaisesta miessotilaan ideaalista. Huolimatta tarinoiden yksilöön keskittyvästä kerronnasta, yksilö ei toimi omien päämääriensä tavoittelijana toimijana, vaan kertomusten yksilö valjastetaan ajamaan yhteisön tarpeita. Tämä individuaalin ja individualismin välinen ero tulee erityisen hyvin esille sarjakuvataiteilija Ami Hauhion *Seikkailujen Maailmassa* julkaisemissa sarjakuvissa.¹³⁵

Hauhion ”Ismo Lento – rajaseudun poika” -nimistä sarjakuvaa julkaistiin Kanervan Kirjapainon seikkailulehdessä läpi tarkasteluajanjakson.¹³⁶ Sarjakuvan päähenkilönä on siloposkinen Ismo Lento, joka seikkailee ”ryssän maalla” pienen sotilasjoukkonsa kanssa. Ismo näytetään kuitenkin joukkonsa ainoana yksilönä: hän on ainoa, jonka nimi suomalaissotilaiden joukkiosta tiedetään ja hänet kuvataan toimimassa myös yksin sarjakuvassa – toisin kuin muut suomalaiset. Yksilöllisyydestään huolimatta Ismo ei ole hylännyt yhteisöllisyyttä: kaveria ei jätetä.

¹³⁴ Nyman 1997, 171–224.

¹³⁵ Rose 2004, 183.

¹³⁶ Ville Hänninen ja Jussi Karjalainen toteavat, että Ismo Lento levisi Tekijä-toimiston sarjoista laajimmin, ja Ismo Lennon ”hahmo tunnettiin hyvin sotavuosina”. Ami Hauhion Ismo Lentoa julkaistiin *Seikkailujen Maailman* lisäksi ainakin *Ilta-Sanomissa* jatkosodan aikana. Hänninen & Karjalainen 2014, 47.

Kuvassa 1 Ismo osoittaa sankarillisuutta pistämällä oman henkensä kuoleman vaaraan pelastaakseen partiotoverinsa. Käsillä olevaa sarjakuvastriippiä aikaisemmin Ismo poikineen on puuhannut ruutitynnyrien kanssa aikeinaan tuhota venäläisten satama-alue. Tehtävään tulee pieni mutka matkaan, ja pilkka on osua omaan nilkkaan, kun Ismo yhden partiokaverinsa kanssa jää kiikkiin palavaan rakennukseen. Kaiken lisäksi partiotoveri on loukkaantunut. Ismon kanssa kiipeliin jäänyt suomalainen jää nimettömäksi, mikä korostaa Ismon yksilöllisyyttä. Nimetön partiotoveri osoittaa tuntemattomuudestaan huolimatta suomalaisen sankarisotilaan hyveitä ja näin täyttää hänkin miehuuden mitat, sillä sarjakuvan aikaisemmassa osassa on hänen huuliltaan kuultu sanat: ”Juokse Ismo henkesi edestä! Varasto räjähtää millä sekunnilla hyvänsä! Älä minusta välitä!”¹³⁷ Ismo näyttää kuitenkin unohtaneen hokeman ”ei sota yhtä miestä kaipaa”, ja urhoollisuutta osoittaen hän singahtaa ”oman henkensä uhalla” pelastamaan partiotoveriaan, joka on ”loukkaantunut vaikeasti”. Aivan viime hetkellä Ismo ja suomalaistoveri pelastuvat palavasta rakennuksesta ja viilettävät ”kiippivaunulla” kohti turvaa – siinä samalla takana pamahtaa niin, että ”voimakkaat räjähdykset seuraavat toinen toistaan hävittäen täydellisesti koko venäläisten satama-alueen”. Rajaseudun oma Ismo ei ainoastaan onnistunut pelastamaan ystävänsä henkeä, vaan tuhoamaan samalla vihollisten elintärkeän satama-alueen.

¹³⁷ Hauhio, Ami, ”Ismo Lento – rajaseudun poika (33)”, SM 8/1943, 68.

Aikaisemmissa sarjan osissa Ismo on joutunut muun muassa punatähti-piippalakkien vangiksi ja kieltäytynyt luovuttamasta Suomen itsenäisyyttä uhkaavia tietoja ”punapääliskölle”.¹³⁸ Etusijalla on siis aina oma partioporukka ja isänmaa, vaikka tarina korostaa Ismon poikkeuksellisuutta ja yksilöllisyyttä. Individualiteetti ei siis ilmennä individualismia, vaan pikemminkin päinvastoin.

Yhteisön etusijalle asettaminen tuotiin esille myös *Hurtti Ukossa*:

– Sinä et ole pitkään aikaan katsonut niitä opuksiasi, Vuori sitten sanoi Aallolle. – Etkä ole yhtään kirjoittanut sitä väitöskirjaasi. Ennenhän teit töitä, vaikka kämpässä olisi ollut minkäläinen mökö tahansa.

– Ei sinun tarvitsisi rehkä mukana korsun teossa, Rahkonen siihen lisäsi. – Kyllähän me sen muutenkin saamme valmiiksi.

– Ei tule kysymyksenkään, Aalto intti. – Koko talvi on edessä. Ja sitä ennen on saatava korsu kunnolla valmiiksi.

Tästä asiasta oli väitelty monta kertaa. Niin kiivaasti kuin pojat toisinaan tyrkyttivät Aaltoa vaihtamaan korsunteon väitöskirjan jatkamiseen, olisi varmasti ollut yllätys ja pettymys, jos Aalto olisi luopunut kannastaan. Aallon väitöskirjasta oli tullut eräs parakin ylpeyden aiheita, mutta yhtä merkittävää oli, että Aalto asetti toveruuden etualalle eikä vetäytynyt sen erikoisaseman turviin, johonka jokainen hänet alitajuntaisesti kuitenkin asetti.¹³⁹

Katkelma on novellista ”Älkää jättäkö kesken!”, joka julkaistiin elokuussa 1943. Sotilassankaruus ei novellissa liity suoraan sodankäyntiin, mutta on vahvasti kytköksissä sodankäynnin oleelliseen elementtiin: elossa säilymiseen. Talvi on tulossa ja jokainen parakissa osallistuu yhteisen päämäärän saavuttamiseen. Kiinnostavana yksityiskohtana kyseisessä kertomuksessa on akateemisesti koulutettu mies, joka pistää joukkueensa väitöskirjansa edelle. Samalla, kun tarina jälleen kerran korostaa yhteisöllisyyttä yksilön asemasta, on sen tarkoitus ilmeisesti ollut kuroa myös juovaa luokkien välillä kapeammaksi, mutta mahdollisesti myös kannustaa sotilaita hyödyntämään asematavaiheen hiljaisuus opiskeluun. Samassa *Hurtti Ukon* numerossa ilmestyi myös ilmoitus, joka mainosti opiskelua seuraavin sanoin: ”Miehinen mies opiskelee mukavasti, tehokkaasti ja hauskasti ’Jokamiehen yliopistossa’.”¹⁴⁰ Mainos houkutteli tilaamaan Kotka Kirjan toimittamaa ”Tiede ja Me” -lehteä, jonka kirjoitusten luvattiin olevan ”helposti luettavia” ja ”yleistajuisia”.

Yksilön esimerkillisellä toiminnalla yhteisön puolesta tullaan asettaneeksi velvoite jokaista yksilöä kohtaan. Sanoma on selvä: jokaisen on puhallettava yhteen hiileen. Koska kertomusten päähenkilöt ovat samaan aikaan myös tarinan kertojia, ei tätä sotilassankaria kovinkaan usein kuvailla ulkoisesti. Siitä huolimatta lehdissä tullaan antaneeksi vihjeitä siitä, miltä suomalaissankari näyttää. Ismo Lentoa kuvaava sarjakuva ei ainoastaan luo ihannetta individuaalin toimijan hengenpiirteistä, vaan luo osittain myös fyysistä kuvaa siitä, millainen mies selviää näistä sotiemme ponnisteluista. Ismolla on särmikkäät kasvot, vaaleat hiukset, ja hän on ilmeisen voimakas. Ulkoiset ominaisuudet

¹³⁸ Hauhio, Ami, ”Ismo Lento – rajaseudun poika (19)”, *SM* 1/1943, 92.

¹³⁹ Linnus, Olavi, ”Älkää jättäkö kesken!”, *HU* 8/1943, 371.

¹⁴⁰ *HU* 8/1943, takakansi.

antavat olettaa, että Ismo on kohtalaisen nuori. Sotilassankarissa sekoittuu osa kansallista myyttiä suomalaisten vaaleudesta, mutta näkemykseni mukaan myös länsimainen tapa kuvata sankareita.¹⁴¹

Hurtti Ukon ja *Seikkailujen Maailman* kuvat sotilassankareista olivat hyvin samantapaisia: valtaosa lehdissä esitetyistä miehistä oli nuoria, lihaksikkaita ja uhkuivat toimintavalmiutta, eikä heidän kasvoiltaan loistanut väsymys tai pelko (vrt. kuvat 2 ja 3).

Kuva 2: Kansikuva, *Hurtti Ukko* 4/1943.

Kuva 3: Sisäänsikuva, *Hurtti Ukko* 10/1943.

Tähän vaikutti varmasti se, että lehtien kuvitus oli osin samojen henkilöiden tekemää; muun muassa jo aikaisemmin mainitun Ami Hauhion kuvituksia julkaistiin myös *Hurtti Ukossa*.¹⁴²

Sotilaat kuvataan liki kliinisen puhtaiksi ja parrattomiksi kaikissa lehtien kuvissa. Tämä ei tietenkään heijastellut todellisia sotaolosuhteita. Ville Kivimäki esittää, että sotilaiden likaisuus ”korosti rintamamiesten asemaa sodan todellisina ’työmiehinä’”. ”Leikkisotilaan” ja todellisen rintamamiehen erotti siis puhdas vaatekerta, sauna ja parturintuoli. Kivimäen mukaan erottelu ”oikeisiin” ja ”leikkisotilaisiin” oli vahvasti statuskysymys. Tämän valossa onkin kiinnostavaa, että lehtien sotamiehet on kuvattu valtaosassa otantaa putipuhtaiksi ja parrattomiksi.¹⁴³ Sotilaiden ulkonäköä kommentoitiin kuitenkin sangen harvoin, sillä usein tarina oli kerrottu minä-muodossa,

¹⁴¹ Vrt. Rose 2004, 185.

¹⁴² Ks. Esim. *HU* 8/1943, 245.

¹⁴³ Poikkeuksena Jorma Eeralan tarinassa ”Viipurin lahden jäällä”, jossa kertojahahmo kertoo: ”Olimme väsyneitä, likaisia ja parrottuneita.” *HU* 8/1943, 249.

eli otannassa oli vain harvoja kirjallisia viittauksia sotilaiden ulkonäköön. On oletettavaa, että tällaisesta asenteesta olisi tiedetty laajalti, joten herää kysymys, miksi lehtien sotilaat haluttiin kuitenkin kuvittaa todellisuudesta rankasti eroavalla tavalla. Niin *Hurtti Ukon* kuin *Seikkailujen Maailman* lukijakuntaa oli myös kotirintamalla, joten ehkä sotilaiden perheille haluttiin antaa toisenlainen kuva sotilaiden olosuhteista;¹⁴⁴ toisaalta myös lehdistön yleisen itesensuurin valossa kiiltokuvapoikien esittäminen on ymmärrettävää. Siitä huolimatta jännite todellisuuden ja lehtien välillä on mielenkiintoinen ilmiö, kun ajattelee, että sotilaiden kuvaustapa on saattanut jossain määrin ärsyttääkin rintamalla palvelleita sotilaita.¹⁴⁵

Sotilassankarin ominaisuuksia kiinnostavampaa olisi kuitenkin päästä kurkistamaan ihmemiesten sielunmaisemaan: mitä olivat ne syyt, jotka saivat sankarihahmot toimimaan tarinoissa ideaalilla tavalla? Rakkaus ja velvollisuus isänmaata kohtaan ovat pintapuolen syitä ja hyvin usein myös ainoita syitä tähän sankarillisena näyttäytyvään toimintaan, mutta onko *Hurtti Ukon* ja *Seikkailujen Maailman* kautta mahdollista päästä sotamiehen ihon alle ja selittää, mikä ajoi miehiä kohti yhteistä päämäärää. Mikä sai sotilaat valitsemaan individualismin sijaan kollektivismiä – ja näin ollen taipumaan foucaultilaiseen objektivisointiin?

Etenkin *Seikkailujen Maailman* kohdalla on hankala löytää isänmaallisen toiminnan taustamotiiveista tietoa. Tähän saattaa olla osasyynä lehden genre: pulp-lehdet ovat perinteisesti kaavoihin kangistuneita, samalla muotilla valettuja tarinoita, joissa muutosta ei näytä tapahtuvan edes henkilöhahmojen nimissä. Sota-ajan myötä kirjailijakaarti vaihtui kuitenkin myös suomalaisen pulp-julkaisun kohdalla enemmän amatöörimäiseksi ja materiaalin suomalainen määrä moninkertaistui.¹⁴⁶ Voisi kuvitella, että tarinat, joita rintamamiehet itse tuottivat tavallaan toisilleen, sisältäisivät heijastuksia todellisesta kokemuksesta, mikä ilmenisi kertomusten hahmoissa esimerkiksi toiminnan taustamotiivien avaamisena tai selittämisenä. Uhrivalmius oli suurin lahja, mitä yksittäinen sotilas saattoi isänmaalleen antaa. Termiin liittyikin jonkinlainen ajatus marttyyrikuolemasta, eli menehtymisestä uskonsa puolesta. Etenkin *Seikkailujen Maailmassa* hurmoshenkisten sotilassankarien elämänlanka katkeaa ylistyksenä isänmaalle. Vaikka koulu, armeija ja vapaaehtoinen suojeluskuntatoiminta kasvattivatkin poikia isänmaallisuuteen ja

¹⁴⁴ Muun muassa Ilari Taskinen on tarkastellut sotilaiden itsensä muodostamaa narratiivia sodasta kirjeissä, joita sotilaat lähettivät kotiin. Taskisen mukaan sota kuvattiin rakkaimmille sen kauhut häivytettyinä. Vaikka likaisuus ja pitkä parta eivät ole vielä verrattavissa sodan julmaan luonteeseen, voi asian silottelu merkitä jonkinlaista halua antaa kotona odottaville omaisille tietynlainen kuva sotilaista ja heidän arjestaan. Taskinen 2012.

¹⁴⁵ Kivimäki 2013, 215.

¹⁴⁶ Katso Liite 1 (taulukot vuosien 1939, 1943 ja 1945 sisällöistä).

valmistivat heitä kuolemaan sen tähden,¹⁴⁷ on kertomuksista luettavissa rivien välistä myös hieman toisenlaisia motiiveja.

Hurtti Ukon heinäkuun numerossa julkaistussa tarinassa sankarihahmon uhrivalmiutta ei suoranaisesti perusteltu isänmaallisella intohimolla, vaan vedottiin mahdollisesti yksilön egoistisempaan puoleen:

Mutta heidän oli kestettävä loppuun asti, vielä muutamia minuutteja. He eivät saaneet enää kuolla. Joittenkin oli kyettävä elämään. Jotkut kuolivat pakostakin, mutta toisten oli korvattava heidänkin paikkansa. [...] Pirunsaari oli kestänyt. Ja ne pojat, jotka punasivat verellensä sen rantakiviä, jättivät samalla läikän, muiston itsestensä, historian lehdille.¹⁴⁸

Kirjoituksen rytmi ja sävy näyttäytyy nykylukijan silmissä mahtipontisena, mutta Juhani Tenkasen novellin viimeisiin kuuluviin sanoissa voi huomata, ettei uhrivalmiutta perustella aivan suoraan isänmaallisella intomiehellä. Kirjoituksessa todetaan, että toisten on ”pakostakin” kuoltava, mutta kirjoittaja lupaa, ettei heidän uhrilahjaansa unohdeta, vaan he jäisivät elämään ”historian lehdille”. Tätä on mahdollista pitää jossain määrin yksilön egoon vetoavana suostuttelukeinona: vaikka annat henkesi, jätät elämään ikuisesti maamme historiankirjoituksessa. Historiaa pidettiin yhtenä tärkeimmistä oppiaineista 1940-luvun Suomessa – niin kouluissa kuin armeijan oppitunneillakin.¹⁴⁹ 1940-luvun yhteiskunnassa vallinneen historian suuren arvostuksen takia lupausta voikin pitää houkuttelevana, sillä se tarjosi tavallaan ikuista elämää ja paikkaa suurmiesten joukossa.

Hurtti Ukon kirjoituksissa on *Seikkailujen Maa* useammin nähtävissä ”aitoja” rintamakuulumisia sikäli, että niistä oli useammin luettavissa myös toimintasankaruuden taustalla epäröintiä, pelkoja ja ahdistusta, joita sota miehissä aiheutti.

Siitä huolimatta tulimme perille reippaina ja suuremmista kammelluksista, ja tulopäivämme iltana me pääsimmekin 'lepäämään' eli etulinjaan. Sillä meidän käsityksemme tästä asemasodasta on se, että mies on lepäämässä, kun se pääsee jälleen linjaan [...] elämämme oli jo mielestämme ollut pitkänaikaa kovin hiljaista ja pitkäväteistä.¹⁵⁰

Lainauksessa miesten ahdistuneisuus ei tule suoraan ilmi, mutta se on mielestäni luettavissa rivien välistä, kun kirjoittaja viittaa etulinjaan siirtämisen tuntuneen liki ”levolta”. Avaan hieman tarkemmin vielä, mitä ajan varsinaisesti takaa. *Hurtti Ukossa* julkaistusta tarinasta otetusta lainauksesta voi siis tehdä kaksi vaihtoehtoista tulkintaa. Ensinnäkin lainauksesta voisi väittää, että tarinan hahmot suorastaan uhkuivat taisteluintoa ja janosivat etulinjan seikkailuja. Toinen – ja mielestäni uskottavampi – tulkinta on kuitenkin se, että jatkuva odottaminen kuukaudesta toiseen

¹⁴⁷ Ks. Esim. Ahlbäck 2010, 146; Elsinen 2011, 28; Tuomaala 2004, 309.

¹⁴⁸ Tenkanen, Juhani, ”Kun ryssä yllätti”, *HU* 7/1943, 220.

¹⁴⁹ Arola 2003, 105, 209; Tuomaala 2004, 303.

¹⁵⁰ Hupli, O. E., ”Kun pioneirimme miinat tekivät tehtävänsä”, *HU* 7/1943, 196.

oli tosiaan stressaava ja ahdistava tilanne, minkä takia ”pojille” oli suoranainen helpotus päästä lähemmäs toimintaa. Tätä tulkintaa tukee kaksi seikkaa. Ensinnäkin Ville Kivimäki on osoittanut teoksessaan *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*, että asemasotakuukausien psykiatrisista tapauksista yli puolet tuli muista kuin rintamajoukoista. Kivimäki viittaa myös Heidi Mustajoen tutkimukseen, joka todisti, kuinka suomalaissotilaiden itsemurhat lisääntyivät koko asemasotavaiheen ajan.¹⁵¹

Tulkintaa tukee myös tarinassa myöhemmin esiintyvä kohta, jossa kertoja paljastaa palan menneisyyttä: ”Minäkin olen näiden sotien aikana joutunut kokemaan ja näkemään yhtä ja toista, mutta vieläkin karmii selkäpiitäni, kun muistelen sen aamun tapahtumia.”¹⁵² Lause rikkoo miehuuden kuoren, jonka alta paljastuu maskuliinisuus. Miesten kokemusmaailmaan mahtui paljon taisteluita, mutta kyse ei ole ensisijaisesti siitä, että he olisivat näitä kokemuksia jannonneet, mistä vihjaa kirjoittajan sananvalinta ”joutunut kokemaan ja näkemään”. Joutua-sana paljastaa, että osa olisi voinut jäädä näkemättäkin. Sen lisäksi, että kirjoittaja antaa vihjeen, ettei sota ollut yhtä seikkailusatua, kertomalla, kuinka häntä yhä ”karmii” muistellessa kyseisen aamun tapahtumia.

Hurtti Ukossa julkaistuissa tarinoissa kuvataan myös sotilaita ikään kuin aseidensa jatkoiksi: ”Minua ei enää kiinnostanut, mitä sivuilla tapahtui. Olin muuttunut osaksi konekivääristäni. Sen silmäksi ja korvaksi. Olin koko ruumiillani sen tajuava, herkkä vastaanotin. Nautin toiminnasta.”¹⁵³ J. Nymanin mukaan henkilöahmon etäännyttäminen kivusta ja tuskasta ja kehon muuttaminen ikään kuin välineeksi – aivan kuin edellä olevassa lainauksessa – on eräs tapa rakentaa maskuliinisuutta. Nymanin mukaan miehen on usein raaioissakin pulp-kirjoissa osoitettava miehuutensa pystymällä toimimaan kivusta ja tuskasta huolimatta. Lehtien sankarikuvaukset muistuttivat erehdyttävästi poikakirjoja juonikäänteineen ja sankarihahmoineen. Ilmiö on kiinnostava eritoten *Hurtti Ukon* kohdalla, mutta myös *Seikkailujen Maailman* korsukynäilijöiden töitä tarkasteltaessa. *Seikkailujen Maailmassa* poikakirjamaiset seikkailutarinat ovat itselleen ominaisessa ympäristössä sikäli, että lehti oli muodoltaan ”kuvitettu jännityslukemisto”. On kuitenkin kiinnostavaa, miten rintamakertomukset niin *Hurtti Ukossa* kuin *Seikkailujen Maailmassakin* muistuttivat paitsi toisiaan myös ”perinteistä” sankaritarinan juonta. Yksi selittävä syy saattaa löytyä ”sotapoikien” oppivelvollisuustaustasta. Useat koulusukupolvet tunsivat varsin hyvin J. L. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinat* sekä Sakari Topeliuksen *Maamme kirjan*, jotka olivat suosittuja lukukirjoja kouluissa, sillä ne opettivat lapsille käsitystä ”oikeasta historiallisesta

¹⁵¹ Kivimäki 2013, 76–77, 81.

¹⁵² Hupli, O. E. , ”Kun pioneirimme tekivät tehtävänsä”, *HU* 7/1943, 196.

¹⁵³ Kurkela, K. , Kauko, ”Eräs koukkaus”, *HU* 1/1943, 8.

suomalaisuudesta”, kuten Saara Tuomaala asian muotoilee. Tuomaalan mukaan ”oikeaan suomalaisuuteen” kuului näiden kansalliseeposten mukaan fyysisen terveytensä uhraaminen isänmaan puolesta ja oman henkilökohtaisen toiminnan, tahdon ja tunteen valjastaminen isänmaalliseen elämään. Tuomaalan huomiot muistuttavat aikaisemmin esittelemääni Rosen havaintoa individuaalin ja individualismin välisestä erosta. Yksilön toimintaa korostettiin, mutta se johti lopulta kollektivismiin eikä individualismiin. Molemmat teokset sisältävät tarinoita ”miehisistä sankareista”, ja Tuomaalan havaintojen mukaan nämä suositut lukukirjat myös siirsivät lukijoilleen oikeaksi koetun tavan kertoa miehisyydestä ja sankaruudesta. Kuten aikaisemmin olen maininnut, on tilastojen valossa oletettavaa, että valtaosa vuonna 1943 sotineista miehistä oli joutunut kosketuksiin suomalaisen opetussuunnitelman kanssa – ja näin ollen myös *Vänrikki Stoolin tarinat* ja *Maamme kirja* tarinoineen ja kerrontatavaltaan olivat valtaosalle tuttua. Niinpä on mahdollista, että tapa kuvata sankaria, on siirtynyt koulun oppitunneilta korsunkin penkille ja lopulta ajanvietelevien sivuille.¹⁵⁴

Sotilassankarin kuvaa rakennettiin lehdissä niin sisäisten kuin ulkoisten ominaisuuksien avulla, ja mieskuviin heijastuivat vahvasti ajan kansalaisyksityyden tavoitteet. Lehdistä on mahdotonta päätellä, miten miehet itselleen perustelivat ”sankaritekojensa” tärkeyttä eli miten he valmistautuivat henkisesti tappamaan vihollisen tai maksamaan paikkansa sankarihaudassa antamalla henkensä isänmaan puolesta. Ahlbäck on saanut samanlaisia tuloksia *Suomen Sotilasta* käsittelevässä analyysissään.¹⁵⁵ Taustalla voisi kuitenkin olettaa olevan tietynlainen kunniakäsite siitä, mikä kulttuurillisesti ja yhteisöllisesti koettiin tärkeäksi. Jopi Nyman on pulp-kirjallisuutta tutkivassa työssään esittänyt, että miehen toiminta ja teot perustuvat ajatukseen ”kasvojen säilyttämisestä” ja yksilön tarpeesta ansaita kunniansa. Kun ottaa huomioon, miten vahvasti julkisten instituutioiden ihanteet näkyvät myös tarkastelluissa ajanvietelevissä, on mahdollista ajatella, että kertomukset ja kertojat itse ovat halunneet luoda narratiiveja kasvojen säilyttämisestä. Nämä narratiivit heijastavat vahvasti juuri foucaultilaista objektivisointia, jossa yksilön täytyy häivyttää osa itsestään, jotta hän sopisi julkisten instituutioiden malliin.

3.2 ”Johtaja ja esimerkki” – sotilasesimiehet lehdissä

Sotilaskoulutuksessa korostettiin Ahlbäckin mukaan sitä, että sotamies pystyy toimimaan mahdollisimman itsenäisesti ja irrallaan päällystöstä ja tekemään itsenäisiä ratkaisuja.¹⁵⁶ Juha Mälkin puolestaan esittää väitöskirjassaan, että sotilasesimiesasemassa olevalta odotettiin

¹⁵⁴ Tuomaala 2004, 301–315.

¹⁵⁵ Ahlbäck 2010, 247.

¹⁵⁶ Ahlbäck 2010, 131–133, 137,146.

tietylnaista käytöstä.¹⁵⁷ Ahlbäckin ja Mälkin huomioiden pohjalta voidaan tehdä johtopäätös, jonka mukaan päällystön on täytettävä tietynlaiset kriteerit pystyäkseen kouluttamaan toivotunlaisia miehiä. Tässä alaluvussa tarkastelen, millaisia sotilasesimiehiä *Hurtti Ukko* ja *Seikkailujen Maailma* tuottivat ja miten instituutioiden asettama miehuus heijastui tarinoiden esimieshahmoihin. Sotilashenkilöstön jaottelu päällystään ja miehistään tapahtuu tässä yhteydessä Suomen puolustusvoimien oman jaon mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että analysoinnin kohteena ovat tässä luvussa henkilöt, joiden sotilasarvo oli vähintään aliupseeri.¹⁵⁸

Yleisesti voidaan todeta, että sotilasjohtajuuden representaatiot esitettiin tarinassa sitä kauempana ja poissaolevampana, mitä korkeampi sotilasarvo oli. Heidät esitetään puhelinlankojen toisesta päästä annettuina käskyinä ja vasta tarinan lopussa kiitoksen myöntävänä isällisinä hahmoina etenkin puhtaasti viihteellisessä *Seikkailujen Maailmassa*:

Pr! Pöydällä oleva kenttäpuhelin pirahtaa äkkiä soimaan ja kersantti Meriläinen nousee kiireesti vastaamaan.
– Haloo, kersantti Meriläinen! Herra luutnantti. Kyllä – selvä on herra luutnantti!
– Lentoko? Kysäisee vielä unten rajamaille ehtinyt Alatalo, vaikka hän jo arvaakin äkkinäisen puhelinsoiton.
– Lento tietenkin! On kuulemma lähistöllä muutamia viholliskoneita liikkeellä ja me saimme molemmat tehtäväksi koneillamme vielä kahden muun koneen kanssa lähteä heti niitä tavoittamaan.¹⁵⁹

Oltuaan koko reisulla [sic] kuusi kuukautta, ilmoittautui Kato salaisessa esikunnassa, tehden raportin tarkkaan ryssän puolella sijaitsevista linnoitusjärjestelmistä ja kertoen hiukan omistakin kepposisstaan [sic]. Esikunnan päällikkö, iäkäs eversti, myhäili tyytyväisenä kuunnellessaan Katon lähempää kertomusta.¹⁶⁰

Myös sotilasarvon korkeus korreloi ikään ja näkymättömyyteen itse sotatoimissa, mikä varmasti heijastelee osaltaan todellisuutta vuoden 1943 sodan aikana. Mitä kauempana päällystö oli itse tapahtumista, sitä vähemmän sen merkitystä korostettiin ehdottomana käskynantajana ja annettujen tehtävien suoritusten valvojana, ja sitä enemmän yksioille annettiin liikkumatilaa ja mahdollisuuksia tehdä omia ratkaisuja. Tällainen kuvausmuoto lehdissäkin heijastelee jo mainitsemistani Anders Ahlbäckin huomioista sotilaskasvatuksen päämäärinä.

Lehdissä päällystön miehet esitetään aina vaatimattomina, rauhallisina ja toimiltaan aina esimerkillisinä:

Täällä vihollistulen alaisena nuori vänrikki saavutti joukkueensa ja upseeritoveriensa jakamattoman suosion. Rohkeana ja aina reippaalla mielellä hän kulki vaaranalaisilla vartiopaikoilla, hän oli miehilleen toveri, jolle he luottamuksella uskoivat myös yksityiset huolensa. Miesten etu oli hänelle aina tärkein. Usein nähtiin vänrikki itse soppajonossa ottamassa keittoa vartiossa oleville tovereilleen ja itselleen. Keittiömiehet tarjoutuivat

¹⁵⁷ Katso esimerkiksi Mälkki 2008, 211.

¹⁵⁸ Suomen maavoimien sotilasarvot ovat lueteltuna matalimmasta arvosta korkeimpaan tutkielman liitteissä, katso Liite2.

¹⁵⁹ Kajava, Veli, ”Lentäjän maskotti”, *SM* 5/1943, 50.

¹⁶⁰ Karjala, Veikko, ”Laboranti X”, *SM* 5/1943, 95.

täyttämään hänen pakkinsa ensimmäisenä, mutta Haave vain hymyili ja virkkoi: ”On minulla aikaa tässä odotellakin...”¹⁶¹

Haastattelijan edessä istuu kaksi lyhyehköä, hiljaista nuorta miestä, kersantti Unto Siitonen ja alikersantti Pauli Vainio, jotka vastailevat heille esitettyihin kysymyksiin lyhyesti, miltei kainosti. [...] Ellei sota olisi tullut heidän elämäänsä, olisivat he vielä iloisia, välittömiä nuorukaisia – he ovat vasta parinkymmenen – mutta kuluneet kolme vuotta ovat kasvattaneet heistä täysiä miehiä. Vielä enemmän: taistelijoita [...] Ja vaistomaisesti tuntevat nämä nuorukaiset miehenarvonsa itsekkin; se tuo heidän käytökseensä tiettyä rauhallisuutta ja arvokkuutta.¹⁶²

Vääpeli Alatalon tähtäimessä on pakoon pyrkivä kone, mutta juuri kun hän on painamaisillaan liipaisinta tuntuu viiltävä kipu hänen niskassaan. – Viholliskoneen luoti on osunut! – välähtää heti hänen päässään, mutta hän painaa siltikin hammasta purren liipasinta [sic]. – Olkoon vaikka niska repaleina kunhan aivot toimivat – takoo hänen aivoissaan.¹⁶³

Kaksi ensimmäistä lainausta ovat *Hurtti Ukosta* ja viimeisin lainauksista *Seikkailujen Maailmasta*. *Hurtti Ukon* kuvauksista käy ilmi, että sotilasarvon kohoaminen tuo mukanaan ”tiettyä rauhallisuutta ja arvokkuutta”, mutta myös nöyryyttä, joka ilmenee ”miltei kainoina” vastauksina sekä ”nuoren vänrikin” toveruutena alaistensa parissa. Nämä Asevelvollisuusinvalidiliiton julkaiseman lehden päällystön miehet kuvattiin harkitseviksi ja usein jopa valokeilasta syrjäänvetäytyviksi taustajoukoiksi, jotka antoivat suuren arvon ”tavalliselle sotamiehelle”. *Seikkailujen Maailmassa* taas useammin myös päällystön alempien portaiden miehet kuvattiin rämäpäisemmiksi seikkailijoiksi, jotka uhkuivat räjähtävää voimaa ja innokkuutta suorittaa tehtävänsä – niin kuin Vääpeli Alatalon kuvauksesta edellä voi aistia. Eroa voi selittää genrellisellä eroavaisuudella, sillä nimensä mukaisesti *Seikkailujen Maailma* oli seikkailukertomuksia julkaiseva lehti, jonka henkilöhahmoilta odotettiin tietynlaista käytöstä – mikäli päällystö esitettiin tarinan päähenkilöinä, ei heitä genrellisistä syistä ollut mielekästä esittää yhtä verkkaisina ja jopa jossain määrin introvertteina henkilöinä kuin *Hurtti Ukon* (puoli)fiktioissa ja raporteissa.

Anders Ahlbäck analysoi väitöskirjassaan, millaista sotilaskasvatusta armeijan haluttiin antavan vuosina 1918–1939 muotoaan hakeneessa suomalaisessa sotilaskoulutuksessa. Ahlbäck tuo tutkimuksessaan esille, että jääkäreiden riveissäkin taistellut sotilaspedagogi Hannes Anttila ja Jääkärimarssin sanoittajana parhaiten tunnettu Heikki Nurmio vastustivat 1920-luvulla voimakkaasti vanhaa ”preussilaista” sotilaskasvatuksen perinnettä. Anttilan ja Nurmion mukaan huutavan sotilasjohdon aika oli ajanut ohi ja sen sijaan sotilaskouluttajien olisi ”valaa sotilaihin patriotismia, velvollisuudentuntoa ja uhrivalmiutta”. Tämän päämäärän saavuttamisen kannalta Anttila piti kaikista merkittävimpänä upseerien ja aliupseerien omaa esimerkillistä toimintaa, jonka

¹⁶¹ Kulmala, Lauri, TK-mies, ”Syntynyt meren rannalla”, *HU* 4/1943, 108.

¹⁶² Siippainen, Olavi, ”Tankkeja tuhotaan”, *HU* 2/1943, 36.

¹⁶³ Kajava, Veli, ”Lentäjän maskotti”, *SM* 5/1943, 51.

tuli heijastaa ammattitaitoa ja vakaumusta.¹⁶⁴ Samantapaisia havaintoja oli mahdollista tehdä myös tämän pro gradun lähdeaineistosta.

Lehtien päällystön kuvausta yhdistää kuitenkin ehdottomasti tietynlainen vaatimus esimerkilliseen toimintaan – tapahtuipa se sitten miehistön läsnä ollessa tai, kuten *Seikkailujen Maailmassa* usein, yksinäisen sankarin huimapäisyyttä vaativalla partio- tai tiedusteluretkellä. Useimmiten tätä esimerkillisyyden vaatimusta ei lausuta suoraan ääneen, vaan se esitetään ennemmin henkilöhahmon sisäisenä kamppailuna valintatilanteessa, jossa usein panttina on oma henki. Tällaista tapauksista mainittakoon esimerkkeinä *Seikkailujen Maailmassa* julkaistu ”Me emme puhu mitään” ja *Hurtti Ukon* julkaisema ”Me pelkäsimme, mutta Haverinen ei pelännyt”. Kertomukset ovat sekä sävyiltään että henkilöhahmoiltaan erilaisia, mutta niitä yhdistää kuitenkin yksilön ristipaine puun ja kuoren välissä – tai, Foucaultin teoriaa mukailien, univormun ja henkilökohtaisen minuuden välissä – minkä takia esittelen kummankin tarinan hieman tarkemmin ja analysoin niissä esitetyjä päällystön edustajia.

Seikkailujen Maailman ”Me emme puhu mitään” on Antero Aulamo -nimellä julkaistu patrioottinen kertomus, jossa kaksi lentäjää – arvoiltaan luutnantti ja ylikersantti – joutuu tekemään tiedustelulennolla pakkolaskun vihollispuolelle. Juonenkaari voidaan tiivistää lehdessä julkaistun tarinan ingressiin: ”Me emme puhu mitään”, olivat toverukset päättäneet. Mutta kuoleman kauhu silmien edessä sai heidän päätöksensä horjumaan. Voimakkaampi tahto esti kuitenkin ilmaisemasta salaisuutta. Yhteislaukauksen ääni kajahti aamuissa ilmassa, mihin yhtyivät it-ammusten helvetillinen pauke ja pommien räjähtely...”¹⁶⁵

Aulamon tarinan patrioottinen paatoksellisuus on silmiinpistävää. Tarinan päähenkilöt Jorma ja Olavi edustavat kansallissankarin prototyyppisiä, jotka ovat valmiita uhraamaan oman henkensä kansalaisuskonsa tähden, mutta kiinnostavinta kertomuksessa on sen henkilöhahmojen käymät kamppailut itsensä kanssa ennen tällaisiin päätöksiin päätymistä. Aulamon kertomuksen päähenkilöistä Olavi on henkisesti vahvempi ja kykenee tekemään päätöksen oman järkeilynsä avulla yön pimeinä hetkinä ”slobojen” vankina:

Yön hetket kuluivat hitaasti. [...] Epätoivo täytti hänen [Olavin] mielensä katsoessaan Jormaa, joka tuskissaan heittäli edes takaisin. Kotona Suomessa oli hänelläkin vaimo ja kaksi lasta, tyttö ja poika. Saisivatkohan he koskaan tietää hänen kohtalostaan? Tuskin vaan. Tunteettomana hänet haudattaisiin tänne vieraisiin multiin yhdenkään silmän kyyneltymättä. Toisinaan tuntui hänestä, että eikö ollut sama, vaikka hän ilmaisaisikin lentolaivueensa sijaitsemispaikan. Venäläiset menisivät ja pommittaisivat heti sitä kymmenillä, ehkä sadalla koneella. Kukaan ei tietäisi heidän olleen pettureita.

¹⁶⁴ Ahlbäck 2010, 131–136.

¹⁶⁵ Aulamo, Antero, ”Me emme puhu mitään”, *SM* 6/1943, 52.

Hengessään hän näki venäläisten pommikoneiden hyökkäävän lentokentän kimppuun ja satojen pommien putoilevan kohti maaliaan. Miehet juoksivat pakoon pommien alta, mutta hirvittävät räjähdykset repivät heidät riekaleiksi...

– Ei, tuhat kertaa, ei! huusi hän tuskissaan ja takoi nyrkeillä päätään. – Eikö ole parempi uhrata kaksi elämää kuin tuhota kymmeniä, ehkäpä satoja? ajatteli hän tuskaisesti.¹⁶⁶

Olavi joutuu myös tekemään myös toisen raskaan ratkaisun: hänen on tapettava Jorma, jottei mieleltään heikompi itsekkäistä syistä sortuisi kertomaan neuvostosotilaille suomalaisten tukikohtaa. Kuolinvuoteella Jorma kuitenkin ”kääntyy”, tekee parannuksen ja ansaitsee takaisin miehuutensa ja kansallisuutensa: ”Suo anteeksi, Olavi. Olin niin heikko. Nyt käsitan, että enempi kuin rakkaus, ja enempi kuin elämä on ihmisen kunnia ja velvollisuus isänmaata kohtaan. Teit aivan oikein, olen siitä sinulle kiitollinen. Me emme puhu, me emme puhu koskaan!”¹⁶⁷

Tarinaa kytkeytyy sotilashierarkiaan liittyvä hyveellisyyden eli miehuuden kasvaminen sotilasarvon mukana. Olavi on heistä sotilasarvoltaan korkeampi – luutnantti –, kun taas Jorma on ”ainoastaan” ylikersantti, mikä toistaa lehdissä havaitsemaani kaavaa siitä, että sotilasarvoltaan ylemmän on toimittava esimerkillisesti alaisiinsa nähden. Kertomus osoittaa kuitenkin samalla, että vaikka päällystön kuului olla esimerkkinä miehistölle, se ei tehnyt heistä aivan täydellisen eheitä yli-ihmisiä, jotka olisivat leijuneet inhimillisen pelon ja menetyksen tuskan yläpuolella.

Hurtti Ukon elokuun numerossa julkaistiin P. O. Perttuli -nimellä novelli ”Me pelkäsimme, mutta Haverinen ei pelännyt”. Novellin kertojajäsenenä on me-muodossa itsestään kertova luutnantti, jonka ryhmä on tiedusteluretkellä Vianan suunnalla. Luutnantti joukkoineen luulee paremmin tietämättä, että viereisessä saarella on pieni vihollisjoukko, jonka on paljastunut tarkkaavaisille suomalaisille vihollisten nuotiosta kohoava savu. Luutnantti ehdottaa, että pieni suomalaispartio lähtisi tekemään tuhon tuosta vihollisjoukosta ja ottaisi vielä matkaansa vanginkin. Tämän ehdotuksen kertoja teki, koska:

[...] me olimme johtaja ja esimerkki. Me sanoimme sen myös ikäänkuin [sic] pisteeksi jutulle. Sillä me laskimm [sic], etteivät pojat hengestään sentään aivan välinpitämättömiä olisi. Ja me tiesimme myöskin, että pojat yleensä olivat heikonlaisia uimareita. Lisäksi me olimme poikien naamasta jo etukäteen lukeneet, että suunnitelma oli heistä suurta hulluutta. Me kerta kaikkiaan ajattelimme, ettei heistä kukaan lähtisi. [...] Silloin tuntui taas kuin joku olisi iskenyt sisällämme moukarilla. Sillä me olimme aivan selvästi kuulleet, että joku oli sanonut: – kah saattaahan sitä lähteä! [...] Meille selvisi, että jos me aiomme edelleenkin olla johtaja ja esimerkki, oli meidän seurattava Haverista. Ja me seurasimme.¹⁶⁸

Luutnantti ilmaisee lainauksessa aivan suoraan, että oli tehnyt ehdotuksen vain, koska todella uskoi, ettei kukaan ilmoittautuisi vapaaehtoiseksi surmansuuhun. Kertoja painottaa tehneensä ehdotuksen vain, koska se kuului hänen velvollisuuksiinsa, koska hän oli ”johtaja ja esimerkki”.

¹⁶⁶ Aulamo, Antero, ”Me emme puhu mitään”, *SM* 6/1943, 58.

¹⁶⁷ Aulamo, Antero, ”Me emme puhu mitään”, *SM* 6/1943, 60.

¹⁶⁸ Perttuli, P. O., ”Me pelkäsimme, mutta Haverinen ei pelännyt”, *HU* 8/1943, 232.

Todellisuudessa ”me” pelkää, ja hänen sisällään asuu pieni ”moukarimies”, joka tarinan edetessä vierailee usein ”lutin” pääkopan sisällä.

Tiedusteluretki saa nolon käänteen, kun selviää, ettei saarella mitään vihollisia olekaan – pieni metsäpalo saarella kylläkin kytee. Haverinen ja luutnantti palaavat leiriinsä, mutta luutnantilla kestää toipua vielä reissun jännitysmomenteista. Pojat eivät kuitenkaan huomaa tätä, vaan ylistävät: ”On se tuo meidän luti aika railakka poika!” Mihin kertojahahmo ajattelee äänetönnä: ”Me emme vieläkään kertoneet pojille urakalla lyövästä moukarimiehestä. Emmekä tule kertomaan.”¹⁶⁹

Niin Aulamon kuin Perttulinkin tarinoiden kuvaukset edustavat niin sanottuja eheytymistarinoita, jotka olivat havaintojeni mukaan hyvin yleinen tapa kertoa lähdeaineistoni maanpuolustusajanvietteessä siitä sisäisestä ristiriidasta, joka vallitsi varmasti useiden sotilaiden – arvoasteikosta riippumatta – mielessä. Keskeistä ei lopulta kuitenkaan mielestäni ole se, mitä sotilaat tunsivat, vaan se, miten he lopulta toimivat. Erityisen tärkeää juuri päällystään kuuluvien miesten kohdalla oli säilyttää toimintakykynsä, vaikka pää oli hyytelöä. Ahlbäck esittää, että 1920–1930-luvun nuorten miesten itsehoito-oppaita tutkineen David Tjederin mukaan pojista haluttiin kasvattaa miehiä juuri itsekontrolliin kasvamisen kautta. Saara Tuomaala puolestaan toteaa, että myös 1920-luvun opetussuunnitelmassa korostui niin sanottu ”velvollisuusetiikka, joka perustui itsehallinnalle”.¹⁷⁰ Ahlbäckin mukaan jääkärit – sisällissodan myyttiset sankarihahmot ja sen jälkeen valkoisen Suomen armeijan rakentajat – tiesivät, miten olla halujensa ja pelkojensa herra. Tämä ajatus näkyi Ahlbäckin mukaan myös ”modernin” sotilaan ideaalissa, sillä häneltä vaadittiin itseuria ja vastuuntuntoa.

Hurtti Ukon ja Seikkailujen Maailman päällystöt täyttivät nämä miehuuden vaateet, vaikka sisällä toisinaan kuohuikin. Toisin sanoen edes niin sanotut ”säröt” miesten toiminnassa eivät varsinaisesti ole tavoitteiden epäonnistumista, vaan osoittavat, kuinka lujasti he todella täyttivät miehuuden kriteerit hallitsemalla omia tunteitaan ja säilyttämällä lopulta itsehillintänsä. Itsekurin vaatiminen ei kuitenkaan ole ainoastaan päällystön tehtävä, vaan kuten Paula Havastekin toteaa väitöskirjassaan, on se yksi niistä ominaisuuksista, joita kaikilta pojilta on vaadittu mieheksi kasvamisessa viktoriaanisista poikakirjoista asti.¹⁷¹

Juha Mälkki kuvaa väitöskirjassaan *Herrat, jätkät ja sotataito: kansalaisotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”* tätä, käsillä

¹⁶⁹ Ibid, 233.

¹⁷⁰ Tuomaala 2004, 303.

¹⁷¹ Ahlbäck 2010, 112, 131–134; Havaste 1998, 50.

olevan tutkielman lähdemateriaalissakin esiintyvää esimerkillisyytensä todistelua, ylempänä toimivien sotilasesimiesten asemaa jatkuvaksi oman ”karismaattisen johtajuutensa” todistamiseksi. Mälkin mukaan esimiesasemassa olevan oli toistuvasti ”vakuutettava vertaisensa omista poikkeuksellisista kyvyistään”. Mälkkiä mukaillen esimiehet eivät siis ainoastaan todistaneet muille olevansa kyllin hyviä johtaakseen – kyllin hyviä miehiksi – ainoastaan alaistensa silmissä, vaan tällä käytöksellä esihenkilön tuli osoittaa alaisilleen, että juuri hänellä oli kyky pitää joukkonsa organisoituna ja näin ollen tavallaan suojassa sodan epäjärjestyksestä.¹⁷²

On kuitenkin huomattava, että yllättävänkin monessa lähdeaineiston sotatarinassa päähenkilönä on vähintään aliupseerin sotilasarvoa kantava henkilö, vaikka *Hurtti Ukkokin* antoi omien sanojensa mukaan suurimman arvon ”tavalliselle rivimiehelle”. Tästä voisi tehdä päätelmän, että lehdissä haluttiin korostaa juuri tavallisen sotamiehen arvoa, mutta esittämällä jossain määrin auktoriteettiasemassa olevia päällystön miehiä se loi tavoiteltavia, esimerkillisiä esikuvia lukijoilleen. Juha Mälkin mukaan ammattiupseerien julkisuuskuvissa profiloituivat 1920- ja 1930-luvuilla ihannesotilaan ja -sotiluuden odotukset.¹⁷³ Vaikka kaikki lehdissä esitetyt päällystöhahmot eivät varmasti olleet virallisesti Mälkin aineistossa analysoituja varsinaisia ”ammattiupseereita”, on sotilasarvoon itsessään liittynyt paljon ideaali-ihanteita.

Päällystön miehet kuvattiin useimmiten niin *Hurtti Ukossa* kuin *Seikkailujen Maailmassakin* isällisen lempeiksi tai toverillisiksi hahmoiksi, joista jokainen on ”oppinut tuntemaan komppaniansa miehet”¹⁷⁴. Seija-Leena Nevala-Nurmi on osoittanut suojeluskunta- ja Lotta Svärd -toimintaa käsittelevässä väitöskirjassaan, että miehen asema kotipiirissä kapeni 1900-luvun alussa. Ideaali-isyys muodostui suojeluskuntaperheessä ”vastuullista perheen ohjaamista, johtamista, taloudellista huolehtimista ja perheen ulospäin edustamista”.¹⁷⁵ Nevala-Nurmen kuvaus isästä, joka ”ohjaa” ja ”johtaa”, kuvaa pitkälti sitä, millaisena päällystön ”isyys” alaisiaan kohtaan näytettiin. Myös Anders Ahlbäck on tehnyt samanlaisen huomion *Suomen Sotilas* -lehdessä esitetystä isällisestä paternalismista, ja Juha Mälkkikin toteaa, että upseeriston mielestä joukko-osastojen ja komppanioiden tuli olla ”kuin suuria perheitä”. Käytännössä tämä tarkoitti Mälkin mukaan sitä, että päällystö- ja alipäällystö pitivät ”isällisellä rakkaudella” huolta alaisistaan.¹⁷⁶

¹⁷² Mälkki 2008, 135.

¹⁷³ Mälkki 2008, 216.

¹⁷⁴ Kosta, Osmo, ”Bunkkeri-Bill panee toimeksi”, *SM* 9/1943, 88.

¹⁷⁵ Nevala-Nurmi 2012, 290.

¹⁷⁶ Ahlbäck 2010, 189; Mälkki 2008, 215.

3.3 Pojat on poikia

Kuten aikaisemmassa alaluvussa jo kävi ilmi, niin rintamajoukkoja pidettiin ikään kuin perheenä, jonka päänä olivat isälliset päällystön miehet. Perhe-tematiikkaan sopivasti sotilaita kutsuttiin lehdissä usein ”pojiksi”. Terminä poika tosiaankin viittaa nykypäivän näkökulmasta miespuoliseen ihmiseen, joka ei ole kokenut vielä murrosikää. Termi viittaa kuitenkin kehityspsykologisen jaottelun lisäksi myös miespuoliseen henkilöön jonkin ympäristön kasvattina sekä iästä riippumattomaan sukulaisuussuhteeseen, joka miespuolisella jälkeläisellä on vanhempiinsa nähden.¹⁷⁷ Miespuoliset henkilöt esitettiin *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa* näkemykseni mukaan kaikissa edellä mainituissa pojan positioissa. Seuraavaksi analyysi keskittyy lehdissä esitettyihin poikuuteen liittyviin viittauksiin ja avaa, missä yhteydessä ja missä sävyssä termiä ”poika” käytettiin ja mikä poikuuden suhde miehuuteen oli.

Poikuudesta miehuuteen siirtyminen on tietyllä tapaa rituaalinen siirtymä lapsuuden ympäristöstä aikuisuuden näyttämölle. Sota-aika ponnisteluineen tarjoaa tälle riitille miehiset puitteet. *Hurtti Ukossa* luotiin eroa asepalvelusta edeltävään miessukupuolen ominaisuuksiin verrattaessa sotatoimiin osallistuneeseen mieheen:

Sitä nopeammin lensivät ajatukset Erkin päässä, sillä hän oli vilkas ja mielikuvitusrikas. Hän kävi läpi nuoren elämänsä tapahtumia, muisteli entisiä jouluja ja vuodenvaihteita, koulua, josta oli lähtenyt suoraan tänne miesten töihin. Kummallisen vähän siihen, koko elämään, sisältyikin jotain merkittävää, sellaista, jonka muistaminen olisi saanut sydämen lyömään hieman kiivaammin. Mutta nyt oli toista! Vasta kolmatta kuukautta täällä, sodan noidanpiirissä, ja jo tuntui koko entinen elämä olemattoman lyhyeksi kuivuneelta tämän rinnalla. Koulupojasta oli lyhyessä hetkessä kehittynyt mies, jolle elämän ja kuoleman ero oli tullut jokapäiväisen yksinkertaiseksi.¹⁷⁸

Katkelmasta käy ilmi, että sotaan osallistuminen ”oli lyhyessä hetkessä” muuttanut ”koulupojan” mieheksi. Sotaan osallistuminen toimii tulikokeena miehiseen maailmaan, minkä jälkeen pojat on vihitty miehuuteen ja osallisiksi sitä. Miehuuteen liitetään katkelmassa myös vahvasti ymmärrys maallisen elämän rajallisuudesta ja tavallaan ymmärrys elämän kamppailuluonteesta: ”Elämän ja kuoleman ero oli tullut jokapäiväisen yksinkertaiseksi.” Entinen elämä kuvataan kepeäksi, mutta myös hieman tylsäksi, sillä tässä uudessa elämänvaiheessaan Erkki kokee, ettei siihen ”koko elämään” liittynyt mitään niin merkittävää, joka olisi saanut ”sydämen lyömään kiivaammin”. Miehin maailma näytetään siis toiminnantäyteisenä, eikä edes kuoleman varjo näytä niin kovin synkältä Erkin kokemuspiirissä.

Katkelma kuvastaa loppujen lopuksi ennen kaikkea sitä, kuten Arto Jokinenkin on todennut, ettei miehuus ole ominaisuus, joka kuuluu luonnostaan kaikille kaksilahkeisille – miehuus tuli ansaita.¹⁷⁹

¹⁷⁷MOT, Kotimaisten kielten Kielitoimiston sanakirja, hakusanalla ”poika”, [<http://www.kielitoimistonanakkirja.fi/netmot.exe?motportal=80>], luettu 1.12.2014.

¹⁷⁸Hurmerinta, Usko, ”Linjoilla vaihtuu vuosi (katkelma pitemmästä)”, *HU* 2/1943, 46.

¹⁷⁹Jokinen 2003, 10.

Usko Hurmerinnan novellissa Erkki on ansainnut miehuutensa ottamalla osaa sodan koettelemuksiin, jossa kuolema on miehille ”jokapäiväisen yksinkertaista”. Hurmerinnan kertomuksessa poikuutta ei esitetä erityisesti positiivisessa tai negatiivisessa valossa, vaan kyse on ikään kuin luonnollisesta siirtymästä yhdestä maailmasta toiseen. Poikuuteen liitetään kyllä tarinassa tietynlaista huolettomuutta, mutta se on sävyiltään ikään kuin toteavaa. Siitä huolimatta kertomuksen tenho muuttuu totisesti siinä vaiheessa kuin Erkki siirtyy miesten maailmaan: ”Mutta nyt oli toista!” Näin luodaan kuva siitä, että poikien ja miesten maailmojen välissä oli juopa ja mieheksi kasvaminen – ehkä enemmän henkisenä piirteenä – nähtiin suotavaksi ja tavoiteltavaksi. Hurmerinnan novellissa tavoite verhoutuu yksilön omaan kokemukseen elämästään ja identiteetistään, mutta tavoite oli varmasti edullinen myös yhteisön kannalta, mikä jälleen kerran korostaa yhteisöllisyyden suurta merkitystä. Miehuuteen siirtyminen voidaan tässäkin yhteydessä nähdä siis antautumisena objektivisoinnin kohteeksi.

Vaikka pojasta mieheksi kasvaminen on tavoiteltava asia, ei kaikista miehistä karise pojanviikarien ilkikurinen ja toisinaan jopa esimiestä haastava olemus. Osaan, erityisesti sankarisotilaista, jää kytämään poikamainen liekki, joka ilmenee tarinoissa henkilöahmojen innokkuutena ja riehakkuutena tarttua tuumasta toimeen ja suhtautua sotaan yhtenä suurena seikkailuna. Tämä poikamainen innokkuus tarttua toimeen saattaa toisinaan mennä hieman ylikin, kuten esimerkiksi Osmo Kosta -salanimellä kirjoittaneen toimittaja Olavi Kanervan Bunkkeri-Bill -tarinoissa,¹⁸⁰ joissa Amerikan paluumuuttaja Bunkkeri-Bill ilmoittautuu vapaaehtoiseksi Suomen armeijaan, mutta kokee pieniä sopeutusvaikeuksia suomalaiseseen sotilasjärjestykseen. Vaikka Bill asettuikin ”ihan oikealle paikalleen riviin, otti ojennusta ja oli niin kuin kaikki muutkin”,¹⁸¹ niin jossain vaiheessa tarinaa Billin amerikkalaisuus puskee pintaan ja poika sooloilee sotatantereella – kuitenkin aina niin, että lopussa kiitos seisoo: ”Päällikkö astui nopeasti Billin luo ja läimäytti Billiä olkapäälle ja hyväntuulisesti naurahtaen sanoi: –Hyvä, Bill! Tämä on miehen työtä.”¹⁸²

Sotilaskurin rikkominen, epäsotilaallinen käyttäytyminen, näytetään siis suotavana silloin, kun ”slobot” tulevat vaiennettua – ja tulevathan ne. Vaikka suomalaissotilaan ihanteeseen kuuluikin omatoimisuus, Bunkkeri-Billin toiminta kulkee omatoimisuuden ja käskyjen rikkomisen välisellä harmaalla alueella. Olavi Kanerva kiittelee päällikön suulla Billiä ”miehen työstä”, mikä saa pojanviikarimaisuudesta kummunneen suorituksen kuitenkin lopulta näyttäytymään miehen ansiona. Samalla kuvausta Bunkkeri-Billin alokasajasta voidaan tulkita eräänlaisena kasvutarinana

¹⁸⁰ Kosta Osmo, ”Bunkkeri-Bill panee toimeksi”, *SM* 9/1943, 86–94 ; ”Bunkkeri-Billin pikkujoulu”, *SM* 12/1943, 76–84.

¹⁸¹ Kosta Osmo, ”Bunkkeri-Bill panee toimeksi”, *SM* 9/1943, 88.

¹⁸² *Ibid*, 93.

ja siirtymäriittinä: alokasaikana Bill taisteli auktoriteetteja vastaan puberteetti-ikäisen tapaan, mutta lopulta taipuu yhteisön kontrolliin. Tähän kuriin alistumista voidaan pitää eräänlaisena miehuuden mittana, sillä kuten aikaisemminkin olen tuonut esille, vaadittiin sotilailta kykyä hillitä ja hallita itsensä tilanteessa kuin tilanteessa. Tämän lisäksi Juha Mälkki on kirjoittanut, että sotilaskasvatuksessa pyrittiin siihen, etteivät rivimiehet kyseenalaistaisi päällystön määräyksiä. Vaatimukset ovat tietysti ylhäältä alaspäin luotuja, mutta niillä on voinut olla hyvinkin kauaskantoinen vaikutus siihen, mikä nähtiin sopivana ja epäsovivana käytöksenä (sota)miehelle.¹⁸³

Kuten Bunkkeri-Billin tarinasta käy ilmi, ei ”pojat on poikia” -tematiikka ilmennyt läheskään aina suorana viittauksena nuoremman miessukupuolen edustajaan. Tunne kertomusten, ja näin ollen myös niiden sankarihahmojen, poikamaisuudesta syntyy usein kertomuksen sävystä, joka muistuttaa vahvasti poikien seikkailukirjoja. Sukupolvessamme ei liene vielä ketään, joka ei olisi lukenut ainakin yhtä lasten seikkailukirjojen ”klassikkoa”, eli Enid Blytonin *Viisikkoa* tai *Seikkailusarjan* kirjaa. Voinen lyhentää kirjojen juonen lyhyeen ja kuvata kaikista oleellisimman näissä tarinoissa muutamalla sanalla. Tarinoissa nuoret ystävykset ratkaisevat huimia rikoksia ja selviävät vaaratilanteista usein leikiten. Koska seikkailukirjojen lapset ”taistelevat” aikuisia vastaan, on luonnollista, ettei heidän ylivoimansa perustu fyysisen väkivallan käyttöön, vaan nopeaan ajatteluun ja nokkelaan mieleen.

Oivallinen esimerkki tällaisesta tarinasta on Veikko Karjalan kertomus *Seikkailujen Maailmassa* toukokuussa 1943, johon viittasin jo sotilasesimiestä käsittelevässä luvussa. Kyseessä on siis tarina lentäjäsankari-Katosta, joka on palannut ”kepposia” matkallaan tehden ilmoittautumaan esikuntansa päällikölle. Katon paluumatkaa vihollislinjoilta omiensa pariin ei kuvata järin seikkaperäisesti, vaan se kuitataan toteamalla, että hän oli ollut ”reissulla kuusi kuukautta” ja lopulta ilmoittautui ”salaisessa esikunnassa”. Tarina keskittyi kuitenkin varsinaisesti kuvaamaan, miten ”laborantti X:nä” tunnettu Kato soluttautuu vihollisten linnoituksille ja sabotoi nokkelasti neuvostojoukkojen betonilinnoituspuuhat rajalla. Tarinan jännitteen takia Katon on kuitenkin jätävä kiinni ”kepposistaan”, mutta jälleen kerran suomalainen sotilas pelastuu nokkeluutensa avulla. Katon tarina muistuttaa siis enemmän klassista poikien seikkailukertomusta kuin raskaitten sotaponnisteluiden kuvaamista. Tehtävien suorittaminen ikään kuin ”suurina seikkailuina”¹⁸⁴ oli ainakin monille 1920- ja 1930-luvun isänmaallisuutta uhkuville poikakirjoille tyypillinen tapa

¹⁸³ Mälkki osoittaa myös, että ”kansalaissotilaalle” jätettiin tietynlaista liikkumatilaa tehdä joitakin päätöksiä joko pienemmissä ryhmissä tai itsenäisesti, mutta tämä ei ole ristiriidassa käskyjen noudattamisen vaatimuksen kanssa. Mälkki 2008, 128–188.

¹⁸⁴ Karjala, Veikko, ”Laborantti X”, *SM* 5/1943, 94.

kuvata sotaan osallistumista.¹⁸⁵ Sota näyttäytyy ennemmin siis mahdollisuutena lisätä kokemuksia ja elämyksiä kuin mahdollisena loppuna. Tähän seikkailuaspektiin on liitetty ilmaus siitä, että nämä seikkailut ”olivat mitä tärkeimpiä isänmaalle”. Sotaa ei siis tule pelätä, vaan ottaa se seikkailuna, jonka kokeminen on ”mitä tärkeintä” Suomelle – seikkailu on siis velvollisuus, joka tulee nähdä mahdollisuutena.

Ilmiselvä poikuus, eli miespuolisen henkilön vanhempiinsa sitova perhesuhde oli lehdissä myös läsnä, mutta se oli selkeästi suppeimmin esillä lehdissä. Kertomukset miehen suhteesta vanhempiinsa kerrottiin usein kotirintamalaisten suulla, ja katkelmat kertovat ehkä enemmän lausujistaan, tai heille asetetuista tavoitteista, kuin kohteistaan. Esimerkiksi *Seikkailujen Maailmassa* julkaistussa ”Tesantti”-novellissa Heikki Välisalmi kuvailee kotirintamalla sunnuntaikahville kokoontuneet naiset kanaamosina, jotka keskustelevat sotaan lähettämistään pojistaan ja miehistään.¹⁸⁶ Tarina ei kuitenkaan keskity kuvaamaan ikävältä näyttäviä kahvipöytäkeskustelua vaan asetelma on ainoastaan tarinan lähtölaukaus. Sen pienen hetken kun Välisalmi viipyilee rouvain kahvipöydässä, ei poikia ikävöidä. Tämä ajatus linkittyikin ennemmin lehtien naiskuviin kuin mieskuviin, minkä takia palaan asiaan myöhemmin tutkielmassa. Lyhyesti todettakoon kuitenkin, ettei rintamalle lähetettyjä poikia surtu liiemmin, eikä ”pojista” paljon puhuttukaan kuin ”puolustusvoimaperheessä”, joka koostui Suomen armeijaan kuuluneista miehistä. Lehdissä on siis huomattavissa, että kaikista ilmiselvin poikuus on jätetty paitsioon ja haluttu ehkä jopa tiedostaen häivyttää lehtien sivuilta. Siviiliperhehierarkiaan kuuluvasta poika- asemasta ei lehtien riveiltä useinkaan saanut lukea.

Vaikka poikuuteen liitettiin elämäniloa, sopivassa määrin kurittomuutta ja aimo annos tarmoa, ei ”pojittelu” aina ollut sävyiltään positiivista. Sotilassankari-luvussa tulin siihen johtopäätökseen, että suomalaissoturilta vaadittiin kyvykkyyttä hoitaa tehtävänsä moitteettomasti. Näin tapahtuikin useimmissa novelleissa, mutta toisinaan sattui pieniä kömmähdyksiä. Kyvyttömyyttä selitettiin monesti juuri nuoruudella ja kokemattomuudella. Näin esimerkiksi toukokuussa 1943 *Hurtti Ukossa*:

Kuultuaan jostakin ryssien puolelta kiivaan taistelun metakan, aavistivat he [varmistavan osaston miehet] Rautjärven siellä joutuneen ahtaalle. Tämä synnytti jonkinlaista hermostuneisuutta tuskin alokaskoulutustaan saaneissa nuorissa miehissä.

Partiomiehet antoivat ryssän kulkea muutaman metrin päässä edellään. Eräässä paikassa teki polku tavallista jyrkemmän mutkan. Tästä mutkasta vain parinkymmenen metrin päässä oli pari varmistavan osaston miestä asemissaan. Havaittuaan äkkiä ryssän ilmestyvän eteensä polulle hätääntyivät pojat.

”Katso! Ryssä on polulla. Ammutaanko?” sanoi toinen.

”Ammutaan!” vastasi toinen, ja samassa laukaisivat he kiväärinsä. Ryssä tuupertui maahan sydän kahden luodin lävistämänä.

¹⁸⁵ Immonen 1981.

¹⁸⁶ Välisalmi, Heikki, ”Tesantti”, *SM* 7/1943, 48–50.

”Kuka peijakas uskalsi ampua ainoan vankimme!” huusivat partiomiehet.

Kun kaverukset kuulivat suomenkielisen huudon, aavistivat he tehneensä tyhmyyden. Noloina nousivat he ylös risukasojensa takaa.¹⁸⁷

Katkelmassa ”hätäntyneisyys” ja sen myötä kyvyttömyys toimia oikein kytketään ”nuoruuteen” ja ”poikuuteen”, mutta myös heidän saamaansa vähäiseen kokemukseen ja koulutukseen kertomalla, että ”nuoret miehet” olivat ”tuskin alokaskoulutustaan” saaneet. Erityisen mielenkiintoinen on tarinan kohta, jossa vartiossa olevat miehet ikään kuin taantuvat takaisin pojiksi nähdessään vihollisen tallustavan kohti heitä: ”Tästä mutkasta vain parinkymmenen metrin päässä oli pari varmistavan osaston *miestä* asemissaan. Havaittuaan äkkiä ryssän ilmestyvän eteensä polulle hätäntyivät *pojat*.”¹⁸⁸ Näin kirjoittaja luo tulkintani mukaan kuvan, ettei hätäntyneisyydellä ole miesten maailmassa tilaa, vaan se on ennen kaikkea kypsymättömien ja keskenkasvuisten poikien tunne. ”Miehet” ovat noutaneet sotavangin, mutta ”tyhmyyksissään” nuoremmat ampuvat hänet. Poikuuteen liittyvä innostus saattoi siis kääntyä heitä itseään vastaan.

Tätä tulkintaa tukee osaltaan myös katkelma Urho Linnan kertomuksesta ”Hetki Vankina”:

Ja niin olimme ryssän vankeina. Mitä ihminen ajattelee silloin, kun hän kulkee ryssäjoukon keskellä aseettomana kohti kolkkoa tulevaisuutta? Ei paljon mitään. Minun ainakin oli nälkä, reagoin. Kuvottava tyhjätunne, jolle ensin olisin voinut antaa nimeksi vaikkapa pelon, vaihtui miehekkäämmäksi tunteeksi, mutta ainakin yhtä ilkeäksi omistaa.¹⁸⁹

Linnan katkelmassa pelko ei sovi ”miehekkääseen” maailmaan. Tilalle kirjoittaja antaa tavallaan tyhjyyden tunteen kuvaamalla, ettei vangiksi joutunut sotilas ajattele ”paljon mitään”. Vaikka katkelmassa kertojahenkilö ei taannu vankeudessaan pojaksi, alleviivataan katkelmassa, että on olemassa tunteita, jotka sopivat ja eivät sovi miehen tunneskaalaan. Myös Saara Tuomaala on todennut, että etenkin *Vänrikki Stoolin tarinat* välittivät nuorille – miespuolisille – lukijoilleen kuvan, että ainoastaan poika, joka voitti pelkonsa, pystyi saavuttamaan miehuuden ja kasvoi moraalisesti esikuvaksi muille.¹⁹⁰

Poikuus ilmeni *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa* ennen kaikkea tekoina: se oli toimintaa, joka saatettiin nähdä positiivisessa mielessä poikamaisena, mutta myös negatiivisessa mielessä. Sen sijaan sukulaissuhteeseen liittyvästä poikuudesta ei erityisemmin kirjoitettu lehtien sivuilla; esimerkiksi, millaista oli olla erossa mahdollisesti ensimmäistä kertaa elämässään vanhemmistaan, tai ikävöivätkö miehet vanhempiaan. Silloin harvoin, kun asiasta hiiskuttiin, se kuvasi enemmänkin miehen toiseutta, eli naista, jonka suulla – usein sekä tarinan kertojaäänä, mutta myös kirjoittajan – poikia pojiteltiin. Yhteiskunnallinen perhehierarkia koettiin sota-aikana todennäköisesti ainakin

¹⁸⁷ Palsa, Tenho, ”Kersantti Rautjärven varamiehet”, *HU* 5/1943, 134–135.

¹⁸⁸ Lainauksessa kursivilla korostetut kohdat ovat tutkielman tekijän tekemiä.

¹⁸⁹ Linna, Urho, ”Hetki vankina”, *HU* 6/1943, 179.

¹⁹⁰ Tuomaala 2004, 309.

julkisten instituutioiden tasolla yksittäisen henkilön perhesuhteita merkittävämmäksi, ja perhetaustojen häivyttämisellä saatettiin tietoisesti hakea vaikutelmaa, että nämä ”pojat” sivat ennen kaikkea emämaansa, tuon Suomi-neidoksi kuvatun maantieteellisen alueen puolesta. Jälleen kerran individualismi väistyi kollektivismiin tieltä.

3.4 Kokenut sotaveteraani

Anders Ahlbäckin mukaan jääkärit olivat esimerkillisiä henkilöitä, joissa heijastui nuoruus, miehisuus, kansallissankarit ja kansallinen kamppailu. Jääkäreitä pidettiin kansallisina sankareina – ainakin julkisuuskuvin – myös rauhan aikana. Jatkosodan aikaan sotiin osallistui ”sotaveteraaneina”¹⁹¹ niin jääkäreitä kuin vastikään käydyn talvisodan selvinneitä miehiä. Tämän takia onkin kiinnostavaa tarkastella, missä määrin ja minkälaista kuvaa näistä jo sotaan tai jopa sotiin osallistuneista luotiin lehdissä.¹⁹²

Yleisellä tasolla voidaan sanoa, ettei myyttistä, eli jo aikaisemmista sodista selvinnyttä miestä kuvattu erityisen usein, mutta mainintoja ja kuvauksia on useampia, joten kyse ei ole yksittäistapauksesta. Lehtien välillä oli kuitenkin ero: *Hurtti Ukon* kertomuksissa oli jopa sisällissodan ”sotasankareita”¹⁹³ taistelemassa Suomen itsenäisyyden puolesta, kun taas *Seikkailujen Maailmassa* jääkärit eivät talvisodassa palvelleet tarttuneet aseisiin. Talvisodan sankareista luotiin *Seikkailujen Maailmassa* kuvaa ainoastaan sijoittamalla tapahtumat menneeseen, eikä sodan veteraaneja kuvattu enää taistelemassa käsillä olevassa jatkosodassa. Niin sanottujen sotaveteraanien analysointi on kuitenkin rajattu niihin kuvauksiin, jotka kertovat, miten jo aiemmissa sodissa urhoollisuuttaan osoittaneet miehet olivat jälleen kerran astuneet puolustamaan isiensä maata. Rajaukseen on päädytty, sillä analyysissä halutaan pureutua siihen, millaisiksi miehiksi sotaveteraanit kuvattiin suhteessa nuorempaan polveen.

Hurtti Ukon toimituskunnassa oli tietysti valkoisen Suomen rakentajia ja jääkärikoulutuksen saaneita, mikä selittää osaltaan, miksi lehtien tarinoissa seikkaili silloin tällöin jääkäreitäkin. On tosin hyvä huomioida, ettei ”jääkäri” terminä viittaa ainoastaan Suomen sisällissodassa valkoisten puolella taistelleisiin miehiin: jääkäri merkitsee myös henkilön asemaa puolustusvoimissa. Tässä luvussa keskitytään siis nimenomaisesti käsittelemään niitä jääkäreitä, jotka olivat ottaneet osaa vuoden 1918 tapahtumiin.¹⁹⁴ Ahlbäckin mukaan jääkärit osallistuivat itse myös aktiivisesti oman

¹⁹¹ Aikalaislähteissä ei käytetty termiä sotaveteraani jääkärien ja talvisotaan osallistuneiden kuvaamiseen, mutta olen päättänyt ilmaisumuotoon sen ytimekkään muodon takia.

¹⁹² Ahlbäck 2010, 141.

¹⁹³ Sotasankarilla tarkoitetaan tässä yhteydessä valkoisella puolella taistellutta, jääkäriksi kutsuttua miestä.

¹⁹⁴ Lähdeaineistosta ovat siis valikoituneet ne kertomukset/artikkelit, joissa termillä viitataan oletettavasti vuoden 1918 sotaan osallistuneeseen henkilöön. Näin ollen perustelen jokaisen lainauksen yhteydessä, miksi kyseessä *voisi* olla

sankarikuvansa luomiseen ja ylläpitämiseen, minkä takia *Hurtti Ukon* artikkelit tarjoavat silläkin tavoin kiinnostavan vertailukohdan Ahlbäckin 1920- ja 1930-luvun Suomea tarkastelemaan tutkimukseen.

Kertomuksissa ja raporteissa kuvattuja jo sotia kokeneita henkilöitä kuvattiin monesti harvasanaisiksi toiminnan miehiksi:

Vapaaehtoisia, jotka eivät erikoisella mielihyvällä muistelleet talvisotaansa koulutuskeskuksessa eivätkä saaneet toiminnanhalulle tyydytystä rannalta käyttämisestä, vaikka ryssä olikin muutaman kivenheiton päässä eikä unohtanut jatkuvasti muistuttaa itsestään.¹⁹⁵

Hurtti Ukon helmikuun ja elokuun numeroista poimitut lainaukset esittävät talvisodassakin palvelleet pelottomina ja taisteluvälmiinä, mutta heidän kuvauksiinsa ei käytetä erikoisia ylistyssanoja. Niukanlainen ja toteava kuvaustyyli kuitenkin luo kuvan järkähtämättömästä toimijasta, joka on alistunut kuriin, vaikka keho ja mieli janoavat toimintaa. Lainauksessa luodaan kuva talvisodan veteraaneista, jotka ”eivät erikoisella mielihyvällä muistelleet talvisotaansa”.¹⁹⁶ Kirjoittaja luo kuvan miehistä, jotka eivät halunneet palata muisteloissaan menneeseen. Kyse saattaa olla sodan varmasti traumatisoivasta luonteesta ja tosiasiaa, etteivät sodan nähneet erityisen mielellään muistelleetkaan taisteluita. Talvisodan traumatisoivasta luonteesta ja sodan muistelun hankaluudesta mainittiin myös kapteeni Urho Linnan jopa hieman sodanvastaisessa kertomuksen aloituksessa:

En ikinä varmaankaan pääse niistä alitajunnan peikoista, joiden ahdistamana makasin sotasairaalassa. Se oli talvisodan jälkeistä, Sumussa [sic] eletyn jälkikaikua. Ruumis kesti. Henkikin kesti näennäisesti, mutta jonnekin sisimpään valokuvautui mielikuvia paleltumista, ruumiista, mustista kranaattikuopista sekä kaikesta rikkoutuneesta, sellaisesta hävityksestä, jonka vain pürullinen sota kykenee aikaansaamaan.¹⁹⁷

Kirjoituskilpailussa palkittu ”Hetki vankina” -kertomus tuo esille sodan raadollisuuden ja selittää, mikseivät sotatoimet jo kertaan tai kahteen kokeneet mielellään palanneet näihin muistoihin. Vaikeista asioista vaikeneminen voidaan nähdä myös miehisenä kykynä kieltää tunteensa – tai, jos ei aivan kokonaan kieltää tuntemasta, niin estää niiden näyttäminen ulkopuolisille. Pelot ja ahdistukset eivät saaneet vaikuttaa toimintaan, minkä takia niistä puhumattomuus voidaan nähdä miehisenä vahvuutena, sillä tunteiden valtaan antautuminen on muun muassa Jopi Nymanin tulkinnan mukaan feminiinisyyteen liitettävä piirre. Urho Linna luo kuvan miehestä, joka ei halua

mahdollisesti sisällissodassakin taistellut henkilö, ja pohdin, mikä merkitys jääkäri-nimityksen mainitsemisella siinä yhteydessä oikein on.

¹⁹⁵ Nikulainen, Pentti, I., ”Lilliputtilaivasto”, *HU* 2/1943, 39.

¹⁹⁶ Jatkosotaan otti laajimmillaan osaa lähes 530 000 miestä. Talvisodan armeija oli kutsuttu palvelukseen kesällä 1941 – tällöin armeija koostui valtaosin miehistä, jotka olivat syntyneet ennen Suomen itsenäistymistä. Suurin osa vanhimmasta ikäluokasta kotiutettiin keväällä 1942. Koko jatkosodan armeijan harmaissa palvelivat ikäluokat, jotka olivat syntyneet vuonna 1911 tai sen jälkeen. Näistäkin ikäluokista oli otettu osaa talvisotaan. *Kivimäki* 2013, 49–50.

¹⁹⁷ Linna, Urho, ”Hetki Vankina”, *HU* 6/1943, 178.

vatuloida menneitä, vaan keskittyy enemmän tulevaan: ”[E]ivätkä saaneet toiminnanhalulleen tyydytystä rannalla kyttäämisestä.”¹⁹⁸

Kertomuksissa yhdistyy Ahlbäckin jääkäri-narratiiviin liittyvä ”intohimon” kuvaus. Katkelmassa miehet toimivat sisäsyntyisen liekin voimalla. Toinen jääkärimyyttiin vahvasti liittyvä asia oli Ahlbäckin mukaan nuoruus. Ahlbäckin havainto on 1920- ja 1930-luvulta peräisin olevasta lähdemateriaalista, minkä takia se ei ole täysin verrattavissa tämän tutkielman lähdeaineistoon. Jarkko Kempin mukaan jääkäreiden keski-ikä oli jo talvisodan aikana viisissä kymmenissä ja nuorin talvisotaan osallistunut jääkäri oli 40-vuotias. Kempin tilastoinnin mukaan talvisotaan osallistui 774 jääkäriä – Kemppi ei kerro, kuinka moni näistä reippaasta seitsemästä sadasta taisteli vielä jatkosodassa.¹⁹⁹ On kuitenkin kiinnostavaa, ettei *Hurtti Ukossa* juuri kuvattu edellisten sotien nähneitä erityisemmin ulkonäöllisesti eikä heidän fyysiseen ikäänsä viitattu.

Jääkäri-nimitystä käytettiin lehdissä kuitenkin myös vähemmän patrioottisessa sävyssä, mikä selittyy sillä tosiasialla, että termillä viitataan kevyen jalkaväkiryksikön sotilaaseen. Esimerkkinä toimii ”Jääkäri Jäppisen” -palsta, jossa kuvattiin humoristisemmin sota-aikaa yleisellä tasolla. Jääkäri Jäppisen suulla otettiin kuitenkin huumoriin verhottuna kantaa ja luotiin kuvaa siitä, millaisessa maailmassa ”Jääkäri Jäppinen” ei halunnut elää. Jäppisen suulla kommentoitiin myös sitä, kuinka nuorten lomalaisten tulisi käyttäytyä, ja millainen on soveliaasta kenttäviihdettä. Tämän lisäksi niin sanotuista kirjeistä huokui agraariyhteiskunnan arvostus ja kaupunkilaisuuteen liitetyt uhkakuvat ja pelot.²⁰⁰ Näistä ”kirjeissä” liioiteltiin ja ivailtiin, miten siviilit – ja etenkin naiset – uskovat likimain kaiken, mitä kuulevat ja levittävät sitä eteenpäin totena. Jäppisen suulla myös luotiin ihanteellista kuvaa naisesta, joka ei puhuisi ”potaskaa kuin rappiolle joutunut rantajätkä”. Kirjoittaja oli myös sitä mieltä, ettei viihdytyskiertueiden naisten ”tarvi riisuukaan”, kun vaan ”sama naine vielä tahtoisi opettaa meille sellaisia lauluja, joita ei vielä ole miljoonia kertoja laulettu levyiltä ja radiosta”.²⁰¹

Miksi kannanotot on allekirjoitettu ”Jääkäri Jäppinen” -salanimellä; onko kyseessä kannanotto siihen, mitä kunnioitetut ja vanhemman polven taistelijat pitävät soveliaana? Uskon, että tällainen päätelmä olisi turhan kaukaa haettu, ellei jopa tekstin ylitulkintaa. On mahdollista, että jääkäri-termillä on haluttu lisätä tietynlaista auktoriteettiasemaa hahmolle, jotta viesti olisi niin sanotusti

¹⁹⁸ Nyman 1997, 121–122.

¹⁹⁹ Ahlbäck 2010, 103; Kemppi 2011, 208–216.

²⁰⁰ Ks. Esim. Urponen 2010, 50, 125–126, 129. Urposen väitöskirja käsittelee varsinaisesti 1950-luvun Suomea, mutta hänen lähdeaineistossaan on viittauksia 1940-luvun Suomessa julkaistuihin kirjoituksiin, joten Urposen väitöskirjan tulkinnat ovat tämän tutkielman kannalta käyviä.

²⁰¹ Ks. ”Jääkäri Jäppisen kirje toimitukselle”, *HU* 10/1943 & 8/1943.

uskottavampi. En siis usko, että ”jäkäri” terminä viittaisi varsinaisesti sisällissotaan osallistuneisiin miehiin, vaan arvoa on käytetty merkitsemään kirjoittajan luotettavuutta.

Sotainvalidit puolestaan eivät kelvanneet novellien, eli sotakertomuksien, päähenkilöiksi. Heistä kirjoitettiin muutenkin hyvin vähän tarkasteluajanjaksona, sillä *Hurtti Ukko* tarttui raporttimielessä aiheeseen vasta syksyllä 1943. Palaan tähän luvussa 4.1, joka käsittelee kotirintaman miehiä. Tässä yhteydessä voidaan mainita, ettei jatkosodassakaan sotineita miehiä kuvattu ainakaan niin vakavasti loukkaantuneiksi, etteikö heistä olisi enää ollut rintamalle. Sotasairaalassa makaavista miehistä oli muutamia kertomuksia, mutta tarinat keskittyivät tällöin usein kuvaamaan kommelluksia ennen sotasairaala.

3.5 Yhteenvedo suomalaissotilaasta

Siihen päättyi ketju tapauksia, jotka jokainen vakuuttavasti todistaa, miten sellaista vastustajaa kuin ryssää vastaan eivät riitä ainoastaan tekniikan tarjoamat apukeinot, vaan että aivan yhtä tärkeänä, useinkin ratkaisevasti vaikuttavana tekijänä on mies, suomalainen oma-aloitteinen, itsenäisesti ajattelemaan ja toimimaan totunut taistelija.²⁰²

Suomalaisen sotilaan kuvausta ei voi pitää ainoastaan sotilaan kuvauksena. Kyse ei ollut Ville Kivimäen mukaan ”ammatinvalinta- tai luonnekysymyksestä”, vaan ”yleisellä ideologisella tasolla” näitä ominaisuuksia odotettiin kaikilta miehiltä: “[...] ne kuuluivat jokaiselta fyysisesti kyllin kykenevältä suomalaismieheltä vaadittaviin ominaisuuksiin.”²⁰³ Tämän takia onkin merkittävää, miten sotilasta kuvattiin miesten toimittamisessa, heidän julkaisemisessaan ja lukemisessaan lehdissä. Hyveet ja miehuus, jotka suomalaissotilaan kuvauksissa esitetään, eivät siis koskettaneet ainoastaan sotilaslukijakuntaa, vaan olivat suomalaisen 1940-luvun miehen narratiivi.

Lehtien esitystavoissa ei ole valtavia eroja kuvata suomalaissotilasta, mitä tulee miehuuden vaatimukseen. Sotamieheltä – rivimiehestä upseeriin – odotettiin valmiutta, velvollisuutta ja kyvykkyyttä. Miehuus oli valmiutta toimia ja uhrata henkensä isänmaan puolesta, velvollisuuden tuntoa isänmaataan, perhettään ja joukkuettaan kohtaan sekä kyvykkyyttä toimia tilanteissa ei ainoastaan käskyjen noudattajana, vaan tilanteen aktiivisena lukijana. Jalkaväen harjoitusohjesääntö vuodelta 1925 esittää samanlaisia tavoitteita sotilaskasvatukselle:

Sotilaskoulutuksen ja -kasvatuksen tarkoituksena on valmistaa joukko sotaa varten [...] Tämän saavuttamiseksi oli ”opetettava erehtymätöntä tottumusta aseiden käytössä, aikaansaattava vaikeampiakin tilanteita kestävä kuri ja velvollisuudentunto, kehitettävä sotilaille tärkeitä ruumiillisia ja henkisiä ominaisuuksia kuten kestävyyttä, voimaa rohkeutta, nopeaa käsityskykyä, päättäväisyyttä ja huomiokykyä [...]”²⁰⁴

²⁰² Linna, Urho, ”Epäonnistunut myyräntyo”, *HU* 10/1943, 300.

²⁰³ Kivimäki 2009, 167.

²⁰⁴ Kronlund Jarl 1988, siteerattu artikkelissa Ahlbäck 2006, 113.

Näitä hyveitä ei siis vaadittu ainoastaan *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa*. Ominaisuudet tai käyttäytymisnormit, joita lehdet tuottivat, voisi pikemminkin ajatella olevan julkisten instituutioiden luoman kuvan uusintamista ja vahvistamista. Lehtien sotakertomukset – eivätkä instituutioiden asettamat tavoitteetkaan – kerro lopulta siitä, miten asiat todella olivat, vaan sen, miten niiden toivottiin olevan.

On kiinnostavaa, kuinka Suomen armeijan, koulun ja suojeluskuntatoiminnan tavoitteet heijastuvat kulttuurin alimmallekin tasolle asti, puhtaasti viihteelliseksi tarkoitettuun pulp-lehteen, joksi *Seikkailujen Maailma* lukeutuu. Näkemykseni mukaan kulttuurillisesti hyväksytyjen mallien tuottaminen ja uusintaminen on osin jo toteutunutta, sillä ideaalit – jotka valtakulttuuri ja niin sanottu marginaalikulttuuri, johon *Seikkailujen Maailman* katsotaan kuuluvan – ovat jo toteutuneet ideologian tasolla. Sotilasihanne vierähti julkisten instituution portaiden kautta *Hurtti Uksoon*, mutta vielä puhtaammin ihanne esitettiin kuitenkin *Seikkailujen Maailmassa*, mitä voi selittää genrelle ominaisilla tyyliseikoilla: pulp-lehtien sisältöön yksiulotteiset sankarihahmot sopivat.

Kun lehtien luomaa kuvaa ideaalimiehestä vertaa Anders Ahlbäckin jääkärisankaruudesta rakennettuun sotilas(sankari)kuvaan, voi huomata selkeitä yhteyksiä. Ahlbäckin mukaan jääkärisankaruudessa oli kyse uhrivalmiudesta, matkasta tuntemattomaan, hankaluuksista, voiton saavuttamisesta, sekä kotiinpaluusta, voitosta ja menestyksestä.²⁰⁵ *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa* rakennettiin samanlaista, kansallissankaria – samanlaista suomalaismiestä.

Lehtien mieskuvien eroavaisuudet liittyvät genrelle ominaisiin tyyliseikkoihin. Kanervan Kirjapaino Oy:n julkaisema *Seikkailujen Maailma* oli puhtaasti viihteellinen julkaisu, jossa on totuttu näkemään vahvasti kaavoittuneita ja karikatyyrisiä hahmoja. ”Seikkailulukemiston” tarinoiden keskiössä oli ennen kaikkea toiminta, ei niinkään sotilaiden sisäisten tuntemuksien tarkastelu. *Hurtti Ukossa* puolestaan jo sisällön erilaisen kirjon takia oli mahdollista päästä sotilaan päähän sisään.

Yksi kiinnostavimmista kaikkia tarinoita ja artikkeleita koskevista kysymyksistä oli individuaalin ja individualismin välinen jyrkkä erottelu ja toisinaan jopa ristipaine. Lehtien sisältöjä voimakkaasti toisiinsa yhdistävä tekijä oli siis kysymys yksilöllisyydestä ja yhteisöllisyydestä, mikä heijastaa ajan ilmapiiriä varsin hyvin. Pauli Arolan kirjoittamassa *Tavoitteen kunnon kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924* tuodaan esille, kuinka vahvasti suomalaisia haluttiin kasvattaa

²⁰⁵ Ahlbäck 2010, 142.

tietynlaiseen yhteisöllisyyteen: vastuuseen yhteiskunnasta ja yhteisöstä. Egoismi oli herättänyt paljon pahennusta jo sotia ennen, joten yhteisöllisyyteen kasvattamista jatkettiin myös suojeluskuntien poikatyössä ja myöhemmin myös asepalveluksessa.²⁰⁶ Vahva yhteisöllisyyden korostaminen ja vaatiminen miehiltä on varmasti osin perusteltavissa sodankäyntiin liittyvillä syillä, mutta jos ajattelee asevelvollisuuskasvatusta yhtenä yhteiskunnallisena toimintaympäristönä ja kulttuurin ilmentäjänä, voi taustalla aistia pelkoa muuttuvaa yhteiskuntaa kohtaan. Maatalousvaltainen suomalaisuus oli perustunut yhteisön voimaan, mutta kaupungistumiseen liittyi paitsi kaikenlaiset paheet myös yhteisön merkityksen tietyn asteinen pieneneminen.²⁰⁷

Myös julkaisujen hyvinkin yhdenmukaiset mieskuvat ovat tulkintani mukaan osa tätä yhteisöllisyyden rakentamista. Mieskuvien tietynlaiseen yhdenmukaisuuteen voi vaikuttaa se, että kumpaakin lehteä luettiin sekä kotona että linjoilla. Kumpaakaan julkaisuista ei luettu yksinoikeudella ainoastaan rintamamiesten joukoissa. Näin ollen mieskuvat saattaisivat poiketa esimerkiksi pienilevikkisten, paikallisten korsulehtien tuottamista mieskuvastoista radikaalistikin. Merkillepantavaa tässä on omalla tavallaan vaatimus yhteisöllisyydestä: tavoitteen kollektivismista. Lehtien mieskuva on sopivan säröinen, jotta se on voitu esittää etulinjan taistelijoille, mutta kuitenkin sen verran sliipattu, että kotirintamalla odottavien ei tarvinnut huolestua liiaksi asti rintamamielistä. Lehtien mieskuva näin ollen hakee konsensusta kahden yhteisön – kotirintaman ja taistelijoiden – välille ja pyrkii luomaan yhteisöllisyyttä siten, että se tarjoaa henkilöihahmoja, jotka tavoittavat molemmat osapuolet.

Kaikista keskeisintä näissä mieskuvia luovissa tarinoissa oli mielestäni ajatus siitä, miten miehen tulee toimia univormun ja sisäisen äänensä ristipaineessa. Lopulta merkittävintä ei ollut lehtien mielestä se, miltä yksittäisestä sotilaasta tuntui, vaan se, että hän toimi tunteestaan huolimatta. Lehtien sotilaat ikään kuin antoivat tilaa epäröinnille ja peloille, mutta eheytytarinoiden kautta ne pystyivät ohjaamaan miehen toimintaa haluttuun suuntaan. Lehdistä on luettavissa univormun ja yksilön välisestä kamppailusta, mutta kertomukset toistivat kaavaa, jossa yksilö taipui foucaultilaisen käsityksen mukaiseen objektivisointiin. Tarinoiden pohjalta voi tehdä lopulta seuraavanlaisen päätelmän miehuudesta: merkittävintä miehuudessa on toiminta ja teot – eivät ajatukset ja tunteet.

²⁰⁶ Vertaa lukuun 2.1

²⁰⁷ Arola 2003, 209.

4. Miehuuden toiseudet: alisteiset maskuliinisuudet ja nainen miehen toiseutena

Kuten aikaisemmin olen tuonut varsin selkeästi esille, esitti suurin osa lähdeaineiston materiaalista kuvaa juuri sotilastyötä toimittavasta miehestä. Lehtien antamaa mieskuvaa ei kuitenkaan ole mahdollista tarkastella kattavasti ainoastaan tulkitsemalla tätä niin sanottua hegemonista maskuliinisuutta, jota kuva suomalaissotilaasta – säröistä huolimatta – rakensi. Tämä luku käsitteleeekin normimiehuudelle alisteisia asemia, joista ilmeisimpänä on lehdissä esitetty naiskuva, mutta yhtä tärkeänä analyysiyksikkönä ovat myös valtavirrasta poikkeavat mieskuvat, mikä tarkoittaa tässä yhteydessä kotirintamalla kuvattuja miehiä. Luku jakaantuu kahteen alalukuun, joista ensimmäisessä tarkastellaan sotilasmiehelle alisteisia maskuliinisuuksia ja toisessa alaluvussa puolestaan luodaan katsaus suomalaisnaiseen, joka osaltaan toimi hegemonisen maskuliinisuuden ylläpitäjänä ja pönkittäjänä. Kummankin alaluvun tarkoituksena on osoittaa, miten kuva suomalaissotilaasta oli lopulta kuva paitsi ihanteellisesta suomalaismiehestä myös Suomen kansalaisesta.

4.1 ”Myös eikö aseetonkin toisinaan, voi miehuut’ osoittaa?”

Kaikki miehet eivät syystä tai toisesta ottaneet osaa sotaponnisteluihin rintamalla, vaan suorittivat maanpuolustusvelvollisuutensa toisenlaisella taistelutantereella. Tähän tosiasiaan *Hurtti Ukonkin* toimitus ikään kuin havahtui syksyllä 1943:

Myös kotiseudulla rintaman takana käydään sotaa ja suoritetaan sisua ja rohkeutta vaativia tekoja kirvein, kuokin ja känsäisin kourin. Nämäkin teot ovat omalla alallaan arvokkaita muistiin merkittäviksi asemiestemme sankaritekojen rinnalla Suomen kansan aikakirjoihin, sillä ne osaltaan varsin ansiokkaalla tavalla täydentävät aikamme kuvaa ja esittävät taistelumme kulkua ja luonnetta.²⁰⁸

Hurtti Ukossa julkaistiinkin syyskuun numerossa erityisen paljon kotirintamaa käsitteleviä artikkeleita ja sama linjaus jatkui myös loppuvuoden numeroissa, joissa kuvattiin aikaisempaa enemmän ”taisteluja” sotateollisuudessa ja kotirintamalla. Tästä huolimatta kotirintaman miehet eivät seikkailleet novellien ja kertomusten päähenkilöinä, minkä lisäksi ilmiö on ainoastaan havaittavissa *Hurtti Ukossa – Seikkailujen Maailma* jatkoi tarinoimalla ainoastaan sotaepöikien seikkailuista. Koska *Hurtti Ukossa* linjattiin napakkaan sävyyn aikaisemmin mainitussa syksyn numerossa juuri kotirintaman ponnisteluista, ja koska lehdet sisälsivät loppuvuoden ajan aikaisempaa enemmän kotirintamalla toimivia miehiä käsitteleviä artikkeleita, olen katsonut relevantiksi tarkastella hieman myös näitä mieskuvia. Tässä alaluvussa pohditaan, millaisia miehiä kuvattiin kotirintaman ponnisteluissa: mikä oikeutti heidän poissaolonsa asevelvollisuudesta, mitä ominaisuuksia kotirintaman miehellä oli ja miten nämä hyveet suhteutuvat suomalaisen sotilaan kuvaan. Toisin sanoen pyrin vastaamaan *Hurtti Ukon* toimituksen muotoilemaan kysymykseen:

²⁰⁸ Paano, Uno, ”Työn ritarien mukana talkoorintamalla”, *HU* 9/1943, 259.

”Mutta nykyisenä aikana, jos koskaan, voidaan täydellä syyllä esittää uudelleen Vänrikki Stoolin tarinoista tuttu, maaherra Wibeliuksen lausuma kysymys: ’Myös eikö aseetonkin toisinaan, voi miehuutt’ osoittaa?’²⁰⁹

J. L. Runebergin Vänrikki Stoolista tehty poiminta, jota *Hurtti Ukon* toimitus käytti, asettaa hyvinkin vahvasti asepalveluksen ja miehuuden toisiinsa kiinni yhtäläisyysmerkillä. Lausekkeen asettaminen kyseenalaiseksi paljastaa normin, joka oli vallinnut vähintään Runebergin ajoista asti: miehuutta testattiin, ja se oli todistettava taistelun tuoksinassa. *Hurtti Ukkoa* julkaistiin ja luettiin myös kotirintamalla, joten lukijakunnassa oli paljon myös ”työnritareita”, minkä takia toimitus on todennäköisesti halunnut antaa myös heidän työlleen arvon. Sitä, onko tunnustuksen tarve huomattu lehden toimituksessa vai onko siihen tarvittu lukijoiden närkästyneitä yhteydenottoja, on mahdotonta vastata ilman täydellisiä arkistomateriaaleja.

Kotirintaman miehuudesta ehdittiin antaa vuoden 1943 kolmessa viimeisessä numerossa yllättävänkin laaja kuva, jossa esiteltiin erilaisia miehen positioita kotirintamalla – koska kirjo oli kohtalaisen kattava ja tarkastelujakso tässä yhteydessä lyhyt, ei mikään tema toistunut toista useammin. Valtaosassa artikkeleita rintamalta poisjääntiin tarjottiin kuitenkin tavallaan jokin syy,²¹⁰ joka tulkintani mukaan myös osaltaan esti heiltä pääsyn täydellisesti miehuuden piiriin, vaikka *Hurtti Ukon* toimitus kovasti vakuutteli myös kotirintaman miesten ansainneen miehuutensa toisenlaisilla taistelukentillä.

Kotirintaman miehelle sopivana toimintakenttänä toimi ensinnäkin, mikäs muukaan kuin mottitalkoot, joista *Hurtti Ukko* kirjoitti syyskuussa 1943. Mottitalkoisiin ottivat osaa kliseisesti ilmaistuna kaikki lähes vauvasta vaariin: *Hurtti Ukon* artikkelissa ”Työn ritarien mukana talkoorintamalla” esitellään muutama ”varhaiskypsä”, eli juniorisarjaan luokiteltavat 6-vuotiaat Erik ja Juhani, sekä ”motinhakkaajien kunniakaartilaisia”, joista ”mottitalkoolaisten nestor” on ehtinyt 99 vuoden ikään. Ikärajoitteisten lisäksi mottimiehiksi kelpasivat myös toimintakyvyltään rajoittuneet invalidit sekä fyysisiltä ominaisuuksiltaan heikommat naiset, joihin palaan luvussa 4.2.

Mottिताistelijoiden ikähaitarin alin ja ylin porras osoittavat miehuuteen sopivia hyveitä – samoja kuin sotilasasuun sonnustautuneet miehet: kyvykkyyttä ja valmiutta toimia isänmaansa puolesta reippain mielin ja empimättä. Mottिताistelijoiden junioreita ja ikäihmisiä, kahta ääripäätä, yhdistää kuitenkin tekijä, joka erottaa heidät miehuudesta – ikä. Joko liian alhaisen tai liian korkean ikänsä

²⁰⁹ ”Hurtti Ukko taistelevan kansan lehti”, *HU* 9/1943, sisäkansi.

²¹⁰ Huom. Poikkeuksena *Hurtti Ukon* joulunumero, jossa julkaistussa artikkelissa ”Raskaan teollisuuden työssijoilta – sotatarviketeollisuutta ja sen miehiä”, ei selitetty, miksi nämä miehet suorittivat maanpuolustusvelvollisuutensa tehtaissa eivätkä Suomen ja Neuvostoliiton rajalla. *HU* 11–12/1943, 354–357.

vuoksi osa mottitalkoolaisista ei pysty todistamaan miehuuttaan miehuuden tulikokeessa, eli taistelussa isänmaan puolesta. Invalidisoituneet miehet puolestaan eivät kelvanneet toisenlaisten fyysisten rajoitteiden takia rintamapalvelukseen. Lehdistä henkii kuitenkin, että taistelutahto isänmaan puolesta ei ole iästä eikä invaliditeetista kiinni. Ikä on asennekysymys, sillä fyysisen iän rajoittavista tekijöistä huolimatta niin nuoret kuin vanhatkin voivat yltyä ”suorastaan yllättäviin työsuorituksiin”, jos he vain itse ovat asennoituneet oikein. Tätä asennekysymystä ei sanota suoraan artikkelissa, mutta se ilmenee esiteltävien henkilöiden reaktioista, kun heiltä kysytään, miten ”nestorit” vielä jaksavat kirvestä heiluttaa niin reippaaseen tahtiin: ”Hyvänen aika, terve mies, eihän minua vielä mikään vaivaa!”²¹¹ Reaktiota voi luonnehtia yllättyneeksi ja herkimmin luettuna myös ehkä hieman loukkaantuneeksi vastaukseksi. Se, mitä fyysinen kunto ei enää tai vielä mahdollista vanhan tai nuoren iän takia, korvataan ”suomalaisella sisulla”, jota voidaan nimittää myös taistelutahdoksi.

Vaikka mottitalkoisiin osallistuneiden työtä haluttiin korostaa ja vaikka myös heille myönnettiin paikka miehuudessa, tämä oli jossain määrin alisteista sotilasmiehuudelle. Tämä käy ilmi *Hurtti Ukon* artikkelista: ”Talkootyössäkin, joka aivan olennaisesti liittyy kansamme sotaponnistuksiin – sen avullahan pyritään kaikkien mahdollisuuksien mukaan tukemaan rintamasotureitten, kaatuneitten, invaliidien ym. sodan kovasti koettelemien perheitä – [...]”²¹² Lainauksesta voi tulkita, että kotirintamalla toimivat miehet – ja naiset – ovat alisteisia rintamalla taisteleville. Kotirintaman ponnistusten on tarkoitus auttaa ase kädessä taistelevia etulinjan miehiä ja tukea heidän saavutuksiaan. Tavallaan kotirintaman miehuus oli siis alisteista etulinjan taistelijan miehuudelle, joka muodosti normin, sillä sotilaan syytä rintamalla oloon ei tarvinnut selittää toisin kuin miehen, joka oli kaukana sodan rytinästä.

Erityisen mielenkiintoinen on siis jännite, joka artikkeleissa muodostuu kotirintamalaisten miehuuteen. Kotirintaman miehet ovat niin miehisiä kuin heidän *toimintaympäristönsä* ja *vajavaisuutensa* vain voi antaa myöten, mutta heiltä puuttuu aina ikään kuin jokin niin sanotun täydellisen miehen määre. Tästä voidaan tehdä merkittävä ja kansainväliseen tutkimukseen yhteydessä oleva havainto siitä, että miehuus määrittyy vahvasti juuri fyysisyyden kautta. Mottitalkoolaiden ikäjakauman juniorit ja nestorit rajautuvat pois fyysisen ikänsä puolesta, mikä määrittelee näin ollen poissulkutekniikalla miehuuden määreeksi sopivaksi katsotun iän. Muun muassa Rose on esittänyt, että hegemoninen maskuliinisuus on linkittynyt ikään ja kuntoon. Rosen mukaan hegemoninen maskuliinisuus on vahvasti kytköksissä nuoruuteen, mikä osoitetaan erona

²¹¹ Paano, Uno, ”Työn ritarien mukana talkoorintamalla”, HU 9/1943 26.

²¹² Ibid, 259.

vanhoihin miehiin. Samanlainen päätelmä voidaan tehdä myös tämän tutkielman lähdeaineistosta, sillä *Hurtti Ukko* kertoo lukijoilleen, että mottitalkoolaisten ”korvenraivaajasisusta” saatiin näytteitä ”ennen kaikkea vanhuksiemme esittämänä”²¹³. Invaliditeettikin liittyy vahvasti fyysisyyteen – tai Rosen tulkintoja mukaillen: kuntoon – sillä raajarikkona miehen suorituskyky on alentunut, mikä tarkoittaa sitä, ettei hän voi toimia sillä kentällä, joka lehtien mukaan kasvatti pojista miehiä. Erityisen kiinnostavana ja jopa yllättävänä yksityiskohtana on tuotava esille, ettei *Hurtti Ukko* näytä tehneen eroa sota- tai siviili-invaliditeetin välille: lehti ei luokittele näiden kahden mottitalkoosallistumisien arvoa tai tee niiden välille eroa. Löytö on jännittävä, sillä aikaisemmissa sodissa osan toimintakyvystään kadottaneet olivat raajansa mukana menettäneet näin tavallaan osan miehuudestaan. Mikäli ero olisi tehty sota- ja siviili-invalidien välille, olisi ollut mahdollista ajatella, että pelkästään sodassa toiminut mies ansaitsi kunnioituksen, mutta tämä löytö osoittaa kuitenkin jotain muuta. Tämän otannan puitteissa voisi tehdä jopa sellaisen johtopäätöksen, että sankarillista oli selvitä sodasta kokonaan toimintakykyisenä, tai menettää henkensä isänmaan puolesta. Invaliditeetin voi tulkita olevan ikävä ”välimuoto”. On toki otettava huomioon, että siviilihenkilöitä käsittelevien artikkeleiden määrä oli sangen pieni tässä otannassa, joten pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna tulokset saattavat kertoa toisenlaista tarinaa.²¹⁴

Toinen näkemystäni mottitaistelijan alistaisuudesta sotilasmiehelle vahvistava argumentti lausutaan samaisen syyskuisen artikkelin lopussa:

Olemme tässä esitelleet eräitä poimintoja tavallisesti heikkoina työntekijöinä pidettyjen: vanhusten, lasten, invalidien ja naisten, työsuorituksista mottitalkoissa. Parhaissa miehuudenvoimissa olevan miehen motinhakkuussahan ei itse asiassa ole mitään erikoista, erittäinkään, jos hän on ruumiilliseen työhön tottunut.²¹⁵

Anonyymi kirjoittaja vahvistaa käsitystä ”parhaissa miehuudenvoimissa” olevista mieshenkilöistä hyväkuntoisina miehinä, joiden motinhakkuussa ”ei itse asiassa ole mitään erikoista”. Näillä sananvalinnoilla kirjoittaja osoittaa, että aikaisemmin kuvailtuihin ”yllättäviinkin” tuloksiin yltäneiden ”heikkojen työntekijöiden” tekemänä saavutukset ovat merkittäviä ja ansaitsevat maininnan, mutta tietylle ihmisryhmälle ne ovat kuitenkin normi, josta ei tarvitse taputella miestä selkään.

Jo ”parhaat miehuudenvoimansa” menettänyt mies sopi myös toimimaan työelämässä sodankin aikana. Syyskuun *Hurtti Ukossa* oli osin henkilöhaastatteluun perustuva artikkeli tamperelaisesta kenkätehtailija Emil Aaltosesta²¹⁶ ja lokakuun numerossa puolestaan julkaistiin artikkeli

²¹³ Paano, Uno, ”Työnritarien mukana talkoorintamalla”, *HU* 9/1943, 260.

²¹⁴ Rose 2004, 186.

²¹⁵ Paano, Uno, ”Työnritarien mukana talkoorintamalla”, *HU* 9/1943, 262–263.

²¹⁶ Tammi, Yrjö, ”Työn ja tarmon suurmies”, *HU* 9/1943, 274–276.

”Suomalainen työmies – innokas urheilija ja valistunut kansalainen”²¹⁷. Artikkelien kantavina teemoina on suomalaisen miehen työteliäisyys ja periksiantamattomuus, jota kuvataan termillä ”sisu”. Suomalaisen sisun korostaminen kotirintaman miehen yhteydessä on sikäli kiinnostava, ettei sitä käytetty havaintojeni mukaan laisinkaan yhtä usein kuvailtaessa suomalaista sotilasta. Sotilaiden toimintakyky perustui kylmään harkintaan ja toisinaan rämäpäiseen rohkeuteen, kuten olen aikaisemmassa luvussa (3.1) osoittanut. Yhtäläisyydet taisteliamiehen ja työmiehen välillä voi kuvata parhaiten antamalla jälleen *Hurtti Ukolle* puheenvuoro: ”Kansamme keskuudessa on monia yksilöitä, jotka juuri työllään ja leppymättömällä, vastuksista lannistumattomalla taisteluhengellään ovat luoneet itselleen hyvän, turvallisen aseman yhteiskunnassa.”²¹⁸ Yksilön – josta esimerkkinä kuitenkin annetaan lehtien yhteydessä lähes kaikissa tapauksissa juuri mies – hyveenä on siis taisteluhenki ja lannistumattomuus.

Yrjö Tammen artikkeli Emil Aaltosesta antaa kuvan ryysyistä rikkauksiin kulkeneesta kenkätehtailija Aaltosesta, jossa ilmenevät kaikenlaiset suomalaishyveet. Aaltonen on toimituksen mukaan ilmentänyt elämänsä aikana, uraa luodessaan, ”sitkeää uurastusta” ja ”tarmoa”. Toimituksen mukaan Aaltosen elämäntyö ilmentää näitä hyveitä erityisen hyvin, mutta toimitus muistaa muistuttaa lukijaansa siitä, että nämä hyveet ovat olleen lähes kaikilla ”Suomen miehillä, jotka ovat vuosisatojen saatossa ”taistelleet korpea ja hallaa vastaan”. Toimitus kuvaa näitä miehiä ”toisenlaisiksi sankarihahmoiksi”.²¹⁹

Ikänsä puolesta Aaltonen ei kuitenkaan olisi mitenkään sopinut sotatantereelle enää vuonna 1943. Näin ollen hän edustaa sikäli ristiriidatonta miestoiseutta hegemoniselle sotilasmaskuliinisuudelle, ettei hänen sijaansa kotirintamalla voida asettaa erityisen kyseenalaiseksi – etenkin, kun hän on osoittanut koko uransa aikana suomalaishyveitä. Huomattavasti kiinnostavampi artikkeli onkin Väinö Hokkasen kirjoittama ja julkaistu lokakuun *Hurtti Ukossa*.

Hokkasen kirjoitus käsittelee niin sanottua ”tavallista työmiestä” Vihtori Liljeqvististä. Liljeqvist on ehkä hieman yli ”parhaiden miehuudenvuosiensa”. Tähän päätelmään voi tulla pienten vihjeiden avulla, joita artikkeli antaa kerrottavastaan. Painijanakin menestyneestä Vihtorista on painettu artikkelin yhteyteen kuva, joka on vuodelta 1936, ja kuvatekstiksi Hokkanen on muotoillut: ”Miehuuden parhaissa voimissa.”²²⁰ Vuonna 1943 otetussa perhepotretissa istuu neljissä- tai

²¹⁷ Hokkanen, Väinö, ”Suomalainen työmies – innokas urheilija ja valistunut kansalainen”, *HU* 10/1943, 304–305.

²¹⁸ Tammi, Yrjö, ”Työn ja tarmon suurmies”, *HU* 9/1943, 274.

²¹⁹ Tammi, Yrjö, ”Työn ja tarmon suurmies”, *HU* 9/1943, 274.

²²⁰ Hokkanen, Väinö, ”Suomalainen työmies – innokas urheilija ja valistunut kansalainen”, *HU* 10/1943, 305.

viisissäkymmenissä oleva mies, joten hän tuskin olisi palvellut ainakaan etulinjassa sodassa.²²¹ Hokkanen avaa Liljeqvistin menneisyyttä hieman tarkemmin, mikä saattaa tarjota kuitenkin ikää ”paremman” selityksen sille, miksi Liljeqvist istuu perheineen sohvalla ja miksi tästä ”tavallisesta työmiehestä” on julkaistu artikkeli valkoista Suomea edustavan lehden toimituksen toimesta. Vihtori kertoo ”mukanaolostaan v. 1918”: ”[S]otkeuduin sodan hävinneelle puolelle[...]” Liljeqvistin osallisuus sisällissotaan punaiselle puolella ja vankka menneisyys ja nykyisyys muun muassa luottamusmiehenä ja ammattiyhdistystoimitsijana on saattanut vaikuttaa siihen, ettei V. Liljeqvist puolustanut aseita kotimaataan. Merkillepantavaa Vihtori Liljeqvistista kertovassa artikkelissa on samanlainen eheytymistarina kuin sotilasmiesten tarinoissa. Liljeqvist ei paljon puhu sisällissodasta, mutta toteaa ”sotkeutuneensa” väärälle puolelle; hänen osuuttaan ”punikkina” häivytetään lisää mainitsemalla, ettei hän oikeastaan ehtinyt varsinaisiin taisteluihin osallistuakaan. Artikkelissa on näin ollen nähtävissä kamppailu miehuudesta. Kuten aikaisemmin on todettu, ei miehuus ollut sukupuoleen liitettävä vakiovaruste, vaan se täytyi ansaita. Sotilastarinoissa miehuus ansaittiin paitsi toimimalla miehuutta vaativalla kentällä, sodassa, myös tekemällä oikeita valintoja vaikeuksista ja epäröinnistä huolimatta. Liljeqvist valitsi vuoden 1918 sodassa väärin, mutta on näiden vuosien aikana eheytynyt ja saattanut saavuttaa jonkinlaisen arvostuksen miehenä.

Punaisen taustansa takia on kirjoittajan vakuuteltava lukijalleen, että Liljeqvist on nyt kaidalla polulla ja on ansainnut paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Niinpä kirjoittajan luettelussa Liljeqvistin yhteiskunnallisen elämän osallistumisen muotoja lukija hengästyy. Ammattiyhdistystoimintaa, luottamusmiestoimi, kaupunginvaltuusto, urheiluasiantuntija – kirjoittaja luonnehtii Vihtoria ”ahkeraksi kokousmieheksi”. Niinä harvoina hetkinä, kun Vihtori ei toimita aktiivisen kansalaisensa tointa työmaalla tai luottamustoimissa, hän ei maista väkijuomia, koska hänestä se on rahojen ”hassaamista”. Sen sijaan Liljeqvist käyttää vapaa-aikansa viisaasti; hän nimittäin suuntaa energiansa ”henkisiin harrastuksiin”, joista lukeminen on mieluisin. Kaunokirjallisuutta V. Liljeqvist ei liiemmin arvosta, vaan hän on nähnyt ”tärkeämpänä hakea sitä tietoa, mitä työläinen elämisen- ja yhteiskunnallisessa taistelussaan tarvitsee”. Kirjoittaja on maininnut ennen kaiken tämän aktiivisuuden vyöryttämistä lukijan verkkokalvoille, ettei Vihtori Liljeqvistiä ole valittu ”minään erikoisuutena”.²²²

Ihmemies V. Liljeqvist on kuin oppikirjavastaus siitä, millaiseksi suomalaisia haluttiin kasvattaa 1900-luvun alkupuolella. Pauli Arola toteaa väitöskirjassaan *Tavoitteena kunnan kansalainen*, että

²²¹ Etulinjassa taistelleet ”vanhimmat” sotilaat olivat Kivimäen mukaan yleensä vain kolmenkymmenen vanhoja. Kivimäki 2013, 227.

²²² Hokkanen, Väinö, ”Suomalainen työmies – innokas urheilija ja valistunut kansalainen”, HU 10/1943, 304–305.

yhteiskunnallisen kasvattamisen tärkeimpänä tehtävänä oli kasvattaa sen jäsenet tietoisiksi kansalaisvelvollisuuksistaan sekä valmistaa ja innostaa heitä harrastamaan yhteistä hyvää tekevään julkiseen elämään. Arolan mukaan kasvatuksessa pyrittiin vaikenemaan kansakunnan hankalista kysymyksistä, mutta esimerkiksi nais- ja raittiuskysymys kuuluivat niin sanottuihin myönnytyksiin, joista oppikouluissa saatettiin oppilaiden kanssa keskustella. Väinö Hokkasen artikkelissa on läsnä hyvin vahvasti samanlaiset yhteiskunnalliset tavoitteet kuin 1910- ja 1920-luvun opetussuunnitelmissa. Kiinnostavana huomiona on kuitenkin se, kuinka laajasti yhteiskunnallista kansalaiskasvatustavoitetta toteutettiin 1940-luvun Suomessa. *Hurtti Ukko* oli kuitenkin julkaisijoistaan huolimatta enemmän ajanviete- kuin asialehti.²²³

Mikäli miehen toimintaympäristöksi kuvattiin kotirintama, tarjottiin sille aina ikään kuin jokin selitys, mikseivät miehet olleet osoittamassa miehuuttaan sotatantereella. Kotirintamalle sijoittumista selitettiin artikkeleissa iällä, sotainvaliditeetilla, mutta myös tulkintani mukaan epäsuorasti kansalaisluottamuksen puutteella. Kotirintaman miehiä ei sovitettu toimimaan esiliinat päällä kotipiirissä, vaan heille sopiviksi sota-ajan aktiviteeteiksi katsottiin mottitalkoot, yhdistystoiminta, menestyvän liiketoiminnan pyörittäminen, agraari-Suomen ylläpitäminen sekä tietysti sotateollisuudessa työskentely. Mottitaistelijoiden ja muiden sotaan kykenemättömien miesten kuvaukset *Hurtti Ukossa* koettivat luoda kuvaa yhtenäisemmästä kansakunnasta poliittisista hairahduksista ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttöpäikasta huolimatta.

Periaatteessa miehuuden ominaisuudet olivat samanlaisia niin taistelukentillä kuin kaupungeissa ja maaseudulla, kaukana sodasta. Miehellä vaadittiin tietynlaista itsekuria – esimerkiksi kieltäytymistä alkoholin illoista – hänen tuli osoittaa intoa isänmaataan kohtaan, mikä saattoi ilmetä esimerkiksi ahkerana mottityöskentelynä tai aktiivisena kansalaistoimijana, kuten V. Liljeqvistin tapauksessa. Kuten olen edellä esittänyt, asettivat artikkelit kuitenkin nämä kotirintaman miehet jossain määrin alistaiseen asemaan sotilasmieheen nähden. Tulkintani mukaan kyse oli lopulta tosiaankin toimintakentästä, jolla he toimivat: kotirintama ei ollut kenttä, jossa miehuutta voisi testata oikeasti. Näin ollen, vaikka miehellä lähtökohtaisesti oli samanlaisia hyveitä kuin sotilaalla, ei hän voinut saavuttaa samanlaista arvostusta ja asemaa – miehuuden normia, joka toteutui ennen kaikkea rintamalla. Aseetonkin saattoi siis osoittaa miehuutta, mutta näkemykseni mukaan hän ei voinut täyttää täydellisesti miehuuden vaatimuksia toimintaympäristönsä takia.

²²³ Arola 2003, 209.

4.2 Nainen miehen toiseutena

Koska nationalismi on esittänyt yhteiskunnat homogeenisempina kuin ne todellisuudessa ikinä ovat olleet ja koska kansalaisuus on yleensä koettu joksikin suuremmaksi – Kirsti Lempiäisen mukaan jopa sukupuoli häivyttäväksi – yhteisöllisyydeksi,²²⁴ on kiinnostavaa tarkastella, miten naiset esitettiin *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa*. Tässä alaluvussa osoitan, ettei kansalaisuus toimijuutena asettanut samanlaisia vaatimuksia ja velvollisuuksia naiselle ja miehelle eikä se näin ollen oikeasti häivyttänyt sukupuolta, vaan pikemminkin vahvisti jo aikaisemmin luotuja naisen ja miehen positioita.

Naisia kuvattiin lähdeaineistossa huomattavasti harvemmin kuin miehiä, mikä on selitettävissä ainakin kahdella tekijällä. Ensinnäkin lehtiä kirjoitettiin miehille ja toiseksi niiden sisällön tuottivat pääsääntöisesti toiset miehet. *Seikkailujen Maailmassa* julkaistiin tarkasteluajanjaksona neljän suomalaisnaisen kirjoittamia kertomuksia, eikä niitä julkaistu edes yhtä kappaletta numeroa kohden. *Hurtti Ukossa* ilmestyi ainoastaan yksi naispuolisen kirjoittajan artikkeli vuonna 1943: ”Maijan” kirjoittama ”Muistelmia sotilaskotityöstä”. *Seikkailujen Maailman* kaikki naiskirjoittajiksi varmasti sanottavat henkilöt,²²⁵ olivat luoneet kirjailijan uraa jo ennen sota-aikaa ja jatkoivat työtään kirjailijoina myös sodan päätyttyä. ”Maijan” julkaisusta *Hurtti Ukossa* ei sen sijaan voida olla täysin varmoja edes henkilön sukupuolesta, vaikka toki aihepiiri käsittelee naisille kuuluneita tehtäviä. Lehdet eivät siis olleet täysin naisvapaita vyöhykkeitä. Naisia ei esitetty lehdissä ainoastaan objekteina, miehen katseen ja halun kohteina, vaan myös aktiivisina toimijoina – joskaan tätä naistoimijuutta ei voi verrata suoraan miehen toimijuuteen.

Seuraavaksi osoitan kertomuksista nousseiden, erilaisten miehuuteen liitettyjen hyveiden avulla, miten naisen ja miehen rooli kansalaisena sodassa erosi toisistaan. Koska tarkoitukseni on osoittaa, että naisen kansalaistoimijuus erosi miehen positiosta, tarkastelen aihetta *uhrivalmiuden*, *velvollisuuden* ja *kyvykkyyden* näkökulmasta, sillä nämä olivat eräitä miessotilaille – asemasta ja iästä huolimatta – asetettuja hyveitä, kuten olen luvussa 3.1 osoittanut. Naisia kuvattiin toki muillakin tavoin lehdissä, mutta tutkimuskysymykseni kannalta on oleellisinta keskittyä ymmärtämään, miten kansalaisen toimijuus erosi sukupuolen mukaan. Tämän takia on perusteltua tarkastella naistoimijuutta niillä osa-alueilla, joita lähdeaineiston artikkeleissa ja tarinoissa eniten korostettiin ensisijaisen toimijan, miehen, kohdalla.

²²⁴ Lempiäinen 2002, 11, 25–26.

²²⁵ Nimimerkki muodostuu naisen nimestä ja kirjoittaja nimen takana on kyetty varmistamaan.

Uhrivalmiudesta näyttää vallitsevan sula yhteisymmärrys mies- ja naiskirjoittajien välillä siitä, että suomalaisen miehen uhrivalmius on ylempällä tasolla kuin suomalaisen naisen uhrivalmius. Miehen uhrivalmiutta korostetaan etenkin sotilaallisessa ympäristössä, mikä käy edellisen luvun sotilaspositiota tarkemmin tarkasteltavista alaluvuista. Novelleissa käsiteltiin kuitenkin myös naisten uhrivalmiutta – naisen uhrivalmius ei kuitenkaan ole suoraan verrannollinen miehen uhriin. Niin *Seikkailujen Maailmassa* kuin *Hurtti Ukossakin* tuotiin esille sangen ponnekkaasti, että naisten uhraus isänmaalle liittyy aikaan ja materiaan ja vain harvoissa tapauksissa ihmishenkeen.

Ja olivathan toki Tarja ja Irja isänmaallisia. Heillä oli maaottelumarssimerkki, mottikirves, jopa kummallakin hopeinen sellainen, perunoita he olivat olleet nostamassa edellisenä syksynä ja pitkin talvea ottaneet osaa maanantai-talkoisiin. Ja kahden viikon kuluttua heidän oli määrä uhrata puolet lomastaan pakatakseen kokoon kimpsunsa ja kampsunsa matkustaakseen maalle sadonkorjuuseen.²²⁶

Tämä lainaus, jossa työtöt uhraavat aikaansa – kuten kunnan, isänmaallinen tyttö tietysti tekee – on *Seikkailujen Maailmassa* julkaistusta Alli Vallin novellista ”Aivan tavallinen sotamies”. Samaisen novellin lopussa mainitaan myös, kuinka se, mitä sotapojat tekevät etulinjassa on arvostettavaa ja heitä käy kiittäminen itsenäisyydestä. Tämä ei luonnollisestikaan vähennä naisten työn arvoa, mutta osoittaa varsin yksiselitteisesti, etteivät nämä kaksi uhrausta todella ole vertailukelpoisia. Samantapaiseen oman vapaa-aikansa ”uhraamiseen” viitataan myös *Hurtti Ukon* kuvareportaasissa nuoresta ”kotirintaman lotasta”. Reportaasi kuvaa ”neitosemme” hyveiksi tunnollisuuden ja reippauden, joilla hän hoitaa ensin päivätyönsä – lehti muistuttaakin, että ”nykyinen aika vaatii Jokaiselta [sic] yksilöltä velvollisuuksien tinkimätöntä täyttämistä”. Virallisen päivätyönsä – jota ei kuvareportaasissa nimetä sen tarkemmin – jälkeen nuori nainen ehtiikin vain pistäytyä kotonaan, ”sillä nyt alkaa varsinainen ’kutsumus’ – lottatyö”.²²⁷

Hurtti Ukon kuvareportaasissa lottatyötä ei nimitetä varsinaiseksi uhraukseksi, mutta naishenkilön riemumielin rientäminen työpäivänsä jälkeen ”varsinaiseen kutsumukseensa” voidaan tulkita oman vapaa-ajan uhraamiseksi, mutta myös velvollisuudeksi isänmaataan kohtaan. Tämä velvollisuus ja uhrivalmius ovat kuitenkin hyvin erilaisia, jos niitä vertaa siihen, mitä mieheltä vaadittiin. Tästä osoituksena jo se, että lottatyö sijoitettiin kuvareportaasissa kotirintamalle, mikä on sikäli kiinnostava ratkaisu, koska myös rintamalla työskennelleistä lotista olisi varmasti saanut kuvareportaasin helposti kasaan. Näin toimitus kuitenkin sulkee naiset ulkopuoliseksi miehisestä toimintaympäristöstä ja korostaa naisen paikkaa kotona.

Anja Pirttilän novellissa ”Vanhapiika pillastuu” tarinan päähenkilö 46-vuotias Siiri puolestaan myy pilkkahintaan ja suurin taloudellisin tappioin paperikaupastaan tavaroita sotapojille: ”Mutta hän oli

²²⁶ Valli, Alli, ”Ihan tavallinen sotamies”, *SM* 12/1943, 58.

²²⁷ ”Hurtti Ukko seuraa kotirintamalotan työpäivää”, *HU* 9/1943, 272–273.

vain iloinen saadessaan tällä tavoin auttaa omalta pieneltä osaltaan noiden urhoollisten sotapoikien viihtymyksessä rintaman takana.”²²⁸ Pirttilän vanhapiika on myös ainoa *Seikkailujen Maailmassa* vuonna 1943 julkaistuista novellien naishahmoista, joka tarjoaa henkeään ehkä hieman epäsuorasti uhrialttarille:

– Se on vaarallinen matka, sillä metsä ei ole täysin puhdas ryssän hapatuksesta, oli majuri selittänyt Siirille. Mutta Siiri oli vastannut: - Herra majuri: Viime sodassa ja tämän sodan aikana on ryssälle menetetty niin monta hyvää poikaa ja kunnan miestä tässä maassa, että yhden tällaisen vanhapiian henki on vain käpristynyt, joutava lehti tässä taitelussa[sic].²²⁹

Tästä katkelmasta käy ilmi, ettei ainakaan yhden vanhemman, naimattoman naishenkilön henki merkinnyt kirjoittajan mielestä juurikaan sen rinnalla, millaisia henkiuhrauksia oli tehty miesten puolelta. Naisten ja miesten ei siis odotettu olevan vertailukelpoisesti valmiita uhrautumaan isänmaansa puolesta: naisen uhrivalmius merkitsi materiaalista ja ajallista uhria, mutta miehen tuli olla valmis antamaan henkensäkin. En ole yksin havaintoni kanssa, sillä Ilona Kemppainen teki samanlaisen havainnon väitöskirjassaan *Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Kemppainen on tarkastellut osana väitöskirjaansa romaanitaiteen sankarivainajia ja huomannut, että naisilta merkittävämpi uhrilahja kuin oma henki oli antaa oma poikansa tai muu rakkaimpansa uhrina itsenäiselle Suomelle. Naisen rooli oli olla ennen kaikkea äiti ja uhraaja.²³⁰ *Seikkailujen Maailmassa* ei kuitenkaan tuoda naisten äitiyttä juurikaan esille, vaan tarinoiden naishahmot ovat usein naimattomia vanhoja tai nuoria naisia. Ainoastaan Heikki Väლისalmen tarinassa ”Tesantti” vanhemmat rouvashenkilöt kuvataan kanaemosiksi, jotka sunnuntaikahvin ääressä keskustelevat sotaan lähettämistään miehistä ja pojista. Tässäkään kertomuksessa kukaan miehistä ei kuitenkaan ole kuollut, joten Kemppaisen tapaisesta uhraajateemasta ei voi puhua.

Edes *Hurtti Ukossa* tätä teemaa ei hieman yllättäen korostettu mainittavalla tavalla. Lehdestä on tosin luettavissa ehkä enemmän vihjeitä tähän suuntaan. Esimerkiksi elokuun *Hurtti Ukossa* julkaistiin kuvareportaasi etulinjan miehestä lomilla. Kuvasarjan viimeisessä kohdassa äiti ja lapset saattelevat isän juna-asemalle, ja vaikka perhe tietää, minne isä lähtee, eikä hänen paluustaan voida olla täysin varmoja, ei kaipaukselle jätetä sijaa: ”Ikävä on kuitenkin suomalaisen soturin perheessä tuntematon käsite. Perhe tietää, että ellei isä ole siellä missä on, hyökkäisi vainolainen maahan ja vapaus katoaisi...”²³¹ Lainauksesta ei tosiaan voi lukea, että kuvasarjan naishahmo olisi lähettänyt miehensä suoraan kuolemaan isänmaan puolesta, mutta sen sijaan kuvareportaasissa sanotaan suoraan, ettei ”suomalaisen soturin” perheellä ole lupaa surra, koska isän on toimitettava rintamalla

²²⁸ Pirttilä, Anja, ”Vanhapiika pillastuu”, *SM* 11/1943, 61.

²²⁹ *Ibid*, 61–62.

²³⁰ Kemppainen 2006, 200, 233–235.

²³¹ ”Hurtti Ukko seuraa tulilinjojen miestä lomalla”, *HU* 8/1943,240 – 241.

palveluksensa, jottei ”vapaus katoaisi”. Naisen tehtäväksi jää odottaminen muun perheen kanssa. *Hurtti Ukossakin* tällainen odottajan rooli oli naiskuville harvinaista, sillä useammin naisia kuvattiin työssä niin rintamalla kuin kaukana linjoista. On kuitenkin painotettava, että näitä naiskuvauksia esiintyy materiaalissa harvoin ja mikäli naista kuvattiin rintamalla töissä, hänet esitettiin tarinoissa pienessä sivuroolissa sairaanhoitajana, joka esimerkiksi mittaa kuumeen.

Mervi Kaarninen on todennut väitöskirjassaan, että naisten ”luontaisina ominaisuuksina” pidettiin auttamishalua, äidillisyyttä, toisten palvelemista ja uhrivalmista rakkaudenhenkeä.²³² Sekä *Seikkailujen Maailmassa* julkaistu Irjan ja Tarjan tarina että *Hurtti Ukon* kuvareportaasi lottatyöstä kotirintamalla vahvistavat käsitystä näistä naisen ”luontaisista ominaisuuksista”. Naisen tehtävänä oli mahdollistaa miesten tekemät urotyöt rintamalla pyörittämällä kotia ja auttamalla mahdollisimman paljon naiselle sopivissa tehtävissä, kuten kenttäsaaraloissa ja ilmatorjunnassa. Nainen ei kuitenkaan kelvannut uhriksi, eikä taistelijaksi *Hurtti Ukossa* eikä *Seikkailujen Maailmassa*. Havainto käy hyvin yksiin myös lottatyön tavoitteiden kanssa: ”Valkoisten naisten tuli tukea miesten sodankäyntiä hoivalla ja huolenpidolla, ei sotimalla.” Nevala-Nurmen mukaan periaate oli osittain kytköksissä vuoden 1918 kipeisiin muistoihin ja Lotta Svärdin valkoisen maanpuolustusliikkeen naisista haluttiin muovata vastakohta punaisille naisille, jotka olivat sisällissodassa tarttuneet aseisiin.²³³

Velvollisuus isänmaata kohtaan nostetaan lähdeaineiston novelleissa toistuvasti sotilaiden toimintamotiiviksi, ja sivusin tätä teemaa jo uhrivalmiuden yhteydessä, kun analysoin ”lottatyö kotirintamalla” -kuvareportaasista. Suomalaisten velvollisuutta isänmaataan kohtaan korostetaan kuitenkin kummankin sukupuolen kohdalla ja kirjoittajan sukupuolesta riippumatta. Novellien naishahmojen velvollisuutena on ottaa osaa sodanaikaisiin työtalkoisiin, kuten Irja ja Tarja Alli Vallin novellissa, tai suorittaa mottiosuutensa, kuten Vappu Väreen Ella-täti ja *Hurtti Ukon* ”Työn ritarien mukana talkoorintamalla” -artikkelin naiset syyskuussa, johon viittasin miehuuden toiseutta käsittelevässä alaluvussa 4.1.

Naisten velvollisuudet poikkeavat lähdemateriaalissa siten, että naisen velvollisuuskenttä sijoittui useimmiten kotirintamalle, kun taas miehen velvollisuuden etulinjaan. Lähdeaineistosta kävi myös ilmi, että kertomuksissa, joissa päähenkilönä oli nainen tai naisia, tarina sijoittui aina kotirintaman tehtävien suorittamiseen. Toisin sanoen esimerkiksi rintamalottatyöstä ei julkaistu fiktiota vuoden 1943 kummassakaan tarkastelemistani lehdistä. Toinen mielenkiintoinen huomio onkin se, että

²³² Kaarninen 1995, 194.

²³³ Nevala-Nurmi 2012, 174.

ainoastaan *Seikkailujen Maailma* julkaisi kertomuksia, joissa päähenkilönä oli nainen – *Hurtti Ukko* antoi päähenkilön roolin novelleissaan aina miehelle.

Miehen ja naisen velvollisuuksia ei kuitenkaan arvoteta toisiinsa nähden, vaan novelleista syntyy kuva, että oman velvollisuutensa täyttäminen on tärkeää ja merkityksestä isänmaan kannalta. Tehtävien eli sotaponnisteluiden suorittaminen nähdään velvollisuutena, jonain sellaisena siis, mikä kuuluu jokaisen suomalaisen tehtäviin. Velvollisuutta ei juuri kyseenalaisteta novelleissa ja vielä vähemmän artikkeleissa, ja se suoritetaan usein mielellään ja mukisematta: se on jotain, mikä on sekä sisäsyntyistä ja ihmisestä itsestään kumpuavaa että ylhäältä määriteltyä, vaadittua ja valvottua.

*Kyvykkyys*²³⁴ on kahden muun teeman mukaan sukupuolittunut, eivätkä kyvykkyuden kriteerit ole samat sukupuolesta riippumatta. Naista ei esitetä novelleissa eikä artikkeleissa täydellisen avuttomana resukkana, mutta siitä huolimatta hänestä ei ole kilpakumppaniksi miehelle. En kuitenkaan koe, että naisen kyvykkyyttä sinänsä alistettaisiin miehelle kyvykkyydelle, vaan se pohjautuu lähinnä tosiasiallisiin faktoihin miehen ja naisen fyysisistä eroista. Tämä tulee esille esimerkiksi Heikki Väლისalmen novellissa, jossa Väლისalmi kuvaa naisten toimia kotirintamalla:

Eihän tällainen talo tarvinnut niin monta naisihmistä, ja talvella yksi puuhakas eukko kerkisi tehdä miestenkin työt [...] Parempi kun vaan talvella tappelevat ja tulevat kesäksi kotiin, Vaariska toteaa, - silloin on vaikeampi tulla toimeen ilman miehistä miestä.²³⁵

Aluksi naisesta syntyy kyvykäs kuva, kun Väლისalmi kuvaa, että ”yksi puuhakas eukko” kykenee hoitamaan sekä omat että miehensä työt. Vain pari sivua myöhemmin Väლისalmi kuitenkin täydentää edellä mainitsemansa, huomauttamalla ”eukon” suulla, että parempihan miesten on talviaikaan sotia, koska kesällä – jolloin maatilallakin on enemmän töitä – naiset eivät selviäisi ilman ”miehisiä miehiään”. Väლისalmi ei kuitenkaan mielestäni korosta liiaksi tätä miesten kyvykkyyttä naisiin nähden, sillä hän ei väitä, että naisten olisi *mahdotonta* selviytyä kesäaikana ilman miestä, vaan naisen on ainoastaan ”vaikeampaa tulla toimeen”. Väლისalmen antama tunnustus naisille novellin alussa ja toisaalta ymmärrys siitä, että maatalon työt tosiaan olivat kesällä raskaampia kuin talvisin, saavat minut kallistumaan sille kannalle, ettei kommenttia voi pitää naisen kyvykkyyttä mitätöivänä tai miehiin katsoen alentuvana suhtautumisena.

Kirjailija Vappu Värekin tahtoo kuvata naiset päättäväisiksi ja kyvykkäiksi hahmoiksi:

Hän oli huonokuntoinen ja hiukan iäkäsikin, se täytyi myöntää. Sen vuoksi hän oli jättäytynyt joukosta silloin, kun hänen konttorinsa oli käynyt suorittamassa mottiosuutensa. Eikä sitä kukaan ole paheksunutkaan. Mutta nyt

²³⁴ Kyvykkyudesta on puhuttu aikaisemmin sotilassankaria käsittelevässä luvussa 3.1.

²³⁵ Väლისalmi, Heikki, ”Tesantti”, *SM* 7/1943, 48–50.

hän oli päättänyt tehdä osansa, ja jos hän jotakin päätti, sen hän myöskin teki – huonosta kunnosta ja muista esteistä huolimatta.²³⁶

Väreen novellin päähenkilö, Ella-täti, on päättänyt tehdä mottiosuutensa iästään piittaamatta ja ”huonosta kunnosta ja muista esteistä huolimatta”. Suomalainen nainen näytetään tässä ja muissa novelleissa kirjoittajan sukupuolesta riippumatta halukkaana ja kyvykkäänä suorittamaan hänelle kuuluvat tehtävät – ja vähän enemmänkin. Vaikka naisen kyvykkyyttä ei mitatakaan samalla kentällä kuin miesten, vaan toimialueena on kotirintama, niin naisen kyvykkyys ylittää sillä osalla alueella samoihin mittoihin kuin miehen kyvykkyys sotatantereella. Tämä on sangen luonnollista, kun ottaa huomioon, että 1900-luvun maailmansodat olivat totaalisia ja mobilisoivat koko kansan sotaponnistuksiin.

Vaikka nainen kuvattiin aktiiviseksi toimijaksi lehdissä, ei kansalaisuutta voida pitää samanlaisena miesten ja naisten kohdalla. Heille asetettiin erilaisia tavoitteita ja vaatimuksia jo koulunpenkiltä saakka, minkä ovat osoittaneet ainakin Mervi Kaarnisen ja Pauli Arolan väitöskirjat. Lehtien naiskuva oli säröttömämpi kuin maskuliinisuuksista luotu kuva, mikä selittyy varmasti osittain sillä, ettei naisia käsittelevää materiaalia ollut niin paljon kuin miehiä käsittelevää. Naiskuvan eheyttä voi mahdollisesti selittää myös lukijakunnalla: ehkä rintamalla taisteleville miehille haluttiin tarjota ihanteellinen kuva naisista, joita he niin kovin varmasti kaipasivat korsuissaan? Ville Kivimäki on todennut rintamamiesten psyykkistä kestämistä talvi- ja jatkosodassa käsittelevässä teoksessaan, että rintamakulttuuri pyöri ”jonkinlaisen madonna-huora-asetelman ympärillä”. Kivimäen mukaan naisia sekä ”idealisoitiin” eteerisissä lotta- ja sairaanhoitajamuisteluissa, että ”ryvetettiin” esimerkiksi nimittelemällä lottia ”upseerien huoriksi”. Tämän tutkielman lähdemateriaaleissa ei tällaista naisten ”ryvetystä” ilmennyt, eikä se varmaan isompilevikkiselle maanpuolustuslehdelle olisi sopinutkaan. Kuitenkin myös pulp-julkaisu *Seikkailujen Maailmassa* suomalaiskirjoittajat eivät kirjoittaneet naisista erotisoivaan sävyyn, mikä oli pulp-lehdille ominaista. Kivimäki tekee kuitenkin selväksi, että ”suurella osalla sotilaista” oli naisia kunnioittava ja ihaileva näkemys. *Hurtti Ukon* ja *Seikkailujen Maailman* kuvaukset saattavat siis heijastaa paitsi julkisen tahon luomaa kuvaa, mutta todennäköisesti myös yksittäisten rivimiesten ajatuksia naisista.²³⁷

Eräs kiinnostava seikka naiskuvauksista liittyy sota-ajan tehdastyöhön. Tehtaissa työskenteli sota-aikoina enemmän naisia kuin koskaan aikaisemmin; myös joissain aikaisemmin raskaina mielletyissä tehtävissä nähtiin naisia, kun miehet taistelivat rintamalla. Tästä huolimatta tehdastyössä toimiva nainen ei kelvannut *Hurtti Ukon* tai *Seikkailujen Maailman* sivuille siinä

²³⁶ Väre, Vappu, ”Ella-tätikin motittaa”, *SM* 10/1943, 42.

²³⁷ Kivimäki 2013, 226–230.

missä tehdastyötä tekevä mies. Samantapaisen havainnon on tehnyt myös Barbara Friedman *Yank! The Army Weekly* -lehden naiskuvia tarkastelleessa artikkelissaan. Friedman tuo artikkelissaan esille, että *Yank!*:ssa naiset esitettiin tyypillisimmin hoivaajina ja katselun kohteina, eikä naisten uudesta, tehdastyötä tekevästä imagosta juuri ollut kuin lyhyitä mainintoja. Friedman toteaa, että näissäkin yhteyksissä usein rauhoiteltiin miehistä koostuvaa lukijakuntaa sillä, että he olisivat ensisijaisesti saamassa työnsä takaisin ja olisivat haluttuja takaisin näihin miesten töihin – naiset olivat kirjoitusten mukaan jopa halukkaita antamaan työpaikkansa sodasta palaaville veteraaneille. Friedmanin näkemyksen mukaan lehti toimituksineen halusi palata takaisin vanhaan yhteiskuntajärjestykseen sodan päätyttyä – myös Nevala-Nurmi toteaa, että Suomessakin haluttiin ”palauttaa sukupuolijärjestys mahdollisimman samankaltaiseksi kuin se oli ollut ennen sotaa”.²³⁸

4.3 Yhteenvedo hegemonisen maskuliinisuuden toiseuksista

Seikkailujen Maailman ja *Hurtti Ukon* henkilökuvastoa hallitsi vuonna 1943 vahvasti sotilasasuun sonnustautunut mies, jonka toiseutena lehdissä esitettiin nainen ja ne miehet, jotka eivät voineet todistaa miehuuttaan rintamalla. Naisen aseman hegemonisen maskuliinisuuden toiseutena voi nähdä olevan alisteisia maskuliinisuuksia parempi siinä mielessä, että nainen jo fysiologisilta ominaisuuksiltaan ei ole täysin verrattavissa miehiin. Lehdissä luotu kuva naisen toiminta- ja tehtäväympäristöistä mukaili aikakauden yleistä käsitystä naisen asemasta kotona, mutta myös yleisestä maanpuolustusvelvollisuudesta ja siihen liitetystä ahkeruuden ja reippauden ihanteista.

Ongelmallisempi asema oli sen sijaan niin sanotuilla alisteisilla maskuliinisuuksilla, eli niillä mieshahmoilla, joita kuvattiin kotirintamalla. Kotirintaman mies oli ikään kuin demaskulinisoitu hahmo ikänsä tai invaliditeettinsa takia: häntä ei voitu esittää samanlaisena sankarihahmona kuin aseistautunutta veljeään, mutta hänelle ei sovitettu esiliinaa ja hilkkää päälle. Nimenomaan kotirintaman miehet tuovat naista räikeämmin esille sen, mitä pidettiin ihanteellisena maskuliinisuutena, miehuutena sota-ajan Suomessa. Niin etulinjan mies kuin kotirintaman mottitaistelija saattoivat osoittaa samanlaisia hyveitä, mutta siitä huolimatta ainoastaan sotilassankarit kelpasivat sekä *Hurtti Ukon* että *Seikkailujen Maailman* kertomusten päähenkilöiksi.

5. Mies – kansallinen vai ylikansallinen kulttuurituote?

Olen jo luvussa kolme tuonut jonkin verran esille, millaisia yhtymäkohtia *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa* esitetyillä mieskuvilla on esimerkiksi Rosen havaintoihin englantilaisista mieskuvista sota-aikana. Tämän viidennen luvun on tarkoitus syventää pohdintaa suomalaislehtien

²³⁸ Friedman 2005, 68–71, 74–75; Nevala-Nurmi 2012, 174.

mieskuvista, jotka havaintojeni mukaan toistivat suomalaisia kansalaiskasvatustavoitteita, sen kansallisen luonteen näkökulmasta. Koska sota-aikoja pidetään useiden valtioiden historiassa merkittävinä käännekohtina ja niitä muistellaan ja muistetaan vuosipäivinä sekä pidetään kansallisina symboleina, on mielenkiintoista tarkastella, miten nationalistisia, erityisen kansalliseksi kuvitellussa ajassa, mieskuvat todella ovat. Keskiöön nostetaan tässä luvussa kysymys siitä, voiko suomalaisissa sota-ajan viihteellisessä maanpuolustuslehdessä, *Hurtti Ukossa*, ja viihteen ”alimpaan kastiin” kuuluneessa *Seikkailujen Maailmassa*, esitetyjä suomalaismiehen ihanteita – miehuutta – pitää kansallisina vai pitäisikö miehuudesta puhua tässä yhteydessä transnationaalina ilmiönä? Samalla tapaa vastaan myös kysymykseen maskuliinisuuden transnationaalisuudesta: millaiset säröt miehuudessa ovat sallittuja, ja miten ne oikeutetaan?

Kysymykseen mieskuvien transnationaalisesta luonteesta etsin vastausta tarkastelemalla *Yank! The Army Weekly* -julkaisun mieskuvia vuodelta 1943. Mikäli *Yank!* -lehden kuvaa amerikkalaismiehestä haluaa tarkastella suhteessa suomalaismiehen ideaaliin, on järkevää keskittyä vertailemaan muutamia keskeisiä Suomessa miehuuteen liitettyjä ideaaleja sekä maskuliinisuuden ”yleisimpiä” säröjä amerikkalaisen vertailukohtien sisältöjen kanssa. Suomalaisaineistosta nousi mielestäni kaksi teemaa, jotka määrittivät sekä miehuutta että maskuliinisuutta kaikista vahvimmin. Ensinnäkin aineistoa hallitsi kysymys individualismin ja individuaalin välisestä erosta ja toiseksi siihen vahvasti kytköksissä oleva kysymys yksilön objektivisoitumisesta. Kuten luvussa kolme käy ilmi, nämä teemat toistuivat narratiivista toiseen pitäen sisällään samanaikaisesti sekä miehen ideaalipiirteet – tavoitteen siitä, mitä miehen tulisi olla – että toisaalta myös sodan raan luonteen paljastamat säröt univormussa. Näiden kahden keskeisimmän teeman kautta osoitan seuraavaksi, miten 1940-luvun alkupuolen miehuus ja maskuliinisuus eivät olleet ainoastaan kansallisia kulttuurin tuotteita, vaan pitävät sisällään ainakin viitteitä miehuuden ja maskuliinisuuden niin sanotusta länsimaisesta transnationaalisuudesta.²³⁹

5.1 Individuaali – ei individualisti

Suomalaista sotilassankaria käsittelevässä luvussa (3.1) viittasin Sonya O. Rosen havaintoihin brittiläisestä maskuliinisuudesta maailmansotien aikaisessa, englantilaisessa kulttuuri- ja mediaympäristössä; päädyin Rosen kanssa samaan havaintoon siitä, että sotilaan odotetaan olevan yksilö, joka taistelee yhteisönsä puolesta. Toisin sanoen mies on individuaali, muttei individualisti. Asetelma nousi esille kaikissa – toisinaan korostetummin, toisinaan himmeästi taka-alalla hehkuvana taustaoletuksena – analysoimissani kirjoituksissa. Toin myös esille, että Jopi Nyman on

²³⁹ Termi selitetty johdannossa, katso luku 1.2.

tehnyt täysin päinvastaisen havainnon pulp-kirjallisuudesta, joka Nymanin mukaan nimenomaan korosti toimijan individualismia.²⁴⁰ Koska Yhdysvallat nähdään individualismin kätkeynä,²⁴¹ on perusteltua lähestyä amerikkalaissotilaan kuvaa ja heille suunnattua *Yank! The Army Weekly Magazine* juuri tästä näkökulmasta. Osoitan siis muutamien lainauksien avulla, että sotilasyksilön ihanne oli samanlainen kuin suomalaislehdissä; lainaukset ja niiden analyysi osoittavat myös, että myös amerikkalaislehti korosti yhteisöllisyyttä yksilöiden kautta.

Yank! The Army Weekly Magazine amerikkalaissotilaista kertovat tositarinat sodasta, uutisoinnit esimerkillistä urhoollisuutta osoittaneista sotilaista ja sotapoikien lyhyet rintamakuulumiset sille varatulla palstatilalla edustavat samanlaista miehuutta kuin *Seikkailujen Maailman* ja *Hurtti Ukon* vastaavantapaiset julkaisut. Amerikkalainen sotilas ”tekee yksinkertaisesti työnsä”²⁴² ja tulee ikään kuin vahingossa osoittaneeksi ”epätavanomaista sankarillisuutta”²⁴³. Amerikkalainen on ”mies, jonka energisyys ja suurenmoinen rohkeus ovat ehtymättömiä [...] mies, jonka ainoa vika – mikäli hänen alaisiinsa on uskominen – on se, että hänellä on liian paljon rohkeutta”.²⁴⁴ Edes turha vaatimattomuus ei jää supisuomalaiseksi hyveeksi, kun *Yank!* julistaa: ”Viimeinen asia, miksi miehet haluavat tulla kutsutuiksi, on sankari. [...] Nämä miehet eivät edes ymmärrä, mitä käsite ’yli velvollisuuksien’ tarkoittaa, kun kyse on sodasta.”²⁴⁵ Ja oikeastaan: ”hän ei tunne tekoaan sankarilliseksi. Hän ei edes ajattele asiaa.”²⁴⁶ Nämä *Yank!*:sta nostetut lainaukset luovat yksiselitteisesti kuvan miehestä, jonka yksilöllisyyttä korostetaan toimijana ja tilanteen hallitsevana miehenä, mutta samanaikaisesti yhteisön jäsenenä.

Amerikkalaiset osoittavat olevansa pesunkestäviä sotilassankareita, joilla on samanlainen patrioottinen palo sydämessä kuin suomalaisella sotapojalla, ja amerikkalainen on yhtä halukas uhraamaan henkensä kuin suomipoika. ”The Enlisted Man’s Roll of Honor” -palstalla julkaistiin maaliskuun 26. päivänä pitkä lista nimiä, jotka olivat osoittaneet ”epätavanomaista sankaruutta” taisteluissa. Useampi kuin yksi listatuista henkilöistä sai nimenomaan kunniaa oman henkensä alttiiksi asettamista pelastaakseen taistelutoverinsa tai suorittaakseen hänelle annetun tehtävän loppuun asti, vaikka se sitten uhkaksi viedä häneltä hengen:

[F]or heroism as gunner in a torpedo bombing mission against Japs near Midway, serving his gun against serious fighter opposition until wounded, and then helping another serve the gun until opposition ceased.

²⁴⁰ Katso sivu 32.

²⁴¹ Grabb, Baer & Curtis 1999, 511.

²⁴² ”Beyond Call of Duty”, *Yank!*, Marh 26th 1943, 11.

²⁴³ ”The Enlisteds Man’s Roll of Honor”, *Yank!* 26th March, 1943, 8.

²⁴⁴ Morriss, Mack (Sgt.), ”The Colonel and His Top Kick: Both Were Tough but One Was Lucky”, *Yank!* 16th April, 1943, 4.

²⁴⁵ ”Beyond Call of Duty”, *Yank!* 26th March, 1943, 11.

²⁴⁶ Schwartz, Robert, L., ”Fifty Minutes of Hell”, *Yank!* 16th April, 1943, 8.

[F]or covering the withdrawal of his company though wounded and refusing to be evacuated to the rear.

[W]hile on leave he volunteered for duty with infantry patrol and was mortally wounded when trying to evacuate wounded man under heavy machine gun fire after destroying an enemy gun with grenade.²⁴⁷

Lainauksista heijastuu samalla tavalla yhteisöllisyyden ihannoiminen kuin suomalaislehtien sivuilta.²⁴⁸ Yksilön korostaminen toimintakykyisenä on valjastettu yhteisön hyvän käyttöön, mistä kertoo osaltaan se, että edellä esitetyistä lainauksista käy ilmi, että palkintoja jaettiin niille, jotka olivat tehneet kaikkensa auttaakseen toveriaan ja jopa kokonaista joukkuetta omasta haavoittumisesta huolimatta. Amerikkalaissotilaat osoittavat samanlaista *kyvykkyyttä* ja *uhrivalmiutta* toimia ennen kaikkea siis suuremman joukon hyväksi.

Hurtti Ukon ja *Yank! The Army Weeklyn* tavasta kirjoittaa sotilassankareista ilmenee yksi kiinnostava ero. Suomalaislehdessä todellisuuteen pohjautuvissa sankarikertomuksissa, jotka oli kirjoitettu henkilökuvamuotoon tai haastattelun pohjalta, sankarit edustivat aina eloonjäänyttä sankarikaartia. Esimerkiksi *Hurtti Ukossa* julkaistiin kuukausittain palstaa ”Isänmaan puolesta”, jossa julkaistiin kuvia ”sodassa kunnostautuneista miehistä, jotka nyt kantavat vapaudenristiä tai –mitala rinnassaan”.²⁴⁹ Suomalainen ”Isänmaan puolesta” -palsta eroaa kahdella tapaa *Yank!*-lehden ”The Enlisted Man’s Roll of Honor” -palstasta, josta edellä esittelin esimerkkeinä muutaman lainauksen. Ensinnäkin suomalaisessa *Hurtti Ukossa* ”Isänmaan puolesta” -palstalle päässeistä miehistä kuvineen kerrotaan ainoastaan sotilaan nimi, sotilasarvo sekä se missä ja milloin sotilas on ansioitunut. Palstalla ei tuoda amerikkalaisen *Yank!*:n tapaan esille, millaisessa tilanteessa ja miksi sotilas on palkittu. Toinen merkittävä ero suomalais- ja amerikkalaislehtien välillä tässä suhteessa on se, että amerikkalaiset julkaisivat ”The Enlisted Man’s Roll of Honor” -julkaisussa niin eloonjääneiden kuin rintamalla kaatuneiden sotilassankareiden ansioita, kun suomalainen *Hurtti Ukko* tyytyi ainoastaan julkaisemaan eloon jääneiden sotilassankareiden nimityksiä.

Suomalainen maanpuolustuslehti esittää siis henkilökuvien ja haastatteluiden yhteydessä nimenomaan *suomalaiset* sotilaat enemmän elävinä kuin kuolleina sankareina. Esitystapa on havaintoni mukaan vahvasti yhteydessä lehdessä julkaistun jutun profiiliin. Fiktiivissä tai puolifiktiivisissä tarinoissa sankari saattaa toisinaan menettää henkensäkin isänmaan puolesta, mutta niin sanotusti puhtaasti toteen perustuvissa jutuissa suomalainen sotilas jää aina henkiin kertomaan tarinansa. Tätä päätelmää suomalaisten sotilassankareiden kuvaustavasta tukee osaltaan myös *Hurtti Ukossa* julkaistu artikkeli ”sankarin kunnian” saavuttaneista Romanian ilmavoimien miehistä. Artikkelissa kerrotaan, että Romaniassa taisteleva romanialaisen kenraali Mihail Lascarin

²⁴⁷ ”The Enlisted Man’s Roll of Honor”, *Yank!* 26th March, 8.

²⁴⁸ Katso tutkielman luku 3.

²⁴⁹ Ks. esim. ”Isänmaan puolesta”, *HU* 8/1943, 251.

lennosta muodostui hänen viimeisensä, kun hän ”täytti vihollislennolla velvollisuutensa viimeiseen saakka” ja tuli palkitusti ”post mortem”.²⁵⁰ *Hurtti Ukko* saattoi siis nimittää näitä romanialaisia lentäjiä sankareiksi ja samalla myös esittää heidät jo tästä elämästä poistuneina hahmoina – tällaista ei tapahtunut suomalaissotilaista kirjoitettujen artikkeleiden kohdalla.

Suomessa julkaistiin kuitenkin jatkosodan aikana runsaasti erilaisia lehtiä rintamamiesten luettavaksi, joten on mahdotonta tehdä lopullista päätelmää siitä, miten yleisesti Suomessa painotettiin elävän sankarikuvan uusintamista. Siinä missä *Hurtti Ukko* edustaa vain yhtä monista suomalaisista maanpuolustuslehdistä, *Yank!* edustaa Yhdysvaltojen armeijaa laajemmin, sillä sitä julkaistiin ja luettiin maailmanlaajuisesti, kuten luvussa kaksi kävi ilmi. Voidaan kuitenkin todeta, että *Hurtti Ukko*, joka mahdollisesti oli tarkoitettukin *Yank!*-lehteä viihteellisemmäksi julkaisuksi, pyrki välttelemään kysymystä kuolleista sankareista. Mikäli kyse on laajemmasta ilmiöstä suomalaisten maanpuolustuslehtien piirissä, se on mahdollista selittää myös itesesensuurilla: suomalaiselta lehdistöltä odotettiin, ettei tappioista puhuttaisi, ja palstoittain kertomuksia kuolettavasti haavoittuneista suomalaissankareista olisi sotinut tätä vastaan. Toisaalta eroavaisuus suomalais- ja amerikkalaislehden välillä voi johtua siitä, että sotatoimet koskettivat välittömämmin ja suuremmissa mittakaavassa Suomessa kuin Yhdysvalloissa. Amerikkalaisille sota oli kaukana heidän välittömästä elinpiiristään tapahtuva taistelu, jossa kuolleita saatettiin glorifioida. Pientä Suomea sota kosketti totaalismmin: sitä käytiin omalla maalla ja omasta vapaudesta taistellen.

Yhteisöllisyyden rakentamiseen viittaa myös se, miten afrikanamerikkalaisista sotilaista kirjoitettiin otannan lehdissä. ”Stars and stripes” -lipun alla palveli *Yank!*-lehden mukaan vuonna 1943 neljä ja puolisataatuhatta afrikanamerikkalaista sotilasta, joista 2 000 oli upseerismiehiä.²⁵¹ Koko Yhdysvaltain armeijassa palveli vuonna 1943 vain hieman vajaa seitsemän miljoonaa henkeä, mutta siitä huolimatta afrikanamerikkalaisten lukumäärä on jo niin huomattava, että heidän totaalinen sivuuttamisensa rivimiesten lehdessä olisi voinut herättää afrikanamerikkalaisten sotilaiden

²⁵⁰ Romanianlainen TK-kirjeenvaihtaja (nimeä ei annettu), ”Romanian ilmavoimien sankareita”, *HU* 10/1943, 314.

²⁵¹ Luvut ovat *Yank!*-lehdessä julkaistusta ”Stricktly G.I.s”-palstalta maaliskuulta 1943. New Orleansissa sijaitsevan toista maailmansotaa esittelevän museon nettisivuilla afrikanamerikkalaisten lukumääräksi Yhdysvaltojen armeijassa annettiin 901 896 henkeä, mutta tämä lukumäärä kattaa ilmeisesti koko toisen maailmansodan ajan afrikanamerikkalaisten vahvuuden. Juha Mälkki puolestaan toteaa väitöskirjassaan, että maailmansotiin ajoittuvien viiden vuoden aikana (1940–1945) Yhdysvaltain armeija muuttui ”selkeästi siviilitaustaiseksi”, jossa palveli 772 863 upseeria ja 7,3 miljoonaa muuta sotilashenkilöä. ”Negro GIs”, *Yank!* 26th March, 1943, 11; The National WWII Museum New Orleans, Learn, Teachers and Students, ”By the Numbers: The US Military” [<http://www.nationalww2museum.org/learn/education/for-students/ww2-history/ww2-by-the-numbers/us-military.html>], luettu 19.1.2015; Mälkki 2008, 208.

joukossa eripuraa.²⁵² Eikä afrikanamerikkalaisten sotapanos jäänytkään huomiotta: *Yank! The Army Weekly* kirjoitti heistä vuonna 1943 ainakin tammikuussa²⁵³ ja marraskuussa²⁵⁴. Koen tärkeäksi käsitellä *Yank!*-lehdessä julkaistujen ”neekerisotilas”-kirjoitusten²⁵⁵ valossa amerikkalaisuutta ja länsimaalaisuutta yleisemmin, sillä *Yank!*:n kirjoitukset kyseenalaistavat käsityksen länsimaalaisuudesta pelkästään rodullisena piirteenä.

Tammikuun 13. päivänä julkaistussa *Yank!*-numerossa julkaistiin artikkeli niin kutsutusta ”Hooperin joukkiosta”²⁵⁶, joka koostuu 25 ammattimuusikosta – jazzia etupäässä soittavista Manhattanin ”mustista”. Artikkelin alkupuolella mainitaan, että he ovat tosiaan Havaijin ainoa ”kokonaan neekereistä koostuva taisteluyksikkö”, mutta muuten afrikanamerikkalaisten soittavien sotilaiden ihonväriin ei viitata. Artikkelin voi tulkita kahdella tavalla. Ensinnäkin kirjoitus voidaan tulkita pyrkimykseksi kytkeä Hooperin joukkio ”valkoiseen” amerikkalaisuuteen:

[H]eart of Honolulu, in no way can compare with Lenox Avenue at 125th Street in Manhattan. The latter is, as the Troopers put it, the core of the apple. Here there are no A trains, no Day-Break Express that lets you off near a- juice joint (tavern). Here no one has heard of southern fried chicken, and G.I. grease is not nearly as edible as pork chops at Joe's Place.²⁵⁷

Afrikanamerikkalaiset kaipaavat ensinnäkin Yhdysvaltojen sydäntä, Isoa Omenaa, New Yorkia, joka symboloi amerikkalaista unelmaa, mikä korostaa heidän juuriaan juuri amerikkalaisina. Amerikkalaisuutta ja kuulumista länsimaiseen, valkoiseen kulttuuriin kuvataan myös kuvailemalla, miten Hooperin joukkion jazzmuusikot kaipaavat edistyksellistä liikkumistapaa, maanalaista junaa ja rasvaista liharuokaa. On mahdollista myös tulkita, että neekerisotilaiden ihoa koetetaan pestä vaaleammaksi myöhemminkin artikkelissa, korostamalla, kuinka miehet ovat käyneet alokaskautensa tarpoen lumessa New Yorkin osavaltiossa ja joukkoja on valmennettu selviytymään alle nollan asteen lämpötiloissa.²⁵⁸ Kirjoitus voidaan siis tulkita yritykseksi todistella näiden tummaihoisten valkoisuutta ja kuulumista ”meihin”. Toisaalta teksti voidaan nähdä myös eräässä mielessä heijastumana amerikkalaisuuden käsitteellisestä laajenemisesta – Yhdysvaltojen muutosprosessista ”kansojen sulatusuuniksi”.

Suoremmin ja läpinäkyvämmiin tämä tavoite vähemmistöjen sulauttamisesta osaksi amerikkalaisuutta – tai amerikkalaisuuden käsitteellisestä laajenemisesta – on nähtävissä toukokuun

²⁵²The National WWII Museum New Orleans, Learn, Teachers and Students, “By the Numbers: The US Military” [<http://www.nationalww2museum.org/learn/education/for-students/ww2-history/ww2-by-the-numbers/us-military.html>], luettu 19.1.2015.

²⁵³ Miller, Merle (Sgt.), ”Hoopers Troopers”, *Yank!* 13th January, 1943, 20–21.

²⁵⁴ “Negro GIs”, *Yank!* 26th March, 1943, 11.

²⁵⁵ Termiä ”neekeri” käytetään tutkielmassa historiallisena terminä, ei sen nykyaikaisessa ja rasistisessa merkityksessä.

²⁵⁶ Lähdemateriaalissa englanniksi ”Hooper’s Troopers”.

²⁵⁷ Miller, Merle (Sgt.), ”Hooper’s Troopers”, *Yank!* 13th January, 1943, 20.

²⁵⁸ Miller, Merle (Sgt.), ”Hooper’s Troopers”, *Yank!* 13th January, 1943, 21.

14. päivänä julkaistussa lehdessä, jossa on artikkeli ”Sgt. Red Door and Sioux Scouts Put Finishing Touches on the Jop”. Artikkelin kertoo Sioux-intiaanien osallistumisesta ja asennoitumisesta amerikkalaisiin sotatoimiin valkoisen miehen suulla: “They are among the most patriotic Americans I've ever known.”²⁵⁹ Samaa sanomaa toittotaa myös maaliskuun numeron kirjoitus ”Beyond the Duty”. Siinä julistetaan, ettei millään – joukko-osastolla, ihonvärillä tai rodulla, kuten lehti itse linjaa – ole yksinoikeutta ”sotilaalliseen osaamiseen” tai ”puhtaaseen sisuun”. *Yank!* jatkaa: ”That's the way it's always been, and always will be. That's the kind of a country we have. That's the kind of an Army we have.”²⁶⁰

Kansallisen koherenssin rakentaminen enemmistön ja vähemmistöjen välille muistuttaa suomalaisessa *Hurtti Ukossa* esiintynyttä tarvetta rakentaa kansallista yhtenäisyyttä sisällissodan punaisten ja valkoisten välille.²⁶¹ Suostuttelukeinot vallassa olevalle väestölle hyväksyä ”vähemmistö” tasavertaisena kumppanina ovat samantapaiset: niin suomalaisesta sosiaalidemokraatista kuin amerikkalaisesta neekerisotilaasta tai intiaanista luodaan kuvaa työteliäänä ja patrioottisena. Vuoden 1943 *Hurtti Ukossa* tai *Seikkailujen Maailmassa* ei ollut kirjoituksia, joiden päähenkilönä olisi ollut johonkin suomalaisvähemmistöön kuuluva mies. Sen sijaan vuodelta 1942 onnistuin löytämään *Hurtti Ukon* artikkelin, jossa TK-kirjeenvaihtaja Toivo V. Narva kuvaili Suomen armeijan riveissä taistelevaa mustalaisotilasta:

Eikä tätä tarinaa olisi koskaan kirjoitettu, ellei eräs kaatuneista [...] olisi ollut tavallisuudesta poikkeava sotilas kenttäharmaittemme rivissä. [...] Hän oli luku- ja kirjoitustaidoton mustalaispoika, rotuun kuuluva, josta kaikkein vähimmin olisi odottanut kehittyvän hyvän tunnollisen sotilaan. Mutta juuri siksi, että tämä mustalaispoika oli poikkeus muista ja osoitti palveluksessa sellaista vertaansa hakevaa tunnollisuutta ja velvollisuudentäyttämistä, hän ansaitsee vaatimattoman muistokirjoituksen.²⁶²

Lainauksesta käy ilmi, että vaikka ”rotuun kuuluva” osoittaa miehuuteen kytkeytyviä hyveitä – tunnollisuutta ja velvollisuudentäyttämistä – pidetään sitä poikkeavana. Toisin sanoen mustalaisia ei yritetä sulauttaa osaksi valtaväestöä, eikä heidän asemaansa suomalaisina myönnetä, vaan heitä pidetään omana, erillisenä ryhmänään. Suomalaisuuden toiseutena. Tämä ei välttämättä osoita, että suomalaiset olisivat lähtökohtaisesti suhtautuneet vähemmistöihin amerikkalaisia negatiivisemmin, vaan suomalaisten ja amerikkalaisten suostuttelukeinot lukijaa kohtaan saattavat olla erilaiset. Se, että vähemmistöjä koskevia kirjoituksia ei suomalaislehdissä vuonna 1943 ollut, on selitettävissä

²⁵⁹ Richardson, Dave (Sgt.), ”Sgt. Red Door and Sioux Scouts Put Finishing Touches on the Jop”, *Yank!* 14th May, 1943, 9.

²⁶⁰ ”Beyond the Call of Duty”, *Yank!* 26th March, 1943, 11.

²⁶¹ Katso luku 4.1.

²⁶² Narva, Toivo, V. (TK-kirjeenvaihtaja), ”Hän oli urhoollinen sotilas ja rykmentin paras hevostmies, vaikka olikin vain – ”Mustalaispoika”, *HU* 1/1942, 12.

sillä, että pohjoinen ja pieni maa on ollut väestönsä etniseltä taustalta Yhdysvaltoja homogeenisempi.

Kiinnostavaa kyllä *Yank!* -lehdessä vähemmistöt esitettiin ”kenttäharmaissa” aina isompana ryhmänä, ei yksilötoimijoina, kuten valkoiset jenkkipojat. Tämä osoittaa osaltaan myös yhteisöllisyyden korostamiseen yksilöä enemmän, vaikka se vähemmistöjen yhteydessä tarkoittaa väistämättä myös eheyttämistä ja sulauttamista osaksi dominoivaa luokkaa. *Yank!*:ssa, *Seikkailujen Maailmassa* sekä *Hurtti Ukossa* yhteisöllisyyteen liitetyt isänmaanrakkaus, uhrivalmius ja ”kaveria ei jätetä” -periaate ovat kaikki osa (sotilaallista) sankarinarratiivia, joka ei kansallisista esitysmuodoistaan huolimatta, ole varsinaisesti kansallinen tuote, vaan ylikansallinen, länsimaalainen tapa tuottaa miessukupuolta. Tähän johtopäätökseen ei ole mahdollista taipua ainoastaan vertaamalla kahta suomalaista ja yhtä amerikkalaista lehteä, mutta tekemäni havainnot tukevat kulttuurihistorioitsija Dawsonin väitettä. Graham Dawson tarkastelee teoksessaan *Soldier Heroes: British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*, miten englantilaisuutta ja maskuliinisuutta on tuotettu seikkailukertomuksissa ”1800-luvun imperialismista nykypäivään”. Dawson kirjoittaa teoksessaan, että yksi voimakkaimmista länsimaalaisen kulttuurin miesideaaleista on kytköksissä sotilassankareihin. Voimakkaana, ylivoimaisena ja voitokkaana kuvattu sotilas symboloi sankaruutta ja sankaria, joka on ylikansallisesti rakastettu hahmo.²⁶³

5.2 Sotilaallinen dilemma: kuinka olla urhoollinen ja turvassa samanaikaisesti?

Suomalaissotilaan käsittelyn yhteydessä pohdittiin foucaultilaista ajatusta objektivisoinnista: miten lehdissä näkyi yksilön sisäisen maailman ja ulkoisen pakotteen välinen ristiriita? Tarkastelussa tultiin siihen tulokseen,²⁶⁴ että yksilön täytyi lopulta häivyttää itsestään humanimpi siviilistatus ja hyväksyä sotilaallinen identiteetti, joka noudatti käskyjä ja suoritti annetut tehtävät loppuun saakka. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö sisäistä kamppailua olisi käyty ja etteikö siitäkin olisi ollut viitteitä nähtävissä näissä julkaisuissa. Tämän alaluvun tarkoituksena on tarkastella samaa ilmiötä amerikkalaisjoukkojen silmin ja osoittaa, että myös miehuuden säröistä, eli miehuuden alta paljastuvasta maskuliinisuudesta, löytyy yhtymäkohtia suomalaislehdistä nostettujen piirteiden kanssa.

Subjektin ja objektivisoimisen ristipaine ilmenee näppärästi muotoiltuna *Yank!*-lehden kysymyksessä, eräänlaisessa sotilaallisessa dilemmassa: kuinka olla urhoollinen ja turvassa samanaikaisesti? *Yank!*:n toimitus linjasi samassa artikkelissa, että kysymys oli ”sotilaan suurin

²⁶³ Dawson 1994, 1, 55.

²⁶⁴ Katso luku 3: erityisesti luvut 3.1 ja 3.5.

psykologinen ongelma”. Kysymys esitettiin asiantuntijaraporttien ja tutkimusten pohjalta kootussa artikkelissa ”Taistelevan miehen psykologia”.²⁶⁵ Turvassa pysyttelemisen ja sotilaallinen urhoollisuus eivät tosiaan näyttäneet kulkevan käsi kädessä sotilassankareita ylistävissä kirjoituksissa:

Joe Melton's the kind of guy who whittles down the enemy with his mess-kit knife. [...] Joe rocked back and forth and laughed at the recollection. He tries to make his stories sound as if he was scared to death, but one look at him and you can tell he doesn't scare very easily.²⁶⁶

When I'm decrepit and mellow, / A white-bearded old fellow, / With my grandchildren crowding at / my knee, / All asking for a story / In this war that's making such great / history... / Oh, how shall I explain, / Oh, how shall I refrain / From telling them the truthful situation? / That their granddad was no ranger, / No commando in grave danger, - / But a clerk who pushed a pencil for / his nation..²⁶⁷

Ensimmäinen lainaus osoittaa urhoollisuuden ja turvassa pysyttelemisen välisen mahdottomuuden kertomalla sotilaasta, joka kaataa vihollisen tarpeen tullen jopa kenttärüokailuvälineillä. Myös tarina kokonaisuudessaan kertoo, kuinka Joe Melton tuntuu keräävän toimintaa ympärilleen, missä ikinä liikkuu. Valmiina kuin partiolaispoika Joe on 14 vuoden armeijauransa aikana törmännyt tilanteeseen jos toiseen, minkä takia hänestä saadaan helposti muovattua sankarin arkkityyppi. Näin lehdissä usein kerrotaan tulkintani mukaan epäsuorasti, ettei arvostusta voi saada, ellei ole valmis pistämään henkeään panokseksi – on siis täytettävä univormu tuumalleen, jotta näyttäisi miehelle.

Jälkimmäinen lainaus on poiminta ”Runoilijan nurkkaus”-palstalta, joka oli pysyvä palsta *Yank! The Army Weekly*ssä. Runomuodossa korpraali Wolpert lausuu julki suuremmin huolensa sotilaallisen dilemman ja miehuuden välisestä suhteesta. Kirjoittaja pohtii, miten tulevaisuudessa pystyy kertomaan lapsenlapsilleen, että hän on käynyt kansansa puolesta taistelunsa kynä aseenaan. Hän esittää sananmahdin vastakohtana *rangerit* eli yhdysvaltalaiset kommandojoukot, taiston tuoksinaan ja välittömään vaaraan joutuneet eliittisotilaat. Kirjoituksen sävystä voi päätellä, ettei korpraali Wolpert pidä panostaan yhtä arvokkaana, urhoollisena kuin heidän, jotka ovat olleet etulinjassa. Voidaan siis tulkita, että turvassa pysymisen ja hengissä säilymisen sekä urhoollisuuden välille ei syntynyt ainoastaan jännitettä sotatantereella, jossa elossa säilyminen ja univormun asettaman velvoitteen täyttäminen painoivat eri vaakakupeissa, vaan dilemma tuskastutti myös niitä, jotka olivat takalinjassa.

Sotilastoimen ja siviiliminän yhteensovittaminen aiheutti ahdistusta myös muutoin kuin pelkona siitä, ettei ansaitsisi urhoollisuutta. *Yank!*-lehden otannassa nousi esille kirjoituksia, joissa

²⁶⁵ ”Psychology of Fighting Man”, *Yank!* 3rd September, 1943, 4–5.

²⁶⁶ Morris, Mack, ”Meet the Sergeant from Guadalcanal”, *Yank!* 13th January, 1943, 3–4.

²⁶⁷ Wolpert, Bernard, M. (corpral), ”Keep ‘em filing!””, *Yank!* 14th May, 1943, 14.

kirjoittajat olivat huolissaan ja ahdistuneita siitä, mitä sota ja sen asettamat velvollisuudet tekivät miehille:

A soldier back from the lines, farstaring, dirty, worn thin, Sat musing of war in the islands, and what it can do to men. [...] / Kill or be killed is the way it goes— it's always him or me; There's no other way to live up there; it's the way things have to be. Keep down the fear that gnaws inside when a sniper's shot hits near. Damn a man you can't even see, and hit where a man breaks clear. / For fear a man can't live with; it's blind madness that makes him go Into the face of fire and hell. The Lord must have made it so. / We ask no mercy and give none, and a rifle's butt of steel Will knock out teeth so easy. . . . God! we've lost our power to feel. [...] / They made all of us killers, and we've laughed at the sight of blood. I wonder if ever we'll know again the sweetness of a white rose bud? / Can we go back to the polite old ways? Can we change to a civvy suit, And smile and be tender and thoughtful . . . after eating forbidden fruit? / Can we ever be refined and decent, like most of us had been? / War in the islands is ugly, and it does strange things to men.²⁶⁸

Runosta tulee vahvasti ilmi pelko paitsi elossa säilymisestä, niin ennen kaikkea oman inhimillisyytensä kadottamisen pelosta. Kirjoittaja huudahtaa, että he ovat menettäneet kykynsä tuntea ja epäilee, että ainoastaan hulluus on se voima, jolla ”sisuksia kalvava pelko” saadaan vaimennettua. Sama hulluus saa samalla alistumaan myös objektivisointiin: ”Tapa tai tule tapetuksi”. Vaikka tällaisia kirjoituksia ei ole runsain mitoin 12 lehden otannassa, ne tuovat silti esille suomalaislehtiä selkeämmin huolen sodan miestä muuttavasta luonteesta. Lähimmäs samanlaista pelkoa ihmisyytensä menettämisestä suomalaismateriaalissa osuu Urho Linnan ”Hetki vankina” -kuvaus, mutta siinäkin asiaa ei sanota yhtä suorasti: ”Henkikin kesti näennäisesti, mutta jonnekin sisimpään valokuvautui mielikuvia paleltumista, ruumiista, mustista kranaattikuopista sekä kaikesta rikkoutuneesta, sellaisesta hävityksestä, jonka vain pirullinen sota kykenee aikaansaamaan”.²⁶⁹

5.3 Kansallisten lehtien ylikansallinen mies?

Hurtti Ukossa, Seikkailujen Maailmassa ja Yank! The Army Weekly Magazinessa oli havaintojeni mukaan paljon yhtymäkohtia siinä, miten miehuutta luotiin ja maskuliinisuutta kuvattiin. Ideaalimiehen ominaisuudet olivat samanlaiset: mieheltä toivottiin kyvykkyyttä toimia kovankin paineen alaisena, tuntevan isänmaanrakkauden sydämessään ja valmiutta toimia vaarallisissa tilanteissa ja tarpeen vaatiessa antaa elämänsä oikean asian puolesta. Sotilassankarin kuva ei kuitenkaan ole särötön – tähän on päätyntä myös Graham Dawson. Dawson toteaa toisen maailmansodan aikaisesta brittisankarikuvastosta, että toisaalta taistelevaa sotilasta kuvattiin ”sankarilliseksi, patrioottiseksi seikkailukertomusten maskuliinisuudeksi” ja toisaalta taas sotilaskuvaukset saattoivat olla hyvinkin kompleksisia ja sotaa ironisoivia.²⁷⁰ Vaikka miehuus ja maskuliinisuus tuotettiinkin ikään kuin kansallisissa ja osin myös nationalistisissa foorumeissa,

²⁶⁸ Morris, Mack (kenraali), “Can We Go Back?”, *Yank!* 16th April, 1943, 14.

²⁶⁹ Linna, Urho, ”Hetki Vankina”, *HU* 6/1943, 178; tutkielman luku 3.4.

²⁷⁰ Dawson 1994, 56.

maanpuolustuslehdissä ja ajanvietteessä, se ei tarkoittanut, että mieskuvat olisivat olleet ainoastaan kansakuntansa heijastumia. Vaikka suomalaisissa *Hurtti Ukossa* ja *Seikkailujen Maailmassa* monesti miehestä puhuttiin etuliitteellä ”suomalainen”, ei hahmo itsessään heijastanut ainoastaan kansallista mieskuvaa, vaan kuten tässä viidennessä luvussa olen osoittanut, paljon ylikansallisia piirteitä. Tämä ei kuitenkaan johda yksioikoisesti siihen tulokseen, että voisimme myöskään sanoa, että miehuus ja maskuliinisuus olivat vuonna 1943 edes länsimaisesti transnationaalisia – ainakaan näin pienen otannan nojalla.

Otannan perusteella voi kuitenkin todeta, että miehuudessa ja maskuliinisuudessa on transnationaalisia piirteitä, kun käsitteistä puhutaan *sotilaallisten* diskurssien yhteydessä. Graham Dawsonin sankaruutta ja sotiluutta brittikulttuurissa tarkastelevan teoksen ja lähdeaineistosta tekemiini havaintojen pohjalta on myös perusteltua todeta, että *sankaruuteenkin* näyttäisi liittyvän transnationaalisia piirteitä. Kun nämä kaksi – sotilaan ja sankarin – yhdistää, on samanlaisuuksia kansallisuudesta riippumatta paljon. Näihin transnationaalisen sotilassankarin ihanteisiin kuuluivat muun muassa uhrivalmius ja miehinen kyvykkyys suoriutua tehtävästä kuin tehtävästä.

Erityisen kiinnostavaa on kuitenkin se, että tarkastellut maanpuolustuslehdet – *Hurtti Ukko* ja *Yank! The Army Weekly* –, viihdelehti *Seikkailujen Maailma* ja Suomen julkiset instituutiot loivat yhtenäistä kuvaa mieskansalaisen ideaalista, ja se, miten tästä miehuudesta on havaittavissa militantti värähtely. Yksilölle toivotunlaisten ominaisuuksien – esimerkiksi isänmaanrakkauden, kyvykkyuden ja uhrivalmiuden – ja yhteisöllisyyteen kasvattaminen olivat paitsi lehdistä esiinnoitettuja teemoja myös esimerkiksi suomalaisen kouluinstituution tavoitteita 1900-luvun alkupuolen Suomessa.²⁷¹ Seija-Leena Nevala-Nurmi on tuonut esille suojeluskuntatutkimuksessaan, että esimerkiksi Unkarin maanpuolustusjärjestön tavoitteet muistuttivat melko paljon niitä tavoitteita, joita suomalaisella suojeluskunnalla oli kansalaiskasvatuksen suhteen.²⁷² Nämä tosiasiat yhdessä antavat jonkinlaista viitettä siitä, että populaarikulttuurissa ja sotilaallisissa yhteisöissä jaetut miesideaalit on hyväksytty laajemmaltikin, minkä takia näiden ideaalien ja ihanteiden voisi kuvitella olleen laajasti ja yleisesti hyväksytyjä paitsi miesten (sotilaallisessa) yhteisössä myös laajemmin länsimaisessa kulttuurissa.

6. Loppupäätelmät

Rauhansopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä tarkoitti monen sota-aikana syntyneen lehden ja ajanviettelukemiston kuolemaa. Myös *Seikkailujen Maailma*, jota oli julkaistu jo vuodesta 1937 asti,

²⁷¹ Ks. esim. Arola 2003, 209; tämän tutkielman luku 3.5.

²⁷² Nevala-Nurmi 2012, 280

ja asevelihengen ylläpitämiseen syntynyt *Hurtti Ukko* joutuivat pysäyttämään painokoneet, kun paperia ei säännöstelyn vuoksi säännöllisiin painoksiin herunut. Sota-aikana esimerkiksi sukupuolimoraali oli löyhentynyt, ja syyttävä sormi etsi syyllistä. Miesten sotaväsymyksestä, taisteluhengen laskemisesta ja moraalien löyhtymisestä syytettiin ajanvietettä, joka oli tarjonnut väsyneille sotilaille levähdyspaikan karusta todellisuudesta – ajanvietekirjallisuudelle suunniteltiin jopa rangaistusvero. Jos sota-aikana populaari- ja korkeakulttuuri olivatkin paiskanneet kättä, niin sodan jälkeen ajanvietteestä tehtiin syntipukki.

Tämän tutkielman päämääränä oli tarkastella, millaista miehuutta ja maskuliinisuutta kaksi genrellisesti toisistaan poikkeavaa lehteä, *Hurtti Ukko* ja *Seikkailujen Maailma*, tuottivat vuonna 1943. Lehtien mieskuvaa oli tarkoitus verrata suomalaisen koulun, suojeluskuntatoiminnan ja armeijan kansaliskasvatusideaaleihin ja selvittää, miten hyvin ylhäältä asetetut tavoitteet heijastuivat ajanvietteeksi tarkoitetuissa lehdissä. Toisena alakysymyksenä oli, miten hegemonisen miehuuden toiseudet – lehtien naiskuvat ja kotirintaman miehien esitysmallit – loivat osaltaan rajoja niin sanotun oikean ja väärän miehuuden välille. Tutkielmassa on osoitettu, että julkisten instituutioiden muotoilemat mieskansalaisen ihanteet, niin sanottu miehuus, oli hyvin samankaltainen kaikilla kulttuurin tasoilla. Suomalaismiehen synonyyminä toimi näissä julkaisuissa lähes poikkeuksetta ”suomalainen sotilas”. Tämän suomalaissotilaan yliveraisuutta tuki sekä kummassakin lehdessä tuotetut naiskuvat että ainoastaan *Hurtti Ukossa* esitetty ”aseeton miehuus”.

Sotilaalta, eli suomalaismieheltä, odotettiin valmiutta, velvollisuutta ja kyvykkyyttä. Aitoa uhrimieltä, valmiutta toimintaan ja velvollisuudentuntoa yhteisönsä ja isänmaansa puolesta korostettiin kaikilla tämän tutkielman yhteydessä tarkastelluilla kulttuurin tasoilla. Jo kansakoulun puupulpetissa iskostettu ”runebergilainen sankarihahmo” ideaalimallina suomalaismiehestä kuului myös suojeluskuntatoiminnan ja armeijan tuottamiin esikuviin. Se, että *Hurtti Ukko* tunnusti samaa ”valkoista sankarimiehuutta” kuin julkisen instituution tahot, oli alkujaankin ilmeistä, mutta yllättävää on, että lahtelaisen kirjapainon *Seikkailujen Maailman* sivuilta saatiin lukea tästä yli-ihmisestä. Valkoinen sankarimiehuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että arvot ja ideaalit, jotka niin sanottuun ”valkoiseen suomalaisuuteen” liitettiin, olisivat tulleet tunnustetuiksi ainoastaan oikeistolaispiireissä. Valmius, velvollisuus ja kyvykkyys ovat olleet varmasti ideaaleja, jotka on todennäköisesti voitu allekirjoittaa myös vasemmistoleirissä.

Miehuuden hyveistä merkittävimpiin nousi kuitenkin yhteisöllisyyden korostaminen ja sen tunnustaminen. Vaikka lehtien miehet kuvataankin useimmiten yksilöiksi, he eivät missään nimessä edustaneet 1900-luvun hapatusta, egoistista individualismia. Tämä oli myös seikka, johon julkisen

instituution kolme tahoja olivat pyrkineet vuosisadan alkutaipaleen kukin tahollaan. Todella kiinnostavana yksityiskohtana on tuotava vielä kerran esille se, että jopa tarkastellun pulp-julkaisun suomalaisnovellien mieshahmot eivät tunnustaneet pulpille tyypillistä individualismin korostamista, vaan altruistista kollektivismia. Toisaalta tämä ei ole yllättävää sikäli, että tarkasteltujen juttujen kirjoittajat olivat suomalaisia, mutta ”turmiolliseksi” ajanvietteeksi luokitellussa lehdessä kuitenkin kiinnostava piirre.

Ei voi olla kuitenkaan painottamatta liikaa, etteivät lähdemateriaalin mieskuvat olleet ainoastaan komeita fasadeja, vailla rappeumia ja säröjä. Lehdistä löytyi yllättävänkin paljon kuvauksia miehistä, jotka eivät kyenneet kuvittelemaan itseään jääkärisankarin saappaisiin. Tämä epäröinti ilmeni eräänlaisena ristipaineena siviili- ja sotilasminän välillä. Ilmiötä voi kutsua myös foucaultilaiseksi obejktivisoinniksi. Lyhykäisyydessään tarkasteltujen lehtien kohdalla tämä tarkoitti sitä, että mies kävi sisäistä kamppailua omatuntonsa ja univormunsa asettaman velvollisuuden välillä ja kyseenalaisti tehtäviensä mielekkyyden. Lehtien kertomuksissa tällaiset sotakertomukset päättyivät poikkeuksetta niin sanottuun eheytymiseen: mies hyväksyi instituution ja univormun tavoitteet ja häivytti oman persoonansa taakse kyetäkseen toimimaan. Omien persoonallisten mielihalujen ja mielijohteiden alistaminen ja hallitseminen nousivat kaikissa kertomuksissa keskiöön. Miehuutta eivät olleet ainoastaan kiiltokuvapojat miehuullisine hyveineen, vaan miehuus ansaittiin pystymällä voittamaan vaikeudet – tärkeintä ei ollut se, mitä ajatteli, vaan se, mitä teki. *Hurtti Ukon* ja *Seikkailujen Maailman* mieskuvien pienet erot liittyvät tulkintani mukaan lähinnä kyseisen genren tyyliseikkoihin. Kanervan Kirjapaino Oy:n lehti on puhtaasti viihteellinen julkaisu, jolle on tunnusomaista esittää vahvasti karikatyyrisiä hahmoja. ”Seikkailulukemiston” tarinoiden keskiössä oli ennen kaikkea toiminta, ei niinkään sotilaiden sisäisten tuntemuksien tarkastelu. *Hurtti Ukossa* puolestaan jo sisällön erilaisen kirjon takia oli mahdollista päästä sotilaan pään sisään.

Tutkielmalla oli kuitenkin myös toinen päämäärä – pohtia miehuuden ja maskuliinisuuden kansallisuutta. Tutkielman alussa asetettiin tavoitteeksi arvioida amerikkalaisen sotilasjulkaisun, *Yank! The Army Weekly Magazinen*, analysoinnin pohjalta, missä määrin sota-aikana tuotettuja mieskuvia voidaan pitää ainoastaan kansallisina. Amerikkalaista *Yank!:*a analysoimalla tultiin siihen tulokseen, että lehdistä nousi suomalaislehtien kaltaisia miesihanteita, mutta myös samanlaisia maskuliinisuuksia. *Yank!:*n mieskuvasto sisälsi yhteen hiileen puhaltavia, ryhmähenkeä uhkuvia yksilöitä, aivan kuin suomalaislehdetkin. Myös star and stripes -lipun alla juoksuhaudoissa maanneet miehet mieltivät sodan mielettömyyttä, univormun raskasta taakkaa ja omaa pientä itseään sen sisällä. Siitä huolimatta he toimivat, koska niin myös amerikkalainen

mies tekee. Analyysissä tultiin siihen tulokseen, että kaikissa kolmessa lehdessä esitetyissä mieskuvissa oli paljon samankaltaisuuksia, minkä perusteella voidaan todeta, että miehuus ja maskuliinisuus sisältää paljon transnationaalisia piirteitä. Tämän työn yhteydessä lehtien transnationaalinen kuvasto spesifioitiin vielä länsimaiseksi transnationaaliksi. Toisena tuloksena amerikkalaislehden ja suomalaislehtien vertailusta oli, muodostui tavallaan myös hypoteesi: lähdeaineiston analyysin valossa voisi olettaa, että juuri sotilaallisessa diskurssissa tuotetut kuvat ovat ylikansallisia.

Työni on osoittanut, että ajanvietteellä oli ehkä jopa suurempi merkitys sodassa kuin ainoastaan väsyneiden miesten pimeiden iltojen viihdytys. Ajanviette vahvisti jo olemassa olevaa kuvaa miehuudesta ja maskuliinisuudesta sekä nostatti isänmaallista henkeä siinäkin vaiheessa, kun kirjallisuushistoria yleisesti tunnustaa tällaisen patrioottishenkisen kirjallisuuden suosion laskun. Sodan ”viimeiset uhrit” olivat hyödyttömiksi tuomitut lehdet. *Hurtti Ukkoa* kukaan ei enää kaivannut, olihan lehti syntynytkin vain isänmaallisen taistelun tarpeisiin, joten oli kai luonnollista, että se haudattiin aseiden kanssa. Mutta jo vuodesta 1937 julkaistun *Seikkailujen Maailman* kohtalo oli lähes yhtä tyly. Se, mikä oli sodan aikana pitänyt mielialaa yllä, tuonut hymyn kareen suomalaisen korpisoturin väsyneille kasvoille, tuomittiin ”sotaoikeudessa” syylliseksi suomalaisten moraalien heikkenemiseen ja epäsiiveelliseen kasvatustyöhön.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Kansanhuoltoministeriön elinkeinotoiminnan säännöstelytoimikunnan arkisto.

Aikakauslehdiltä saapuneet kyselylomakkeet 1944–1944.

Aikakauslehdiltä saapuneet kyselylomakkeet 1945–1945.

Saapuneet kirjeet 1942–1948.

Pikkukokoelmat-sarja, Painotuotteita ja kiertokirjeitä, Sodanaikaisen valistus- ja viihdytystyön suorittaminen.

Tiedoitusosaston arkisto ja tiedoituskomppanioiden henkilökortisto 1941–1945.

PAINETUT LÄHTEET

Suomen asetuskokoelma 1943, N:o 591, 9.7.1943.

Hurtti Ukko (HU), Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto r.y., Helsinki.

1942:1

1943: 1–12

Arvosteleva kirjallisuusluettelo (AKL), Valtion Kirjastotoimisto.

Vuosikerrat 1941, 1942, 1943

Kansanvalistus ja Kirjastolehti (KV & KL), Raittiuskansan Kirjapaino Oy, Helsinki.

Vuosikerrat 1941, 1942, 1943

Seikkailujen Maailma (SM), Kanervan Kirjapaino Oy, Lahti.

vuosikerrat 1939, 1943, 1945, 1946

KIRJALLISUUS

Ahlbäck 2006: Ahlbäck Anders, ”Mitä miehen on kestettävä. Kokemuksia suomalaisesta sotilaskoulutuksesta 1920- ja 1930-luvuilta sukupuolihistorian valossa”. Teoksessa: Kinnunen Tiina & Kivimäki Ville (toim.), *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, Minerva, Helsinki, 107–124.

Ahlbäck 2010: Ahlbäck, Anders, *Soldiering and Making of Finnish Manhood: Conscription and Masculinity in Interwar Finland 1918–1939*, Uniprint, Turku.

Alestalo, Eskola, Gronow 1982: ”Populaarikulttuuri”. Teoksessa: Tommila, Päiviö, Reitala, Aimo & Kallio, Veikko (toim.), *Suomen kulttuurihistoria III*. WSOY, Helsinki, 627–672.

Alhanen 2007: Alhanen, Kai, *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*, Gaudeamus, Helsinki.

Arola 2003: Arola, Pauli, *Tavoitteena kunnan kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924*, Yliopistopaino, Helsinki.

Connel 1995: Connell, R. W., *Masculinities*, Polite Press, Cambridge.

Dawson 1994: Dawson, Graham, *Soldier Heroes. British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*, Routledge, London.

- Earle 2012: Earle, David, M. 'Pulp magazines and the popular press', *The Oxford Critical and cultural history of modernist magazines volume 2: North America 1894–1960*. Oxford University Press: Oxford/New York, 197–216.
- Elsinen 2011: Elsinen, Laura, ”*Me tahdomme jo nuorina, puhtahin rinnoin, kodin puolesta taistella ja isänmaan!*” *Pikkulotta- ja Sotilaspoika-lehtien vuosina 1939–1944 välittämät kuva isänmaallisuuskasvatuksesta*, Historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Eskola 2004: Eskola, Eija, *Suosittelut, valitut ja luetut. Kirjallisuus kirjastoissa 1918–1939*, Tampere University Press, Tampere.
- Friedman 2005: Friedman, Barbara, ”’The Soldier speaks’: Yank Coverage of Women and Wartime Work”, *American Journalism* 22(2), 63–82.
- Grabb, Baer, Curtis 1999: Grabb, Edward, Baer, Douglas & Curtis, James, ”The Origins of American Individualism: Reconsidering the Historical Evidence*”, *The Canadian Journal of Sociology*, N:o 4/1999, 511–533.
- Havaste 1998: Havaste Paula, *Tarzan ja valkoisen miehen arvoitus. Tutkimus maskuliinisesta identiteetistä Edgar Rice Burroughsin Tarzan-sarjassa*, LIKE, Helsinki.
- Heikkilä-Halttunen 1999: Heikkilä-Halttunen Päivi, Lasten- ja nuortenkirjallisuuden kehitys. Teoksessa: Lassila Pertti (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 3: Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*, SKS, Helsinki, 133–147.
- Hänninen & Karjalainen 2014: Hänninen, Ville & Karjalainen, Jussi, *Sarjatuulta! Sota-ajan suomalaiset pilapiirroukset ja sarjakuvat*, Jalava, Helsinki.
- Immonen 1981: Immonen Kari, *Fiktio propagandana ja manipulaationa. Metodinen koe*. Kirjallisuuden ja musiikkitieteen laitokselle tehty Laudatur-tutkielma, Turun yliopisto.
- Jokinen 2000: Jokinen Arto, *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Jokinen 2003: Jokinen Arto, Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuudenteoriaan ja kulttuuriseen tekstitutkimukseen. Teoksessa: Jokinen Arto (toim.), *Yhdestä puusta. Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*, Juvenes Print-Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere, 7–31.
- Kaarninen 1995: Kaarninen Mervi, *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Kekkonen 2008: Kekkonen, Jukka, ”Vertailevan tutkimuksen haasteita”, lehdessä *Tieteessä tapahtuu*, N:o 3–4, 32–37.
- Kemppainen 2006: Kemppainen Ilona, *Isänmaan uhrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*, SKS, Helsinki.
- Kemppi 2011: Kemppi, Jarkko, *Isänmaan puolesta: jääkäri liikkeen ja jääkärien historia*, Minerva, Helsinki.

- Kilkki 1991: Kilkki, Pertti, ”Suomen maanpuolustuslehdistö”, teoksessa *Suomen lehdistön historia 9: Erikoisaikakauslehdet*, Gummeruskirjapaino Oy, Jyväskylä, 183–274.
- Kivimäki 2009: Kivimäki, Ville, ”Sotilaan haavoittunut mieli”, teoksessa *Suomalainen sotilas jääkäristä rauhanturvaajaan*, Haavisto, Lauri (päätoimittaja), Weilin+Göös Oy, Helsinki, 166–171.
- Kivimäki 2013: Kivimäki, Ville, *Murtuneet mielet: taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*, WSOY, Helsinki.
- Korpela 1991: Korpela, Viljo, *Niin se on poijaat. Viihdetaitelijat sodissamme 1939–1945*, WSOY, Porvoo.
- Kukkola 1980: Kukkola, Timo, *Hornanlinnan perilliset: 70 vuotta suomalaista salapoliisikirjallisuutta*, WSOY, Porvoo.
- Lassila 1999: Lassila, Pertti, Kirjallisuus sodassa ja kulttuuritaistelussa. Teoksessa: Lassila, Pertti (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 3: Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*, SKS, Helsinki, 8–38.
- Leino-Kaukiainen 1992: Aikakauslehdistön itsenäistymisvuodet 1918–1955. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 10: Aikakauslehdistön historia*, Kustannuskiila Oy, Kuopio, 1992, 179–288.
- Lempiäinen 2002: Lempiäinen Kirsti, Kansallisuuden tekeminen ja toisto. Teoksessa: Gordon Tuula, Komulainen Katri ja Lempiäinen Kirsti (toim.), *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*, Vastapaino, Tampere, 19–36.
- Malmberg 1991: Malmberg, Raili, Yhteislehtien kuohuttavat vuodet 1934–1980. Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 8: yleisaikakauslehdet*, Kustannuskiila Oy, Kuopio, 107–190.
- Malmio 1999: Malmio, Kristina, Älykästä sukkeluutta ja reipasta realismia – 1920-luvun ajanvieterkirjallisuus. Teoksessa: Rojola Lea (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 2: Järkiuskosta vaistojen kapinaan*, SKS, Helsinki, 289–298.
- Mälkki 2008: Mälkki, Juha, *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”*, SKS, Helsinki.
- Nevala-Nurmi 2012: Nevala-Nurmi Seija-Leena, *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupuolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*, Tampere University Press, Tampere.
- Nevala-Nurmi 2014: Nevala, Nurmi, Seija-Leena, ”Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat”, teoksessa *Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia*, Vastapaino, Tampere, 224–245.
- Niiniluoto 1994: Niiniluoto, Maarit, *On elon retki näin. Eli miten viihdeestä tuli sodan voittaja. Viihdytyskiertueita, kotirintaman kulttuuria ja Saksan suhteita vuosina 1939–45*, Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- Niiniluoto 1999: Niiniluoto, Maarit, Sota-ajan viihde. Teoksessa: Lassila Pertti (toim.), *Suomen kirjallisuushistoria 3: Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*, SKS, Helsinki, 41–44.
- Nummelin 2000: Nummelin Juri, *Pulpografia. Amerikkalaisia kioskideakkareita suomeksi 1936–89*, TummaVuoren kirjapaino, Vantaa.

- Nummelin 2009: Nummelin Juri (toim.), *Tankki palaa! Sotanovelleja vuosilta 1944–1945*, Karhu-kopio Oy, Turku.
- Nummelin 2014: Nummelin, Juri, *Sotaa, sutinaa, seikkailuja – Suomalaisesta kioskirjallisuudesta*, Avain, Helsinki.
- Nyman 1997: Nyman, Jopi, *Men Alone: Masculinity, Individualism and Hard-Boiled Fiction*, Rodopi, Amsterdam.
- Nyman, Salminen, Vento 1975: Nyman, Aarre, Salminen, Esko, Vento, Urpo (toim.), *Sotasavotta: korsuelämää 1939–1944*, Otava, Helsinki.
- Palokangas 2000: Palokangas, Marko, *Itsenäisen Suomen sotilasarvot ja -arvomerkki*, Apali Oy, Tampere.
- Parfrey 2003: Parfrey, Adam, *It's A Man's World: Men's Adventure Magazines, the Postwar Pulps*, Feral House, Los Angeles, California.
- Perko 1988: Perko, Touko, *Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939–1949*. Teoksessa: Perko, Touko (toim.), *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*, Kustannuskiila, Kuopio, 9–97.
- Pilke 2012: Pilke, Helena, *Korsu-uutisia! Rintamalehtien jatkosota*, SKS, Helsinki.
- Rose 2004: Rose, Sonya, O. , *Temperate heroes: concept of masculinity in Second World War Britain*. Teoksessa *Masculinities in Politics and War. Gendering modern history*. Toim. Dudnik, Stefan, Hagemann, Karen & Tosh, John, Manchester University Press, Manchester, 177–195.
- Taskinen 2012: Taskinen, Ilari, *Sopeutumiskyvyn dokumentit – sodan kokemusten hallinta jatkosodan kirjeissä*, historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Tepora 2014: Tepora, Tuomas, ”Coming to Terms with Violence: Sacrifice, collective memory and reconciliation in inter-war Finland”, *Scandinavian Journal of History*, vol 39, N:o 4/2014, 487–509.
- Tuomaala 2004: Tuomaala, Saara, ”Isien jäljissä itsenäisessä Suomessa”, *Historiallinen aikakauskirja* 4/2004, 301–315.
- Tuomaala 2011: Tuomaala, Saara, ”Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta”, teoksessa *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko, SKS, Helsinki, 95–110.
- Tuomi & Sarajärvi 2002: Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki, 2002.
- Tuomi & Sarajärvi 2009: Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki, 2009.
- Tähtinen 2011: Tähtinen Juhani, *Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä*. Teoksessa *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko, SKS, Helsinki, 184–216.

Urponen 2010: Urponen, Maija, *Ylirajaisia suhteita. Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*, Yliopistopaino, Helsinki.

INTERNETLÄHTEET

American Merchant Marine at War, *Rights and Privileges of American Servicemen: Office of War Information Press Release May 1943*, [<http://www.usmm.org/wsa/rights.html>].

A Free Website for Periodicals, Books, and Videos:

Yank the Army Weekly

1943: January 13th; February 3rd; March 26th; Arpil 16th; May 14th; June 4th; July 30th; August 20th; September 3rd; October 1st; November 12th; December 24th,
[<http://www.unz.org/Publication/Yank?View=BigCover>].

JR2 Kannaksen ja Syvärin rykmentti, Taistojen tiellä, Viimeinen puhuttelu – Kalevi Kajavan juttu *Kansa taisteli* -lehdessä 9/1969 [<http://www.jrkakkonen.net/Viimeinen%20rintamapuhuttelu.pdf>].

Kansallisbiografia:

Haapakoski Aarne 1904–1961, [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/8325/>].

Nordea:

Rahanarvonkerroin *laskuri,*
[<http://www.nordea.fi/Henkil%C3%B6asiakkaat/S%C3%A4%C3%A4st%C3%B6/Sijottaminen/Rahanarvonkerroin+laskuri/42717.html>].

MOT. Kielitoimiston verkkosanakirja:

”Kansallinen”, [<https://helios.uta.fi:2086/mot/uta/netmot.exe>].
”Kyvykäs”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe?motportal=80>].
”Nationalistinen”, [<https://helios.uta.fi:2086/mot/uta/netmot.exe>].
”Poika”, [<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>].
”Propaganda”, [<http://helios.uta.fi:2088/mot/uta/netmot.exe>].
”Tavallinen”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>].
”Valmius”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>].
”Velvollisuus”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>].
”Ylikansallinen”, [<https://helios.uta.fi:2107/mot/uta/netmot.exe>].

MOT. Englanti; englanti–suomi.

”Pulp”, [<http://helios.uta.fi:2080/mot/uta/netmot.exe>].

The National WWII Museum New Orleans

By the Numbers: The US Military,
[<http://www.nationalww2museum.org/learn/education/for-students/ww2-history/ww2-by-the-numbers/us-military.html>].

Nummelin Juri, Julkaisemattomia-blogi:

Veli Kajavasta vielä, kirjoitettu 2.4.2009,
[<http://jurinummin.blogspot.com/2009/04/veli-kajavasta-viela.html>].

The Official Homepage of the United States Army

Foster, Renita, 2009, *'Yank' magazine energized Soldiers, reminding them of the reasons for fighting*,
[http://www.army.mil/article/26343/_039_Yank__039__magazine_energized_Soldiers__reminding_them_of_the_reasons_for_fighting/].

Rahamuseo:

Rahanarvolaskuri, [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>].

SKS:

Suomen kirjailijat, Aunola Yrjö Antero,
[<http://dbgw.finlit.fi/matr/tiedot.php?id=9747>].

Wikipedia

Yank the Army Weekly, sivua muokattu viimeksi 28.12.2014 klo 10:04,
[http://en.wikipedia.org/wiki/Yank,_the_Army_Weekly].

Muut tiedonannot

Kanerva-Kurittu Raili, 'Re: Kanervan Kirjapaino Oy' sähköpostiviesti tekijälle 13.1.2012. Tekijän [linnanen.ronja.e@student.uta.fi] hallussa.

LIITTEET

Liite 1: *Seikkailujen Maailman* numeerinen sisällön erittely vuosilta 1939, 1943 ja 1945.

Oheisiin taulukkoihin on kerätty lukumäärällisesti ja prosenttiosuudellisesti, kuinka suuri osa lehdessä julkaistuista kertomuksista oli kotimaista alkuperää (=suomalainen), ulkomaalaista alkuperää (=ulkomaalainen) ja kuinka moni artikkeleista oli julkaistu ilman nimimerkkiä (=anonyymi), minkä pohjalta voisi varmasti todeta tarinan alkuperän.

Taulukko A

Vuosi 1939

numero	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	yhteensä	%
anonyymi	10	7	8	11	10	6	8	10	10	8	9	9	106	69
suomalainen	2	3	2	3	3	4	1	1	3	3	2	2	29	19
ulkomaalainen	1	2	4	0	1	2	3	1	1	-	1	2	18	12
tarinat yhteensä	13	12	14	14	14	12	12	12	14	11	12	13	153	100

Taulukko B

Vuosi 1943

numero	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	yhteensä	%
anonyymi	6	5	3	8	8	11	7	8	3	6	3	8	76	48
suomalainen	8	4	6	4	4	3	6	3	4	7	5	6	60	38
ulkomaalainen	2	2	3	1	2	2	2	2	4	1	2	1	24	15
tarinat yhteensä	16	11	12	13	14	16	15	13	11	14	10	15	160	100

Taulukko C

Vuosi 1945

numero	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	yhteensä	%
anonyymi	5	3	3	2	2	7	4	5	8	6	6	6	57	41
suomalainen	3	6	10	8	8	5	6	3	4	5	6	6	70	51
ulkomaalainen	3	3	0	1	1	-	2	-	-	-	-	1	11	8
tarinat yhteensä	11	12	13	11	11	12	12	8	12	11	12	13	138	100

Liite 2: Suomen Puolustusvoimain sotilasarvotaulukko

Alla on lueteltu jatkosodan aikaiset maavoimien sotilasarvot kategorioittain alimmasta ylimpään. Listausta perustuu Marko Palokankaan teoksen *Itsenäisen Suomen sotilasarvot ja arvomerkit* (2000) sivuihin 13–15.

1. Miehistö
 - 1.1. Sotamies
 - 1.2. Korpraali
2. Aliupseerit
 - 2.1. Alikersantti
 - 2.2. Kersantti
 - 2.3. Ylikersantti
 - 2.4. Väpäli
3. Upseerit
 - 3.1. Komppanianupseerit
 - 3.1.1. Värikki
 - 3.1.2. Luutnantti
 - 3.1.3. Kapteeni
 - 3.2. Esiupseerit
 - 3.2.1. Majuri
 - 3.2.2. Everstilutnantti
 - 3.2.3. Eversti
 - 3.3. Kenraalimajuri
 - 3.4. Kenraaliluutnantti
 - 3.5. Kenraali